

**მარცხისთვის განწირული: ლიბერალური
საერთაშორისო წესრიგის აღმასვლა და დასემა***

ინგლისურიდან თარგმნა ირაკლი ჯავახიშვილი**

2019 წლისთვის აშკარა იყო, რომ ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი დიდ სირთულეში იმყოფებოდა. ტექტონიკური ფილები, რომლებიც ძირს უმაგრებს მას, იცვლება და მცირედის გაკეთებაა შესაძლებელი მის აღსადგენად და გადასარჩენად. სინამდვილეში, ეს წესრიგი თავიდანვე მარცხისთვის იყო განწირული, რამდენადაც თვითგანადგურების მარცვლებს შეიცავდა.

ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის დაცემა თავზარს სცემს დასავლურ ელიტებს, რომლებმაც ის ააშენეს და რომლებიც მრავალგვარ სარგებელს იღებდნენ მისგან არაერთი გზით.¹ ამ ელიტებს მგზნებარედ სჯერათ, რომ ეს წესრიგი იყო და რჩება მნიშვნელოვან ძალად მთელ მსოფლიოში მშვიდობისა და კეთილდღეობის ხელშეწყობისთვის. მრავალი მათგანი პრეზიდენტ დონალდ ტრამპს ადანაშაულებს მის განადგურებაში. ბოლოს და ბოლოს, იგი სიძულვილს გამოხატავდა ლიბერალური წესრიგის მიმართ, როდესაც 2016 წელს საპრეზიდენტო კამპანიას აწარმოებდა; და როდესაც პრეზიდენტი გახდა, იმ პოლიტიკის გატარება დაიწყო, რომლის მიზანიც მისი მოსპობა იყო.

თუმცა, შეცდომა იქნებოდა, გვეფიქრა, რომ ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი მხოლოდ ტრამპის რიტორიკის ან პოლიტიკის გამოა საფრთხეში. რეალურად, უფრო ფუნდამენტური პრობლემები არსებობს, რომელთა მიზეზითაც ტრამპმა შეძლო, წარმატებით გამოეწვია წესრიგი, რომელიც დასავლეთში საგარეო პოლიტიკის ელიტებში თითქმის საყოველთაო მხარდაჭერით სარგებლობს. ამ სტატიის მიზანია, განსაზღვროს, რატომაც ლიბერალური მსოფლიო წესრიგი საფრთხეში, და დაადგინოს საერთაშორისო წესრიგის სახე, რომელიც მას ჩაანაცვლებს.

მე სამ მთავარ არგუმენტს წარმოვაყენებ. პირველი, ვინაიდან სახელმწიფოები თანამედროვე მსოფლიოში ძლიერ ურთიერთდაკავშირში არიან მრავალი გზით, წესრიგები არსებითია ეფექტური და დროული ურთიერთქმედებების გასაადვილებლად. არსებობს სხვადასხვა სახის საერთაშორისო წესრიგი, და თუ რა ტიპისა წარმოიშობა, უპირველეს ყოვლისა, დამოკიდებულია ძალის გლობალურ განაწილებაზე. მაგრამ, როდესაც სისტემა ერთპოლუსიანია, მნიშვნელოვანია აგრეთვე ერთი პოლუსის პოლიტიკური იდეოლოგია. ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგები მხო-

* თარგმნილია შემდეგი გამოცემიდან: John J. Mearsheimer, Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order, *International Security*, Vol. 43, No. 4, 2019, 7-50.

** სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი, სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ასისტენტი, საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო პროგრამის ხელმძღვანელი. orcid.org/0000-0002-9743-4715

¹ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, *The Empty Throne: America's Abdication of Global Leadership* (New York: PublicAffairs, 2018).

ლოდ ერთპოლუსიან სისტემებში შეიძლება წარმოიშვას, სადაც წამყვანი სახელმწიფო ლიბერალური დემოკრატიაა.

მეორე, შეერთებულმა შტატებმა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ორი განსხვავებული წესრიგი შექმნა. ცივი ომის წესრიგი, რომელსაც ზოგჯერ შეცდომით უწოდებენ „ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგს“, არც ლიბერალური იყო და არც საერთაშორისო. ეს იყო შეზღუდული წესრიგი, რომელიც ძირითადად დასავლეთით შემოიფარგლებოდა და რეალისტური იყო ყველა თავისი ძირითადი განზომილებით. მას ჰქონდა გარკვეული თვისებები, რომლებიც, აგრეთვე, ეთანხმებოდა ლიბერალურ წესრიგს, მაგრამ ეს ატრიბუტები რეალისტურ ლოგიკაზე იყო დაფუძნებული. ცივი ომისშემდგომი წესრიგი შეერთებული შტატების მეთაურობით, მეორე მხრივ, არის ლიბერალური და საერთაშორისო და ამგვარად, ფუნდამენტურად განსხვავდება იმ შეზღუდული წესრიგისგან, რომელშიც შეერთებული შტატები დომინირებდა ცივი ომის დროს.

მესამე, ცივი ომისშემდგომი ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი განწირული იყო მარცხისთვის, ვინაიდან ძირითადი პოლიტიკური კურსები, რომლებსაც ის ემყარებოდა, ძლიერ არაეფექტურია. მთელ მსოფლიოში ლიბერალური დემოკრატიის გავრცელება, რომელსაც უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს ასეთი წესრიგის ასაშენებლად, არა მარტო უკიდურესად რთულია, არამედ ხშირად სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობებს წამლავს და ზოგჯერ კატასტროფულ ომებსაც იწვევს. ნაციონალიზმი სამიზნე სახელმწიფოში მთავარი დაბრკოლებაა დემოკრატიის ხელშეწყობისთვის, მაგრამ ძალთა ბალანსის პოლიტიკაც მნიშვნელოვანი დამაბრკოლებელი ძალაა.

ამასთან ერთად, ლიბერალური წესრიგის ტენდენციას, პრივილეგია მიანიჭოს საერთაშორისო ინსტიტუტებს, შიდა განხილვებთან შედარებით, ასევე მის დიდ ვალდებულებას მოწყვლადი, თუ არა ღია საზღვრების მიმართ, ტოქსიკური პოლიტიკური შედეგები ჰქონდა თვითონ წამყვან ლიბერალურ სახელმწიფოებში, ერთპოლუსიანი შეერთებული შტატების ჩათვლით. ამგვარი პოლიტიკური კურსები ეჯახება ნაციონალიზმს ისეთ საკვანძო საკითხებზე, როგორებიცაა სუვერენიტეტი და ეროვნული იდენტობა. ვინაიდან ნაციონალიზმი უძლიერესი პოლიტიკური იდეოლოგიაა პლანეტაზე, ის მუდამ სჯობნის ლიბერალიზმს, როდესაც ეს ორი ერთმანეთს ეჯახება, ამგვარად კი საფუძველშივე ძირს უთხრის წესრიგს.

გარდა ამისა, ჰიპერგლობალიზაციამ, რომელიც ცდილობდა, შეემცირებინა გლობალური ვაჭრობის და ინვესტირების ბარიერები, გამოიწვია ლიბერალურ სამყაროში სამუშაო ადგილების დაკარგვა, ხელფასების შემცირება და შემოსავლების უთანასწორობის ზრდა. მან, აგრეთვე, საერთაშორისო ფინანსური სისტემა ნაკლებად სტაბილური გახადა, ამით კი პერიოდული ფინანსური კრიზისები გამოიწვია. ეს სირთულეები შემდეგ პოლიტიკურ პრობლემებად იქცა, მოგვიანებით კი ლიბერალური წესრიგის მიმართ მხარდაჭერა ამოძიკვა.

ჰიპერგლობალიზებული ეკონომიკა კიდევ ერთი გზით უთხრის ძირს წესრიგს: ის მეტადრე ეხმარება ქვეყნებს, ვიდრე ერთ პოლუსს, რომ უფრო გაძლიერდნენ, რასაც შეუძლია ძირი გამოუთხაროს ერთპოლუსიანობას და ბოლო მოუღოს ლიბერალურ წესრიგს. სწორედ ეს ხდება ჩინეთის აღმასვლით, რომელსაც, რუსეთის ძალის აღზევებასთან ერთად, დასასრულისკენ მიჰყავს ერთპოლუსიანი ეპოქა. ახალი მრა-

ვალპოლუსიანი მსოფლიო მოიცავს რეალისტური სახის საერთაშორისო წესრიგს, რომელიც მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს მსოფლიო ეკონომიკის მართვაში, შეიარაღების კონტროლის წარმართვასა და ისეთი გლობალური საერთო პრობლემების მოგვარებაში, როგორცაა კლიმატის ცვლილება. ამ ახალი საერთაშორისო წესრიგის გარდა, შეერთებული შტატები და ჩინეთი გაუძღვებიან შეზღუდულ წესრიგებს, რომლებიც კონკურენციას გაუწევენ ერთმანეთს ეკონომიკურ და სამხედრო სფეროებში.²

ამ სტატიის დანარჩენი ნაწილი შემდეგნაირადაა შედგენილი. პირველი, მე ვხსნი, რას ნიშნავს ტერმინი „წესრიგი“ და რატომაა წესრიგები საერთაშორისო პოლიტიკის მნიშვნელოვანი თვისება. მეორე, მე აღწერ სხვადასხვა სახის წესრიგებს და გარემოებებს, რომლებშიც წარმოიქმნება ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი. ამასთან კავშირში, მესამე ნაწილში განვიხილავ, რას გულისხმობს საერთაშორისო წესრიგების აღმასვლა და დაცემა. მეოთხე ნაწილში აღწერ ცივი ომის სხვადასხვა წესრიგს. მომდევნო სამ ნაწილში აღწერ ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის ისტორიას. შემდეგ, მომდევნო ოთხ ნაწილში განვმარტავ, რატომ განიცადა მან კრაზი. ბოლოს წინა ნაწილში განვიხილავ, როგორი იქნება ახალი წესრიგი მრავალპოლუსიანობაში. დასკვნა ჩემი არგუმენტია და გარკვეული პოლიტიკური რეკომენდაციების მოკლე შეჯამება.

რა არის წესრიგი და რატომაა წესრიგები მნიშვნელოვანი?

„წესრიგი“ საერთაშორისო ინსტიტუტების ორგანიზებული ჯგუფია, რომელიც ეხმარება წევრ სახელმწიფოებს შორის ურთიერთქმედებათა წარმატებას.³ წესრიგები შეიძლება, აგრეთვე, ეხმარებოდეს წევრ სახელმწიფოებს, იურთიერთონ არანეერებთან, ვინაიდან წესრიგი აუცილებლად არ მოიცავს მსოფლიოს ყველა ქვეყანას. ამასთან, წესრიგები შეიძლება მოიცავდეს ინსტიტუტებს, რომლებსაც რეგიონული ან გლობალური მასშტაბი აქვთ. დიდი სახელმწიფოები ქმნიან და მართავენ წესრიგებს.

---

² ეს სტატია ვარაუდობს, რომ მსოფლიო მრავალპოლუსიანი გახდა 2016 წელს ან დაახლოებით ამ პერიოდში და რომ ეს ცვლილება ერთპოლუსიანობიდან სასიკვდილო განაჩენია ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგისთვის, რომელიც კოლაფსის პროცესშია და რომელსაც რეალისტური წესრიგები ჩაანაცვლებს.

³ საერთაშორისო წესრიგის ჩემეული განსაზღვრება ეთანხმება იმას, თუ როგორ განსაზღვრავენ სხვა მეცნიერები ამ ტერმინს. იხილეთ Hal Brands, *American Grand Strategy and the Liberal Order: Continuity, Change, and Options for the Future* (Santa Monica, Calif.: RAND Corporation, 2016), p. 2; G. John Ikenberry, *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2001), pp. 23, 45; and Michael J. Mazarr, *Summary of the Building a Sustainable International Order Project* (Santa Monica, Calif.: RAND Corporation, 2018), pp. 3-5. წესრიგი არ ნიშნავს მშვიდობას ან სტაბილურობას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ის არაა უწესრიგობის საპირისპირო, ტერმინი, რომელიც შეიძლება გულისხმობდეს ქაოსს ან კონფლიქტს. მიუხედავად ამისა, დასავლეთში ბევრს სჯერა, რომ კარგად ჩამოყალიბებული ლიბერალური მსოფლიო წესრიგი ხელს უწყობს მშვიდობას. წესრიგი არც ცნებაა, რომელიც ძალთა ბალანსს აღწერს კონკრეტულ რეგიონში ან დიდ სახელმწიფოთა შორის. საერთაშორისო წესრიგი და გლობალური ძალთა ბალანსი ერთეულებია, თუმცა ურთიერთდაკავშირებულნი არიან, როგორც ქვემოთაა განხილული.

საერთაშორისო ინსტიტუტები, რომლებიც წესრიგების სამშენებლო ბლოკებია, ქმედითი წესებია, რომლებსაც დიდი სახელმწიფოები იგონებენ და რომლებზეც თანხმდებიან, რომ შეასრულებენ, ვინაიდან სჯერათ, რომ ამ წესების მიმართ მორჩილება მათ ინტერესია. ეს წესები ადგენენ მისაღები სახის ქცევებს და კრძალავენ ქცევის მიუღებელ ფორმებს.⁴ გასაკვირი არაა, რომ დიდი სახელმწიფოები წერენ ამ წესებს, რათა საკუთარ ინტერესებს მიუსადაგონ. მაგრამ, როდესაც ეს წესები არ ეთანხმება დომინანტური სახელმწიფოების სასიცოცხლო ინტერესებს, იგივე სახელმწიფოები უგულებელყოფენ ან ხელახლა წერენ მათ. მაგალითად, პრეზიდენტ ჯორჯ უ. ბუშს 2003 წლის ერაყის ომამდე არაერთხელ აღუნიშნავს, რომ შეერთებული შტატების შეჭრას საერთაშორისო სამართალი რომც დაერღვია, „ამერიკა გააკეთებს იმას, რაც საჭიროა ჩვენი ერის უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად... მე არ დაველოდები მოვლენებს, როდესაც საფრთხეები გაიზრდება“⁵.

წესრიგი შეიძლება მოიცავდეს სხვადასხვა სახის ინსტიტუტებს, უსაფრთხოების ინსტიტუტების ჩათვლით, როგორცაა, ჩრდილოეთ ატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაცია (NATO), ბირთვული გაუფრცვლებლობის ხელშეკრულება (NPT) ან ვარშავის პაქტი, ასევე ეკონომიკური ინსტიტუტები, როგორცაა, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (IMF), ჩრდილოეთ ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია და მსოფლიო ბანკი. ის, აგრეთვე, შეიძლება მოიცავდეს ინსტიტუტებს, რომლებიც გარემოზე მუშაობენ, როგორცაა, პარიზის შეთანხმება კლიმატის ცვლილებასთან საბრძოლველად, და უფრო მრავალმხრივ ინსტიტუტებს, როგორცაა, ევროპის კავშირი (EU), ერთა ლიგა და გაერთიანებული ერები (UN).

წესრიგები განუყოფელია თანამედროვე საერთაშორისო სისტემაში ორი მიზეზით. პირველი, ისინი მართავენ სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებს ძალზე ურთიერთდამოკიდებულ მსოფლიოში.⁶ სახელმწიფოები ჩართულნი არიან მრავალ ეკონომიკურ საქმიანობაში, რაც უზიდავს მათ, შექმნან ინსტიტუტები და წესები, რომლებიც არეგულირებენ ამ ურთიერთობებს და უფრო ქმედითს ხდიან მათ. მაგრამ ამგვარი ურთიერთდამოკიდებულება არ შემოიფარგლება ეკონომიკური საქმეებით; ის, აგრეთვე, მოიცავს გარემოს და ჯანდაცვის საკითხებს. მაგალითად, დაბინძურება ერთ ქვეყანაში აუცილებლად ახდენს გავლენას გარემოზე მეზობელ ქვეყნებში მაშინ, როდესაც გლობალური დათბობის შედეგები საყოველთაოა და მათთან გამკლავება მხოლოდ მრავალმხრივი ღონისძიებებითაა შესაძლებელი. გარდა ამისა, მომაკვდინებელ დაავადებებს არ სჭირდება პასპორტები საერთაშორისო

⁴ საერთაშორისო ინსტიტუტებზე ჩემი შეხედულებების შესახებ იხ., John J. Mearsheimer, “The False Promise of International Institutions,” *International Security*, Vol. 19, No. 3 (Winter 1994/95), pp. 5–49, doi.org/10.2307/2539078.

⁵ President George W. Bush, “State of the Union Address” (Washington, D.C.: White House, January 29, 2002), <https://georgewebush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>.

⁶ Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1984); and Stephen D. Krasner, ed., “International Regimes”, special issue, *International Organization*, Vol. 36, No. 2 (Spring 1982).

საზღვრების გადასაკვეთად, რაც აშკარად გამოჩნდა 1918-20 წლების ლეტალური ეპიდემიური გრიპის დროს.

სახელმწიფოები ერთმანეთთან დაკავშირებულნი არიან სამხედრო სფეროშიც, რაც აიძულებს მათ, შექმნან ალიანსები. მოწინააღმდეგე რომ წარმოაჩინონ სამინელ შემაკავებლად ან ქმედითად რომ იბრძოლონ შეკავების მოსასპობად, მოკავშირეები სარგებლობენ თავიანთი წესებით, რომლებიც განაპირობებს იმას, თუ როგორ იმოქმედებენ თითოეული წევრის სამხედრო ძალები ან როგორ მოახდენენ ისინი ერთმანეთთან კოორდინაციას. კოორდინაციის საჭიროება იზრდება, ვინაიდან თანამედროვე შეიარაღებული ძალები უზარმაზარ შეიარაღებას ფლობენ, საიდანაც ყველა არაა თავსებადი მათი მოკავშირეების შეიარაღებასთან. გავისხენოთ შეიარაღების დიდი მრავალფეროვნება შეიარაღებულ ძალებში, რომლებიც NATO-ს და ვარშავის პაქტს შეადგენდნენ, რომ აღარაფერი ვთქვათ ამ ალიანსებში სხვადასხვა საბრძოლო ძალის გადაადგილებათა კოორდინირების სირთულეზე. გასაკვირი არაა, რომ ორივე ზესახელმწიფო ინარჩუნებდა ძლიერ ინსტიტუციონალიზებულ ალიანსებს – და რეალურად, ძლიერ ინსტიტუციონალიზებულ წესრიგებს – ცივი ომის დროს.

მეორე, წესრიგები განუყოფელია თანამედროვე საერთაშორისო სისტემაში, ვინაიდან ისინი ეხმარებიან დიდ სახელმწიფოებს, მართონ სუსტი სახელმწიფოების ქცევა ისე, რომ შეესაბამებოდეს დიდ სახელმწიფოთა ინტერესებს.⁷ კონკრეტულად რომ ვთქვათ, უძლიერესი სახელმწიფოები ქმნიან ინსტიტუტებს, რომ შეაკავონ ნაკლებად ძლიერი სახელმწიფოების მოქმედებები, შემდეგ კი მნიშვნელოვანი ზენოლა მოახდინონ მათზე, რათა შეუერთდნენ ამ ინსტიტუტებს და დაემორჩილონ წესებს, განურჩევლად მათი შინაარსისა. მიუხედავად ამისა, ეს წესები ხშირად მუშაობს სისტემაში სუსტი სახელმწიფოების სასარგებლოდ.

ამ ფენომენის კარგი მაგალითია ცივი ომის დროს ზესახელმწიფოთა მცდელობები, შეექმნათ გაუვრცელებლობის რეჟიმი. ამ მიზნით, 1968 წელს საბჭოთა კავშირმა და შეერთებულმა შტატებმა მოიფიქრეს NPT, რომელმაც ნებისმიერი წევრი სახელმწიფოსათვის, რომელსაც ბირთვული იარაღი არ ჰქონდა, მისი მოპოვება უკანონოდ აქცია. ბუნებრივია, ხელმძღვანელობა მოსკოვსა და ვაშინგტონში იმდენად შორს წავიდა, რომ NPT-ის რაც შეიძლებოდა მეტი წევრი სახელმწიფო შეერთებოდა. ზესახელმწიფოები, აგრეთვე, იყვნენ მთავარი მამოძრავებელი ძალა 1974 წელს ბირთვულ მიმწოდებელთა ჯგუფის შექმნაში, რომლის მიზანია, მნიშვნელოვანი შეზღუდვები დაუწესოს ბირთვული მასალებისა და ტექნოლოგიების გაყიდვას იმ ქვეყნებზე, რომლებიც ბირთვულ იარაღს არ ფლობენ, მაგრამ შეიძლება ცდილობდნენ მათ მოპოვებას ბაზარზე.

თუმცაღა, ინსტიტუტები, რომლებიც ქმნიან წესრიგს, ვერ აიძულებენ ძლიერ სახელმწიფოებს, დაემორჩილონ წესებს, თუ ამ სახელმწიფოებს სჯერათ, რომ ასე მოქცევა მათ ინტერესში არაა. საერთაშორისო ინსტიტუტები, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თავად არ წირავენ საკუთარ სიცოცხლეს და ამდენად, მათ არ აქვთ ძალა, უთხრან წამყვან სახელმწიფოებს, რა გააკეთონ. წესები, რომლებიც ნებისმიერი

⁷ Jack Knight, *Institutions and Social Conflict* (New York: Cambridge University Press, 1992).

ინსტიტუტის არსია, მაინც ეხმარებიან სახელმწიფოთა ქცევის წარმართვას, ხოლო დიდი სახელმწიფოები უმეტესწილად წესებს ემორჩილებიან.

პრაქტიკული შედეგი ისაა, რომ მრავალმხრივი ურთიერთდამოკიდებულების მსოფლიოში წესების სისტემა აუცილებელია ტრანზაქციითა და ნახარჯების შესამცირებლად და მრავალგვარი ურთიერთობის გასახორციელებლად, რომლებიც სახელმწიფოებს შორის ხდება. ადმ. ჰარი ჰარისი, წყნარ ოკეანეში შეერთებული შტატების სამხედრო ძალების ყოფილი მეთაური, სწორედ ამას აღნიშნავდა, როდესაც ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგს „გლობალურ ოპერაციულ სისტემად“ მოიხსენიებდა.⁸

წესრიგების ტიპები

არსებობს სამი მნიშვნელოვანი განსხვავება საერთაშორისო სისტემის წესრიგებს შორის. პირველი განსხვავება საერთაშორისო წესრიგებსა და შეზღუდულ წესრიგებს შორისაა. წესრიგი რომ საერთაშორისო იყოს, ის უნდა მოიცავდეს მსოფლიოს ყველა დიდ სახელმწიფოს. იდეალურ შემთხვევაში, ის უნდა მოიცავდეს ყველა ქვეყანას სისტემაში. ამის საპირისპიროდ, შეზღუდული წესრიგები მოიცავს რიგს ინსტიტუტებისა, რომლებსაც შეზღუდული წევრობა აქვთ. ისინი არ მოიცავენ ყველა დიდ სახელმწიფოს და როგორც წესი, თავიანთი მასშტაბით რეგიონულნი არიან. უმეტეს შემთხვევაში, მათში დომინირებს ერთი დიდი სახელმწიფო, თუმცა ორი ან მეტი დიდი სახელმწიფოსთვის შესაძლებელია, შექმნან შეზღუდული წესრიგი, იმ პირობით, რომ სულ მცირე ერთი დიდი სახელმწიფო დარჩება მის გარეთ. მოკლედ რომ ვთქვათ, საერთაშორისო და შეზღუდული წესრიგები იქმნება და იმართება დიდი სახელმწიფოების მიერ.

საერთაშორისო წესრიგები ძირითადად დაკავებულნი არიან სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობის ხელშეწყობით. კონკრეტულად რომ ვთქვათ, ისინი ხელს უწყობენ თანამშრომლობას სისტემის დიდ სახელმწიფოებს შორის ან ფაქტობრივად მსოფლიოს ყველა ქვეყანას შორის. მეორე მხრივ, შეზღუდული წესრიგები ძირითადად შექმნილია იმისათვის, რომ საშუალება მისცეს მეტოქე დიდ სახელმწიფოებს, ერთმანეთთან ჰქონდეთ უსაფრთხოების კონკურენცია, იგი ხელს კი არ უწყობს მათ შორის თანამშრომლობას. მიუხედავად ამისა, დიდი სახელმწიფოები, რომლებიც შეზღუდულ წესრიგებს მართავენ, აქტიურად მუშაობენ, რომ ხელი შეუწყონ თანამშრომლობას წევრ სახელმწიფოებს შორის, აიძულებენ კიდევ მათ, თუკი საჭიროა. შეზღუდულ წესრიგში თანამშრომლობის მაღალი დონეები არსებითია მონინააღმდეგე დიდ სახელმწიფოებთან უსაფრთხოების კონკურენციის საწარმოებლად. დაბოლოს, საერთაშორისო წესრიგები თანამედროვე საერთაშორისო

⁸ Statement of Adm. Harry B. Harris Jr., U.S. Navy Commander, U.S. Pacific Command before the House Armed Services Committee on U.S. Pacific Command Posture, 115th Cong., 1st sess., April 26, 2017, p. 1, <https://docs.house.gov/meetings/AS/AS00/20170426/105870/HHRG-115-AS00-Wstate-HarrisH20170426.PDF>.

პოლიტიკის მუდმივი თვისებაა, შეზღუდული წესრიგები კი – არა. მხოლოდ რეალისტურ საერთაშორისო წესრიგებს ახლავს თან შეზღუდული წესრიგები.

მეორე ძირითადი განსხვავება ეხება სხვადასხვა სახის საერთაშორისო წესრიგს, რომელთა ორგანიზებაც დიდ სახელმწიფოებს შეუძლიათ: რეალისტურს, აგნოსტიკურს ან იდეოლოგიურს (რომელიც ლიბერალურს მოიცავს). თუ რომელი წესრიგი დამყარდება, უპირველეს ყოვლისა, დამოკიდებულია დიდ სახელმწიფოებს შორის ძალის გადანაწილებაზე. მთავარი საკითხია, სისტემა ორპოლუსიანია, მრავალპოლუსიანი თუ ერთპოლუსიანი. თუ ერთპოლუსიანია, დომინანტური სახელმწიფოს პოლიტიკური იდეოლოგიაც მნიშვნელოვანია საერთაშორისო წესრიგის ტიპის განსაზღვრისთვის, რომელსაც აყალიბებს. ხოლო ორპოლუსიანობასა და მრავალპოლუსიანობაში დიდი სახელმწიფოების პოლიტიკური იდეოლოგია მეტწილად უმნიშვნელოა.

რეალისტური წესრიგები

საერთაშორისო წესრიგი – და მისი შემადგენელი ინსტიტუტები – რეალისტური იქნება, თუ სისტემა ორპოლუსიანია ან მრავალპოლუსიანი. მიზეზი მარტივია: თუ მსოფლიოში არსებობს ორი ან მეტი დიდი სახელმწიფო, მათ აქვთ მცირე არჩევანი, გარდა იმისა, რომ იმოქმედონ რეალისტური წესების მიხედვით და ჩაებან ერთმანეთთან უსაფრთხოების კონკურენციაში. მათი მიზანია, დააგროვონ ძალა თავიანთი მოწინააღმდეგეების ხარჯზე, მაგრამ თუ ეს შეუძლებელია, უზრუნველყონ, რომ ძალთა ბალანსი არ შეიცვალოს მათ სანაღმდეგოდ. ამ გარემოებებში იდეოლოგიური მოსაზრებები უსაფრთხოების მოსაზრებებს ექვემდებარება. ასე იქნებოდა მაშინაც, ყველა დიდი სახელმწიფო ლიბერალური რომ ყოფილიყო.⁹ ამის მიუხედავად, მეტოქე დიდ სახელმწიფოებს ზოგჯერ აქვთ თანამშრომლობის მოტივი. ბოლოს და ბოლოს, ისინი ძალზე ურთიერთდამოკიდებულ მსოფლიოში მოქმედებენ, სადაც დარწმუნებულნი არიან, რომ გარკვეული საერთო ინტერესები აქვთ.

შეზღუდული და საერთაშორისო წესრიგები, რომლებიც გვერდიგვერდ მოქმედებენ რეალისტურ მსოფლიოში, ეხმარებიან მოწინააღმდეგე დიდ სახელმწიფოებს, რომ კონკურენცია გაუწიონ ერთმანეთს და ითანამშრომლონ. კონკრეტულად რომ ვთქვათ, დიდი სახელმწიფოები ქმნიან თავიანთ შეზღუდულ წესრიგებს, რათა ხელი შეუწყონ ერთმანეთთან უსაფრთხოების კონკურენციის წარმართვას. ამის საპირისპიროდ, ისინი აყალიბებენ საერთაშორისო წესრიგებს, რომ ხელი შეუწყონ თანამშრომლობას ერთმანეთში და ხშირად სხვა ქვეყნებთანაც. საერთაშორისო წესრიგის შემადგენელი ინსტიტუტები შესაფერისნი არიან, დაეხმარონ დიდ სახელმწიფოებს

⁹ გავიხსენოთ, მაგალითად, უსაფრთხოების რეალისტური კონკურენცია ბრიტანეთს და შეერთებულ შტატებს შორის მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს და ძლიერი მეტოქეობა ბრიტანეთს, საფრანგეთს და გერმანიას შორის ოცდახუთი წლის განმავლობაში პირველ მსოფლიო ომამდე. ყველა ეს ქვეყანა ლიბერალური დემოკრატია იყო. იხილეთ Christopher Layne, "Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace," *International Security*, Vol. 19, No. 2 (Fall 1994), pp. 5-49, doi.org/10.2307/2539195; and Ido Oren, "The Subjectivity of the 'Democratic' Peace: Changing U.S. Perceptions of Imperial Germany," *International Security*, Vol. 20, No. 2 (Fall 1995), pp. 147-184, doi.org/10.2307/2539232.

შეთანხმებათა მიღწევაში, როდესაც ამ სახელმწიფოებს საერთო ინტერესები აქვთ. თანამშრომლობის მიმართ ამგვარი ინტერესის მიუხედავად, დიდი სახელმწიფოები კვლავაც მეტოქეები არიან, რომელთა ურთიერთობაც კონკურენტულია თავისი არსით. ძალთა ბალანსის მოსაზრებები ყოველთვის აქტუალურია, მაშინაც კი, როდესაც დიდი სახელმწიფოები საერთაშორისო ინსტიტუტების მეშვეობით მუშაობენ ერთმანეთთან თანამშრომლობისათვის. კერძოდ, არცერთი დიდი სახელმწიფო არ აწერს ხელს შეთანხმებას, რომელიც მის ძალას ამცირებს.

ამ რეალისტური წესრიგების შემადგენელ ინსტიტუტებს – გინდ საერთაშორისო იყვნენ და გინდ შეზღუდული – ზოგჯერ შეიძლება ჰქონდეს თვისებები, რომლებიც ლიბერალურ ღირებულებებს ეთანხმება, მაგრამ ეს არ ამტკიცებს, რომ წესრიგი ლიბერალურია. ეს თვისებები უბრალოდ იმისთვის არსებობს, რომ გასაგები იყოს ძალთა ბალანსის პერსპექტივიდანაც. მაგალითად, შეზღუდულ წესრიგში ძირითადი ეკონომიკური ინსტიტუტები შეიძლება ორიენტირებული იყვნენ წევრ სახელმწიფოებს შორის თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეწყობაზე, არა ლიბერალური გათვლების გამო, არამედ იმიტომ, რომ ეკონომიკური ღიაობა საუკეთესო საშუალებად მიიჩნევა ამ წესრიგში ეკონომიკური და სამხედრო ძალის შესაქმნელად. რეალურად, თუ თავისუფალ ვაჭრობაზე უარის თქმა და უფრო ჩაკეტილი ეკონომიკური სისტემისკენ სვლა კარგ სტრატეგიულ განცდას შექმნიდა, ეს რეალისტურ წესრიგში მოხდებოდა.

აგნოსტიკური და იდეოლოგიური წესრიგები

თუ მსოფლიო ერთპოლუსიანია, საერთაშორისო წესრიგი ვერ იქნება რეალისტური. ერთპოლუსიანობას მხოლოდ ერთი დიდი სახელმწიფო ჰყავს და ამგვარად, განსაზღვრებისამებრ დიდ სახელმწიფოებს შორის ვერ იქნება უსაფრთხოების კონკურენცია, რომელიც ნებისმიერი რეალისტური მსოფლიო წესრიგის *sine qua non*-ია. შესაბამისად, ერთ პოლუსს მცირე მიზეზი აქვს, რომ შეზღუდული წესრიგი შექმნას. ბოლოს და ბოლოს, შეზღუდული წესრიგები ძირითადად ყალიბდება იმისათვის, რომ უსაფრთხოების კონკურენცია აწარმოოს სხვა დიდ სახელმწიფოებთან, რაც ნაკლებად მნიშვნელოვანია ერთპოლუსიანობაში. მიუხედავად ამისა, ამ არარეალისტურ საერთაშორისო წესრიგში ზოგიერთი ინსტიტუტი შესაძლოა რეგიონული იყოს თავისი მასშტაბით, მაშინ, როდესაც სხვები ნამდვილად გლობალური იქნებიან მათი წევრობის თვალსაზრისით. თუმცა, არცერთი ამ რეგიონული ინსტიტუტებიდან არ შეიკვრებოდა შეზღუდული წესრიგის ჩამოსაყალიბებლად; ნაცვლად ამისა, ისინი თავისუფლად ან მჭიდროდ დაუკავშირდებოდნენ სხვა ინსტიტუტებს დომინანტურ საერთაშორისო წესრიგში.

ერთპოლუსიანობაში საერთაშორისო წესრიგმა შესაძლოა ორი ფორმიდან ერთ-ერთი მიიღოს – აგნოსტიკური ან იდეოლოგიური – გააჩნია წამყვანი სახელმწიფოს პოლიტიკურ იდეოლოგიას. საკვანძო საკითხია, აქვს თუ არა ამ ერთ პოლუსს უნივერსალისტური იდეოლოგია, რომელიც გულისხმობს, რომ მისი ძირითადი ფასეულობები და მისი პოლიტიკური სისტემა უნდა გადაიტანოს სხვა ქვეყნებშიც. თუ ერთი პოლუსი ამას გულისხმობს, მსოფლიო წესრიგი იდეოლოგიური იქნება. სხვა

სიტყვებით რომ ვთქვათ, ერთი პოლუსი შეეცდება, თავისი იდეოლოგია განავრცოს შორს და ფართოდ და მსოფლიო გარდაქმნას საკუთარი ხედვისამებრ. მას კარგი პოზიცია ექნებოდა ამ მისიის შესასრულებლად, ვინაიდან არ არსებობენ მეტოქე დიდი სახელმწიფოები, რომლებსაც მან უნდა გაუწიოს კონკურენცია.

ლიბერალიზმი, რასაკვირველია, თავის თავში მოიცავს ძლიერ უნივერსალისტურ საზრისს, რომელიც გამომდინარეობს ინდივიდუალურ უფლებათა მნიშვნელობაზე მისი ხაზგასმიდან. ლიბერალური ვერსია, რომელიც ინდივიდუალისტურია თავისი არსით, ამტკიცებს, რომ ყოველ პიროვნებას აქვს რიგი ხელშეუხებელი ან ბუნებითი უფლებებისა. როგორც ასეთი, ლიბერალებს ძალიან აინტერესებთ ადამიანთა უფლებები მთელ მსოფლიოში, განურჩევლად იმისა, რომელ ქვეყანაში ცხოვრობენ ისინი. ამგვარად, თუ ერთი პოლუსი ლიბერალური დემოკრატიაა, ის თითქმის დარწმუნებით შეეცდება, შექმნას საერთაშორისო წესრიგი, რომლის მიზანიც მსოფლიოს გარდაქმნა საკუთარი ხედვისამებრ.¹⁰

როგორია ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი? სისტემაში დომინანტური სახელმწიფო აშკარად უნდა იყოს ლიბერალური დემოკრატია და უზარმაზარი გავლენა უნდა ჰქონდეს წესრიგის მთავარ ინსტიტუტებში. ამასთან, უნდა არსებობდეს სისტემაში სხვა ლიბერალური დემოკრატების არსებითი რაოდენობა და დიდწილად ღია მსოფლიო ეკონომიკა. ამ ლიბერალური დემოკრატების, განსაკუთრებით კი წამყვანი ლიბერალური დემოკრატის, საბოლოო მიზანი მთელ მსოფლიოში დემოკრატის გავრცელებაა, მაშინ, როდესაც ხელს უწყობენ უფრო დიდ ეკონომიკურ ურთიერთკავშირს და სულ მეტად ძლიერი და ეფექტური საერთაშორისო ინსტიტუტების მშენებლობას. არსებითად, მისი მიზანია, შექმნას მსოფლიო წესრიგი, რომელიც მარტოდენ ლიბერალური დემოკრატებისგან შედგება, ერთმანეთთან რომ ურთიერთობენ ეკონომიკურად და შეკავშირებულნი რომ არიან საერთო წესებით. ფუნდამენტური ვარაუდი ისაა, რომ ასეთი წესრიგი მეტწილად თავისუფალი იქნება ომისგან და შექმნის კეთილდღეობას ყველა თავისი წევრი სახელმწიფოსთვის.

კომუნიზმი კიდევ ერთი უნივერსალისტური იდეოლოგიაა, რომელიც შეიძლება ბოდა იდეოლოგიური საერთაშორისო წესრიგის მშენებლობის საფუძველი ყოფილიყო. რეალურად, მარქსიზმს გარკვეული მნიშვნელოვანი მსგავსებები აქვს ლიბერალიზმთან. როგორც ჯონ გრეი აცხადებს, „ორივე განათლებული იდეოლოგიები იყო, რომლებიც უნივერსალურ ცივილიზაციას მოეღიან“.¹¹ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ლიბერალიზმიც და კომუნიზმიც მიდრეკილნი არიან მსოფლიოს გარდაქმნისაკენ. კომუნიზმის უნივერსალისტური განზომილება ემყარება კლასის ცნებას და არა უფლებებს. მარქსი და მისი მიმდევრები ამტკიცებენ, რომ სოციალური კლასები სცდებიან ეროვნულ ჯგუფებს და სახელმწიფო საზღვრებს. რაც უმნიშვნელოვანესია, ისინი ამტკიცებენ, რომ კაპიტალისტური ექსპლუატაცია ხელს უწყობს ძლიერ კავშირს სხვადასხვა ქვეყანაში მუშათა კლასებს შორის. აქედან გამომდინარე, 1989

¹⁰ იხ., John J. Mearsheimer, *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2018).

¹¹ John Gray, *Black Mass: Apocalyptic Religion and the Death of Utopia* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007), p. 30.

ნელს საბჭოთა კავშირს რომ გაემარჯვა ცივ ომში და ენთუზიაზმი ეგრძნო მარქსიზმის მიმართ, როგორც შეერთებულმა შტატებმა იგრძნო ლიბერალური დემოკრატიის მიმართ, საბჭოთა ლიდერები უსათუოდ შეეცდებოდნენ კომუნისტური საერთაშორისო წესრიგის აშენებას.

თუ ერთ პოლუსს არ გააჩნია უნივერსალისტური იდეოლოგია და ამდენად, არ ცდილობს, რომ სხვა ქვეყნებს თავს მოახვიოს საკუთარი პოლიტიკური ღირებულებები და მმართველობითი სისტემა, საერთაშორისო წესრიგი აგნოსტიკური იქნებოდა.¹² დომინანტური სახელმწიფო კვლავაც მიზანში ამოიღებდა რეჟიმებს, რომლებმაც ეჭვის ქვეშ დააყენეს მისი ავტორიტეტი და კვლავაც აქტიურად მიიღებდა მონაწილეობას საერთაშორისო წესრიგის შემადგენელი ინსტიტუციების მართვასა და მსოფლიო ეკონომიკის ფორმირებაში საკუთარ ინტერესებთან მისადაგებისათვის. თუმცა ის არ შეეცდებოდა გლობალური მასშტაბით ადგილობრივი პოლიტიკის ფორმირებას. ამის ნაცვლად, ერთი პოლუსი უფრო ტოლერანტული და პრაგმატული იქნებოდა სხვა ქვეყნებთან მიმართებით. რუსეთი, თავისი ამჟამინდელი პოლიტიკური სისტემით, ოდესმე რომ გამხდარიყო ერთი პოლუსი, საერთაშორისო სისტემა აგნოსტიკური იქნებოდა, ვინაიდან რუსეთს არ წარმართავს უნივერსალისტური იდეოლოგია. იგივე ითქმის ჩინეთზე, სადაც რეჟიმის ლეგიტიმურობის ძირითადი წყარო ნაციონალიზმია და არა კომუნიზმი.¹³ ეს არ ნიშნავს იმის უარყოფას, რომ კომუნიზმის გარკვეულ ასპექტებს კვლავაც აქვს პოლიტიკური მნიშვნელობა ჩინეთის მმართველებისთვის, მაგრამ პეკინში ხელმძღვანელობა ნაკლებ მისიონერულ გულმოდგინეობას იჩენს, რომელიც ჩვეულებრივ კომუნიზმს ეთანხმება.¹⁴

სქელი და თხელი წესრიგები

აქამდე მე ერთმანეთისგან გავარჩიე საერთაშორისო და შეზღუდული წესრიგები, ხოლო საერთაშორისო წესრიგები დავყავი რეალისტურ, აგნოსტიკურ და იდეოლოგიურ ტიპებად. წესრიგების კატეგორიებად დაყოფის მესამე გზა – საერთაშორისო ისინი თუ შეზღუდული – არის ხაზგასმა სახელმწიფო საქმიანობის უმნიშვნელოვანესი სფეროების მათ მიერ დაფარვის სიგანესა და სიღრმეზე. რაც შეეხება სიგანეს, მთავარი საკითხია, აქვს თუ არა წესრიგს რაიმე ზეგავლენა თავისი წევრი

¹² ამ სახის წესრიგის აღწერისათვის სიტყვა „აგნოსტიკურის“ გამოყენებისას, მე არ ვამბობ, რომ ერთ პოლუსს ნაკლებად აინტერესებს საკუთარი იდეოლოგია ან საერთოდაც არ აქვს. ფაქტობრივად, ის შეიძლება სერიოზულად ზრუნავდეს ცალკეულ იდეოლოგიაზე შინ, მაგრამ დიდწილად ორაზროვანი – აგნოსტიკური – იქნება იმ იდეოლოგიის მიმართ, რომელსაც სხვა სახელმწიფოები ლებულობენ.

¹³ იხილეთ Zheng Wang, *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations* (New York: Columbia University Press, 2012); and Suisheng Zhao, “Foreign Policy Implications of Chinese Nationalism Revisited: The Strident Turn”, *Journal of Contemporary China*, Vol. 22, No. 82 (July 2013), pp. 535-553, doi.org/10.1080/10670564.2013.766379

¹⁴ Timothy R. Heath, *China's New Governing Party Paradigm* (New York: Ashgate, 2014); and David Shambaugh, *China's Communist Party: Atrophy and Adaptation* (Berkeley: University of California Press, 2008).

სახელმწიფოების ძირითად ეკონომიკურ და სამხედრო საქმიანობებზე. სიღრმეს რაც შეეხება, მთავარი საკითხია ის, ახდენენ თუ არა წესრიგის ინსტიტუტები მნიშვნელოვან გავლენას მისი წევრი სახელმწიფოების ქმედებებზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, აქვს თუ არა წესრიგს ძლიერი და ეფექტური ინსტიტუტები?

ამ ორი განზომილების გათვალისწინებით, შეგვიძლია ერთმანეთისგან განვასხვაოთ სქელი წესრიგები და თხელი წესრიგები. სქელი ან მძლავრი წესრიგი მოიცავს ინსტიტუტებს, რომლებსაც არსებითი გავლენა აქვთ სახელმწიფოს ქცევაზე ეკონომიკურ და სამხედრო სფეროებში. ასეთი წესრიგი ფართო და ღრმაა. მეორე მხრივ, თხელმა წესრიგმა შეიძლება სამი ძირითადი ფორმა მიიღოს. პირველი, ის შესაძლოა ეხებოდეს მხოლოდ ეკონომიკურ ან სამხედრო სფეროს, მაგრამ ორივეს – არა. მაშინაც კი, ამ სფეროს ძლიერი ინსტიტუტები რომ მოეცვა, ის კვლავაც წარმოდგენილი იქნებოდა, როგორც თხელი წესრიგი. მეორე, წესრიგი შესაძლოა ეხებოდეს ერთ ან ორივე სფეროს, მაგრამ მოიცავდეს სუსტ ინსტიტუტებს. მესამე, შესაძლებელია, მაგრამ ნაკლებად სავარაუდო, რომ წესრიგი დაკავებული იყოს ეკონომიკური და სამხედრო საკითხებით, მაგრამ ძლიერი ინსტიტუტები ექნება ამ სფეროებიდან მხოლოდ ერთ-ერთში. მოკლედ რომ ვთქვათ, თხელი წესრიგი არაა ფართო, სრულებითაც არაა ღრმა ან ღრმაა მხოლოდ ერთ-ერთში ამ ორი გადამწყვეტი სფეროდან. ფიგურა 1 აჯამებს ამ სტატიაში გამოყენებული წესრიგების სხვადასხვა კატეგორიას.

ფიგურა 1. წესრიგების ტიპოლოგია

წევრობის მასშტაბი	დაფარვის სიგანე და სიღრმე	საერთაშორისო წესრიგების სახეები
საერთაშორისო	სქელი	რეალისტური
შეზღუდული	თხელი	აგნოსტიკური იდეოლოგიური (ლიბერალური)

საერთაშორისო წესრიგების აღმასვლა და დაცემა

არცერთი საერთაშორისო წესრიგი არ გრძელდება სამუდამოდ, რაც კითხვას ნამოჭრის: რითი აიხსნება არსებული წესრიგის დაცემა და ახალი წესრიგის აღმასვლა? იგივე ორი ფაქტორი, დომინანტურ წესრიგს რომ განმარტავს, ძალის განაწილება და წამყვანი სახელმწიფოს პოლიტიკური იდეოლოგია ხსნის რეალისტური და აგნოსტიკური წესრიგების დაცემას, ასევე იმ სახის წესრიგს, რომელიც მათ ანაცვლებს. მაშინ, როდესაც ეს ფაქტორები, აგრეთვე, ეხმარება იდეოლოგიური წესრიგების მოშლის ახსნას, ორი სხვა ფაქტორი, ნაციონალიზმი და ძალთა ბალანსის

პოლიტიკა, როგორც წესი, ცენტრალურ როლს ასრულებს მათი კოლაფსის გამოწვევაში.

რეალისტური წესრიგები, რომლებიც ორპოლუსიანობას ან მრავალპოლუსიანობას ემყარება, მაშინ განიცდიან კრახს, როდესაც ფუნდამენტურად იცვლება ძირითად ძალთა გადანაწილება. თუ საერთაშორისო სისტემა ორპოლუსიანობიდან იცვლება მრავალპოლუსიანობისკენ ან პირიქით, ან თუ მრავალპოლუსიან სისტემაში დიდი სახელმწიფოების რიცხვი მცირდება ან იზრდება, საბოლოო წესრიგი რჩება რეალისტური, თუმცა განსხვავებული თავისი კონფიგურაციით. სისტემაში დიდი სახელმწიფოების რაოდენობის მიუხედავად, მათ კვლავაც უნდა გაუწიონ კონკურენცია ერთმანეთს ძალისა და გავლენისათვის. მაგრამ თუ ორპოლუსიანობა ან მრავალპოლუსიანობა გზას უთმობს ერთპოლუსიანობას, ახალი წესრიგი აგნოსტიკური იქნება ან იდეოლოგიური, გააჩნია იმას, არის თუ არა ერთი პოლუსი უნივერსალისტური იდეოლოგიისადმი ერთგული.

რეალისტურ წესრიგებს მნიშვნელოვანი შემაკავებელი ძალა აქვთ, ვინაიდან ძალთა ბალანსში დიდი ცვლილებები, როგორც წესი, გრძელვადიან პერიოდში დიდ სახელმწიფოთა შორის განსხვავებული ეკონომიკური ზრდის შედეგია. თუმცა დიდ სახელმწიფოთა ომებმა ზოგჯერ შეიძლება გამოიწვიოს სწრაფი ცვლილება გლობალურ ძალთა გადანაწილებაში, თუმცა ასეთი შემთხვევები იშვიათია.¹⁵ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, მაგალითად, სისტემა მრავალპოლუსიანიდან შეიცვალა ორპოლუსიანზე, დიდწილად გერმანიის და იაპონიის ტოტალური დამარცხების და იმ საშინელი ფასის გამო, რომელიც ომმა გადაახდევინა ბრიტანეთსა და საფრანგეთს. საბჭოთა კავშირი და შეერთებული შტატები ორ პოლუსად ჩამოყალიბდნენ. ამასთან, როდესაც რეალისტური წესრიგები იცვლება, ჩვეულებრივ ისინი გზას უთმობენ ახლად ფორმირებულ რეალისტურ წესრიგებს – როგორც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მოხდა – უბრალოდ იმის გამო, რომ ერთპოლუსიანობა იშვიათია.

აგნოსტიკურ წესრიგებსაც არსებითი შემაკავებელი ძალა აქვთ, ვინაიდან ერთი პოლუსი იღებს ჰეტეროგენულობას, რომელიც პოლიტიკური და სოციალური ცხოვრების დამახასიათებელია და არ ცდილობს პლანეტის თითქმის ყველა ქვეყნის პოლიტიკის მიკრომენეჯმენტს. ამ სახის პრაგმატული ქცევა ეხმარება ჰეგემონის ძალის შენარჩუნებას, თუ არა გაზრდას. აგნოსტიკური წესრიგი სავარაუდოდ პასუხობს თავის მიზანს, როდესაც ერთპოლუსიანობა გზას უთმობს ორპოლუსიანობას ან მრავალპოლუსიანობას, წესრიგს კი რეალისტურად აქცევს; ან თუ ერთი პოლუსი განიცდის რევოლუციას შინ და იღებს უნივერსალისტურ იდეოლოგიას, რაც უსათუოდ უბიძგებდა მას, რომ იდეოლოგიური წესრიგი შეექმნა.

ამის საპირისპიროდ, უნივერსალისტურ იდეოლოგიაზე დამყარებული ნებისმიერი იდეოლოგიური საერთაშორისო წესრიგი, როგორცია ლიბერალიზმი ან კომუნალიზმი, განწირულია ხანმოკლე არსებობისათვის, ძირითადად იმ საშინაო და გლობალური სირთულეების გამო, რომლებიც მაშინ იჩენს თავს, როდესაც ერთი პოლუსი ცდილობს მსოფლიოს გარდაქმნას საკუთარი შეხედულებისამებრ. ნაციონალიზმი

¹⁵ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics* (New York: Cambridge University Press, 1983); and Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000* (New York: Random House, 1987).

და ძალთა ბალანსის პოლიტიკა მუშაობს იმისთვის, რომ ძირი გამოუთხაროს საჭირო სოციალურ ინჟინერიას იმ ქვეყნებში, რომლებიც სამიზნეა რეჟიმის ცვლილებისათვის, ხოლო ნაციონალიზმი, აგრეთვე, ქმნის მნიშვნელოვან პრობლემებს შიდა ფრონტზე ერთი პოლუსისა და მისი იდეოლოგიური მოკავშირეებისთვის. როდესაც თავს იჩენს ასეთი პრობლემები, მოსალოდნელია, რომ ერთი პოლუსი აღარ შეეცდება მსოფლიოს გარდაქმნას საკუთარი შეხედულებისამებრ, რეალურად უარს იტყვის საკუთარ მცდელობებზე, თავისი იდეოლოგია განავრცოს საზღვარგარეთ. მან შესაძლოა საერთოდ უარი თქვას ამ იდეოლოგიაზე. როდესაც ეს ხდება, წესრიგი აღარაა იდეოლოგიური და ხდება აგნოსტიკური.

იდეოლოგიური წესრიგი შეიძლება სხვაგვარადაც დასრულდეს. შეიძლება გამოჩნდნენ ახალი დიდი სახელმწიფოები, რომლებიც ძირს გამოუთხრიან ერთ-პოლუსიანობას და შექმნიან ორპოლუსიან ან მრავალპოლუსიან სისტემას. ამ შემთხვევაში, იდეოლოგიურ წესრიგს ჩაანაცვლებდა შეზღუდული და საერთაშორისო რეალისტური წესრიგები.

ცივი ომის წესრიგები, 1945-89 წწ.

1945-დან 1989 წლამდე ძალის გლობალური განაწილება ორპოლუსიანი იყო, რამაც სამი ძირითადი პოლიტიკური წესრიგის ფორმირება გამოიწვია. არსებობდა ყოვლისმომცველი საერთაშორისო წესრიგი, რომელიც ძირითადად შექმნილი და შენარჩუნებული იყო საბჭოთა კავშირისა და შეერთებული შტატების მიერ ერთმანეთს შორის თანამშრომლობის გაადვილების მიზნებით, როდესაც საერთო ინტერესები ჰქონდათ. მიუხედავად თანამშრომლობაზე ამგვარი ხაზგასმისა, ეს არ ყოფილა ლიბერალური წესრიგი, რამდენადაც ზესახელმწიფოები ჩართულნი იყვნენ დაძაბულ მეტოქეობაში მთელი ცივი ომის მანძილზე, ხოლო წესრიგი, რომელიც მათ შექმნეს, სრულად ეთანხმებოდა ორივე მხარის უსაფრთხოების ინტერესებს. ამასთან, საბჭოთა კავშირი არ იყო ლიბერალური დემოკრატია და რეალურად მოსკოვი და ვაშინგტონი იდეოლოგიური მონინალმდეგეები იყვნენ. არსებობდა, აგრეთვე, ორი შეზღუდული წესრიგი, ერთი ძირითადად შემოიფარგლებოდა დასავლეთით და მასზე დომინირებდა შეერთებული შტატები, მეორე ძირითადად მოიცავდა მსოფლიოს კომუნისტურ ქვეყნებს და მასზე დომინირებდა საბჭოთა კავშირი. ისინი შექმნეს ზესახელმწიფოებმა ერთმანეთთან უსაფრთხოების კონკურენციის წარმოების მიზნებით.

საერთაშორისო წესრიგი, რომელიც ცივი ომის დროს არსებობდა, იყო თხელი წესრიგი, რამდენადაც მას არ ჰქონდა მკვეთრად გამოხატული გავლენა სახელმწიფოთა ქცევაზე – განსაკუთრებით დიდ სახელმწიფოებზე – ეკონომიკურ ან სამხედრო სფეროში. ვინაიდან დასავლეთი და კომუნისტური სამყარო მხოლოდ მინიმალურ ეკონომიკურ ურთიერთქმედებაში იმყოფებოდნენ ცივი ომის დროს, მცირე საჭიროება არსებობდა ინსტიტუტების შესაქმნელად, რომ დახმარებოდნენ მათი ეკო-

ნომიკური საქმეების მართვას.¹⁶ თუმცა, სამხედრო თვალსაზრისით, მდგომარეობა უფრო კომპლექსური იყო. იმის გათვალისწინებით, რომ შეერთებული შტატები და საბჭოთა კავშირი მოსისხლე მტრები იყვნენ, რომლებიც ძალაუფლებისთვის ეჯიბრებოდნენ, ისინი კონცენტრირდებოდნენ სქელი შეზღუდული წესრიგების მშენებლობაზე, რომ ეწარმოებინათ ამგვარი ბრძოლა. ამგვარად, ძირითადი სამხედრო ინსტიტუტები, რომლებიც თითოეულმა ზესახელმწიფომ შექმნა – NATO და ვარშავის პაქტი – არ იყვნენ საერთაშორისო თავისი მასშტაბით. ნაცვლად ამისა, ისინი იყვნენ მთავარი ელემენტები შეერთებული შტატების და საბჭოთა კავშირის მიერ დომინირებულ შეზღუდულ წესრიგებში.

თუმცაღა შეერთებულ შტატებს და საბჭოთა კავშირს ზოგჯერ კარგი მიზეზები ჰქონდათ, ეთანამშრომლათ და მოლაპარაკებები ეწარმოებინათ შეიარაღებაზე კონტროლის შეთანხმებებზე, რაც მათ ერთობლივ ინტერესებს ემსახურებოდა. რაც უმნიშვნელოვანესია, ისინი ერთად მუშაობდნენ იმ ინსტიტუტების შესაქმნელად, რომელთა მიზანიც ბირთვული გავრცელების პრევენცია იყო. ისინი, აგრეთვე, იღებდნენ შეთანხმებებს, რომელთა მიზანიც იყო შეიარაღების შემცირება, რათა დაეზოგათ ფული, აეკრძალათ მადესტაბილიზებელი იარაღი და თავიდან აეცილებინათ კონკურენცია ისეთ რეგიონებში, როგორიცაა, ანტარქტიდა. დაბოლოს, ისინი დებდნენ შეთანხმებებს, რომელთა მიზანიც იყო „საგზაო წესების“ და ნდობის მშენებლობის ღონისძიებათა დადგენა. ამ პროცესში მოსკოვი და ვაშინგტონი ხელს უწყობდნენ ცივი ომის საერთაშორისო წესრიგის გაძლიერებას, თუმცა ის თხელ წესრიგად დარჩა.

ორივე ზესახელმწიფო ეწინააღმდეგებოდა შემდგომ ბირთვულ გავრცელებას, როგორც კი მათ ბომბი შექმნეს. მართალია, შეერთებულმა შტატებმა პირველი ატომური იარაღი 1945 წელს გამოსცადა, საბჭოთა კავშირმა კი – 1949 წელს, 1970-იანი წლების შუა ხანებამდე მათ არ შეუქმნიათ რიგი ინსტიტუტებისა, რომლებიც სერიოზულად შეზღუდავდნენ ბირთვული იარაღის გავრცელებას. პირველი წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო 1957 წელს ატომური ენერჯის საერთაშორისო სააგენტოს შექმნა. მისი უმთავრესი მისიაა, ხელი შეუწყოს ბირთვული ენერჯის სამოქალაქო გამოყენებას, მაგრამ უსაფრთხოების ზომებით, რომლებიც უზრუნველყოფს, რომ სახელმწიფოები, რომლებიც ბირთვულ მასალებს და ტექნოლოგიებს ღებულობენ მშვიდობიანი მიზნებისთვის, არ გამოიყენებენ მათ ბომბის შესაქმნელად. ძირითადი ინსტიტუტები, რომლებიც ზესახელმწიფოებმა შექმნეს ბირთვული გავრცელების შესაკავებლად, არის NPT და ბირთვულ მიმწოდებელთა ჯგუფი, რომელთაც, ატომური ენერჯის საერთაშორისო სააგენტოსთან ერთად, მნიშვნელოვნად შეანელეს ბირთვული იარაღის გავრცელება 1975 წლის შემდეგ.

1960-იანი წლების ბოლოს შეერთებულმა შტატებმა და საბჭოთა კავშირმა, აგრეთვე, დაიწყეს შეიარაღებაზე კონტროლის შეთანხმების განხორციელება, რაც შეზღუდვებს დაუნესებდა მათ სტრატეგიულ ბირთვულ არსენალებს. ამის შედეგი

¹⁶ ფაქტობრივად, ცივი ომის ადრეულ პერიოდში შეერთებულმა შტატებმა შექმნა მრავალმხრივი საექსპორტო კონტროლის მაკოორდინირებელი კომიტეტი (CoCom), რომ შეზღუდა აღმოსავლეთ-დასავლეთის ვაჭრობა. Michael Mastanduno, *Economic Containment: CoCom and the Politics of East-West Trade* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1992).

იყო 1972 წლის სტრატეგიული შეიარაღების შეზღუდვის ხელშეკრულება (SALT I), რომელიც მოიცავდა სხვადასხვა სტრატეგიულ ბირთვულ იარაღს, რომლებიც თითოეულ მხარეს შეიძლებოდა განეთავსებინა (თუმცა ძალზე მაღალ დონეებზე) და მკაცრად ზღუდავდა ანტიბალისტიკური სარაკეტო სისტემების განვითარებას. 1979 წელს მოსკოვმა და ვაშინგტონმა ხელი მოაწერეს SALT II ხელშეკრულებას, რომლებიც დამატებით შეზღუდვებს უწესებდა თითოეული მხარის სტრატეგიულ ბირთვულ არსენალს, თუმცა არცერთ მხარეს არ მოუხდენია მისი რატიფიკაცია. 1980-იან წლებში ზესახელმწიფოებმა შეიმუშავეს მოდიფიცირებული შეთანხმება, სტრატეგიული შეიარაღების შემცირების ხელშეკრულება, მაგრამ ცივი ომის დასრულებამდე ის არ შესულა ძალაში. შეიარაღებაზე კონტროლის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი შეთანხმება იყო 1988 წლის საშუალო რადიუსის ბირთვული ძალების ხელშეკრულება, რომელიც კრძალავდა ყველა მოკლე რადიუსის და საშუალო რადიუსის რაკეტებს საბჭოთა და შეერთებული შტატების არსენალებიდან.

ზესახელმწიფოები შეთანხმდნენ არაერთ სხვა ნაკლებად მნიშვნელოვან უსაფრთხოების შეთანხმებასა და ხელშეკრულებაზე, რომლებიც, აგრეთვე, ცივი ომის საერთაშორისო წესრიგის ნაწილი იყო. მათ შორისაა ანტარქტიდის ხელშეკრულების სისტემა (1959 წ.), ნაწილობრივი გამოცდის აკრძალვის ხელშეკრულება (1963 წ.), მოსკოვი-ვაშინგტონის ცხელი ხაზი (1963 წ.), ღია კოსმოსის ხელშეკრულება (1967 წ.), ზღვის ფსკერის შეიარაღებაზე კონტროლის ხელშეკრულება (1971 წ.), შეერთებული შტატები-საბჭოთა საზღვაო ინციდენტების შეთანხმება (1972 წ.), ევროპის უშიშროების და თანამშრომლობის კონფერენცია (1973 წ.), ბიოლოგიური იარაღის კონვენცია (1975 წ.) და ჰელსინკის შეთანხმებები (1975 წ.). იყო ზოგიერთი შეთანხმება, რომლებიც მიღწეულ იქნა ცივი ომის დროს, როგორცაა, გაეროს კონვენცია საზღვაო სამართლის შესახებ, რომელსაც ხელი მოეწერა 1982 წელს, მაგრამ არ რატიფიცირებულა და ძალაში არ შესულა 1994 წლამდე, ცივი ომის დასრულებიდან ხუთი წლის შემდეგ.

გაერო ალბათ ყველაზე ხილული ინსტიტუცია იყო ცივი ომის საერთაშორისო წესრიგში, მაგრამ მას მცირედი გავლენა ჰქონდა მთელ მსოფლიოში ქვეყნების ქცევაზე, ძირითადად იმის გამო, რომ ზესახელმწიფოებს შორის მეტოქეობამ თითქმის შეუძლებელი გახადა ამ ინსტიტუციისთვის შემდგომი პოლიტიკური პროგრამების მიღება და განხორციელება.

ამ თხელი საერთაშორისო წესრიგის გარდა, ზესახელმწიფოებმა შექმნეს სქელი შეზღუდული წესრიგი, რომ ხელი შეეწყო ცივი ომის წარმოებისთვის. საბჭოთა წესრიგი მოიცავდა ინსტიტუტებს, რომლებიც დაკავებულნი იყვნენ ეკონომიკური, სამხედრო და იდეოლოგიური საკითხებით.¹⁷ მაგალითად, ეკონომიკური ურთიერთდახმარების საბჭო (კომეკონი) დაფუძნდა 1949 წელს, რომ ხელი შეეწყო ვაჭრობისათვის საბჭოთა კავშირს და აღმოსავლეთ ევროპის კომუნისტურ სახელმწიფოებს შორის. ვარშავის პაქტი იყო სამხედრო ალიანსი, 1955 წელს დაფუძნებული, რომ შე-

¹⁷ Laurien Crump and Simon Godard, "Reassessing Communist International Organizations: A Comparative Analysis of COMECON and the Warsaw Pact in Relation to Their Cold War Competitors," *Contemporary European History*, Vol. 27, No. 1 (February 2018), pp. 85–109, doi.org/10.1017/S0960777317000455.

ეკავებინა NATO მას შემდეგ, რაც NATO-ს წევრმა სახელმწიფოებმა გადაწყვიტეს, რომ დასავლეთ გერმანია მიენვიათ ალიანსში. პაქტი, აგრეთვე, ეხმარებოდა მოსკოვს, რომ თავისი აღმოსავლეთ ევროპელი მოკავშირეები შეენარჩუნებინა მწყობრში. დაბოლოს, 1947 წელს საბჭოელებმა შექმნეს კომუნისტური საინფორმაციო ბიურო, როგორც კომუნისტური ინტერნაციონალის მემკვიდრე. ორივე შექმნა მთელი მსოფლიოს მასშტაბით კომუნისტური პარტიების საქმიანობათა კოორდინაციისათვის, ძირითადად იმ მიზნით, რომ ნება მიეცა საბჭოელებისთვის, საკუთარი პოლიტიკური შეხედულებები მიეწოდებინათ იდეოლოგიური ძმებისთვის. კომუნისტური საინფორმაციო ბიურო 1956 წელს გაუქმდა.

შეზღუდულ დასავლურ წესრიგზე შეერთებული შტატები დომინირებდა, რომელმაც ის თავისი ინტერესების სასიკეთოდ ჩამოაყალიბა. ის მოიცავდა არაერთ ეკონომიკურ ინსტიტუტს, როგორცაა, IMF (1945 წ.), მსოფლიო ბანკი (1945 წ.), გენერალური შეთანხმება ვაჭრობასა და ტარიფებზე (GATT, 1947 წ.), მრავალმხრივი საექსპორტო კონტროლის მაკოორდინირებელი კომიტეტი (CoCom, 1950 წ.) და ევროპული გაერთიანება (EC, 1950 წ.), ასევე NATO უსაფრთხოების ფრონტზე. მართალია, ამ შეზღუდულ წესრიგზე ლიბერალური შეერთებული შტატები დომინირებდა, რომელიც, აგრეთვე, მოიცავდა არაერთ სხვა ლიბერალურ დემოკრატიასაც, ეს იყო რეალისტური წესრიგი თავიდან ბოლომდე. მისი უმთავრესი მისია იყო ძლიერი დასავლეთის შექმნა, რომელიც შეაკავებდა და საბოლოოდ დაამარცხებდა საბჭოთა კავშირს და მის მოკავშირეებს.

მიუხედავად უსაფრთხოებაზე ასეთი ხაზგასმისა, კეთილდღეობის შექმნა თავისთავად მნიშვნელოვანი მიზანი იყო ქვეყნებისთვის ამ შეზღუდულ წესრიგში. ამასთან, არსებობდა ამ რეალისტური წესრიგის გარკვეული ასპექტები, რომლებიც თავსებადია ლიბერალურ პრინციპებთან. მაგალითად, მცირედი ეჭვი არსებობს, რომ *ce-teris paribus* ამერიკელი პოლიტიკოსები უპირატესობას ანიჭებდნენ ურთიერთობას დემოკრატებთან, ვიდრე ავტორიტარულ სახელმწიფოებთან. მაგრამ დემოკრატის ხელშეწყობა ყოველთვის იმარჯვებდა, როდესაც ის ძალთა ბალანსის პოლიტიკის წესებს ეჯახებოდა. შეერთებული შტატები არ გამორიცხავდა არადემოკრატებს NATO-ში განწევრიანებისგან ან არ უკუაგდებდა ქვეყნებს, რომლებმაც უარი თქვეს დემოკრატიაზე განწევრიანების შემდეგ, როგორც ამას საბერძნეთის, პორტუგალიის და თურქეთის შემთხვევები აჩვენებს.

ამასთანავე, მართალია, ვაშინგტონი ისწრაფოდა, რომ წინ წამოენია ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც წესრიგის წევრებს შორის თავისუფალ ვაჭრობას და ინვესტიციებს ახალისებდა, ამგვარი პოლიტიკა უპირველესად წარმართებოდა სტრატეგიული მოსაზრებებით. როგორც ჯოან გოუა აღნიშნავს, „ის, რომ დასავლეთ-აღმოსავლეთის კონფლიქტმა შეერთებულ შტატებს უბიძგა, რომ გაეერთიანებინა უსაფრთხოების მაღალი პოლიტიკა და ვაჭრობის დაბალი პოლიტიკა, არის თემა, რომელიც გამუდმებით თავს იჩენს იმ მეცნიერთა შრომაში, რომლებმაც განსაზღვრეს და განავითარეს საერთაშორისო პოლიტიკური ეკონომიკის ქვესფერო“.¹⁸ რეა-

¹⁸ Joanne Gowa, *Allies, Adversaries, and International Trade* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1994), p. 3.

ლურად, დუაიტ ეიზენჰაუერის ადმინისტრაცია, რომელსაც ზოგადად სჯეროდა, რომ თავისუფალი ვაჭრობა საუკეთესო გზაა ეკონომიკური და სამხედრო ძლიერების შესაქმნელად, 1950-იანი წლების შუა ხანებში მზად იყო, ნება მიეცა EC-ისთვის, გამხდარიყო ჩაკეტილი ეკონომიკური ბლოკი – ანუ, ძირი გამოეთხარა თავისუფალი ვაჭრობისათვის – ვინაიდან ფიქრობდა, რომ ამ სახის არალიბერალური გადაწყვეტა დასავლეთ ევროპას უფრო ძლიერ პარტნიორად აქცევდა ცივ ომში.¹⁹ გარდა ამისა, მარშალის გეგმა მოტივირებული იყო ძირითადად სტრატეგიული მოსაზრებებით. და როგორც სებასტიან როსატო აჩვენებს, ძალის პოლიტიკა ამყარებდა EU-ის წინამორბედის, EC-ის შექმნას.²⁰

ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი, 1990-2019წ.

ცივი ომის დასრულებისა და საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, შეერთებული შტატები უძლიერესი ქვეყანა იყო მსოფლიოში. დადგა „უნიპოლარული მომენტი“, რაც ნიშნავდა, რომ იმ შეზღუდვების უმრავლესობა, რომლებიც დიდ სახელმწიფოებს შორის უსაფრთხოების კონკურენციიდან წარმოიშვა, დასრულდა.²¹ ამასთან, სქელი დასავლური წესრიგი, რომელიც შეერთებულმა შტატებმა შექმნა საბჭოთა კავშირთან გასამკლავებლად, მტკიცედ ხელუხლებელი რჩებოდა, მაშინ, როდესაც საბჭოთა წესრიგი სწრაფად დაეცა. კომეკონი და ვარშავის პაქტი 1991 წლის ზაფხულში დაიშალა, საბჭოთა კავშირი კი – 1991 წლის დეკემბერში. გასაკვირი არაა, რომ პრეზიდენტმა ჯორჯ ჰ. უ. ბუშმა გადაწყვიტა, მიეღო რეალისტური დასავლური წესრიგი და ის გაეგრძელებინა მთელ მსოფლიოში, გარდაექმნა რა ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგად. ცივი ომის ეპოქის საერთაშორისო წესრიგის შემადგენელი ინსტიტუტები – გაერო და შეიარაღებაზე კონტროლის არაერთი შეთანხმება – გაერთიანდებოდა მასში, რასაც ბუში უწოდებდა „ახალ მსოფლიო წესრიგს“.²²

¹⁹ Pascaline Winand, *Eisenhower, Kennedy, and the United States of Europe* (New York: St. Martin's, 1993), pp. 109–137. შეერთებული შტატები ძლიერ ზრუნავდა შედარებით მოგებაზე საბჭოთა კავშირთან გარიგებებში, რამდენადაც შედარებითი მოგება და დანაკარგი დიდწილად ძალთა ბალანსში ცვლილებათა სინონიმურია. მაგრამ ვაშინგტონი ნაკლებ ყურადღებას აქცევდა შედარებით მოგებას, როდესაც საქმე ჰქონდა დასავლეთ ევროპელ მოკავშირეებთან და, ამის ნაცვლად, ორიენტირებული იყო მათი აბსოლუტური მოგების ზრდაზე, არა იმიტომ, რომ ამერიკელი პოლიტიკოსები ლიბერალური აზროვნებით იყვნენ მოტივირებულნი, არამედ იმიტომ, რომ რაც უფრო ძლიერები იყვნენ შეერთებული შტატების მოკავშირეები, მით უკეთესად შეძლებდნენ საბჭოთა კავშირის შეკავებას.

²⁰ Melvyn P. Leffer, "The United States and the Strategic Dimensions of the Marshall Plan," *Diplomatic History*, Vol. 12, No. 3 (Summer 1988), pp. 277–306, doi.org/10.1111/j.1467-7709.1988.tb00477.x; and Sebastian Rosato, *Europe United: Power Politics and the Making of the European Community* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2011).

²¹ Charles Krauthammer, "The Unipolar Moment," *Foreign Affairs*, Vol. 70, No. 1 (1990/91), pp. 23–33, doi.org/10.2307/20044692.

²² ბუშმა პირველად წარმოადგინა თავისი ხედვა კონგრესის ერთობლივი სესიის წინ 1990 წლის 11 სექტემბერს. President George H.W. Bush, "Address before a Joint Session of the Congress on the Persian Gulf Crisis and the Federal Budget De^ocit," September 11, 1990, <https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/2217>.

ასეთმა თვალსაჩინო ამბიციურმა მცდელობამ აღმოსავლეთ აზიასა და განსაკუთრებით დასავლეთ ევროპაში ლიბერალური დემოკრატიების ენთუზიაზმით სავესტ მხარდაჭერა მოიპოვა, თუმცა არასდროს ყოფილა რაიმე ეჭვი იმასთან დაკავშირებით, რომ შეერთებული შტატები ლიდერი იყო. როგორც ბუში აცხადებდა 1990 წელს, „არ არსებობს ამერიკის ლიდერობის ალტერნატივა“.²³ ან როგორც სახელმწიფო მდივან მადლენ ოლბრაითს და პრეზიდენტ ბარაკ ობამას მოსწონდათ თქმა, შეერთებული შტატები არის „შეუცვლელი ერი“.²⁴ არსებითად, ბუში და მისი მემკვიდრეები თეთრ სახლში ესწრაფოდნენ ახალი საერთაშორისო წესრიგის შექმნას, რომელიც ფუნდამენტურად განსხვავდებოდა დასავლური წესრიგისგან, ცივი ომის დროს რომ არსებობდა. კონკრეტულად რომ ითქვას, ისინი ემხრობოდნენ შეზღუდული რეალისტური წესრიგის გარდაქმნას საერთაშორისო ლიბერალურ წესრიგად.²⁵ სინამდვილეში, ბილ კლინტონმა ცხადი გახადა, როდესაც საპრეზიდენტო კამპანიას აწარმოებდა 1992 წელს, რომ მისი წინამორბედისეული ახალი მსოფლიო წესრიგის კონცეფცია არ იყო საკმარისად ამბიციური.²⁶

ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის შექმნა სამ ძირითად ამოცანას მოიცავდა. პირველი, არსებითი იყო დასავლური წესრიგის შემადგენელ ინსტიტუტებში წევრობის გაფართოება, ასევე ახალი ინსტიტუტების შექმნა, სადაც ეს საჭირო იყო. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მნიშვნელოვანი იყო საყოველთაო წევრობის მქონე საერთაშორისო ინსტიტუტების ქსელის შექმნა, რომელსაც დიდი გავლენა ექნებოდა წევრი სახელმწიფოების ქცევაზე. მეორე, იმპერატიული იყო ღია და ინკლუზიური საერთაშორისო ეკონომიკის შექმნა, რომელიც გაზრდიდა თავისუფალ ვაჭრობას და ხელს შეუწყობდა შეუზღუდავ კაპიტალის ბაზრებს. ამ ჰიპერგლობალიზებული მსოფლიო ეკონომიკის მიზანი იყო, რომ ყოფილიყო გაცილებით უფრო ამბიციური თავისი მასშტაბით, ვიდრე ეკონომიკური წესრიგი, რომელიც დასავლეთში დომინირებდა ცივი ომის დროს. მესამე, გადამწყვეტი იყო მთელ მსოფლიოში ლიბერალური დემოკრატიის მტკიცედ გავრცელება, მისია, რომელიც ხშირად სიცრუე იყო, როდესაც შეერთებული შტატები ძალაუფლებისთვის ეჯიბრებოდა საბჭოთა კავშირს. ეს მიზანი მხოლოდ შეერთებულ შტატებს როდი ჰქონდა; ზოგადად, მისმა ევროპელმა მოკავშირეებმაც მოჰკიდეს ხელი ამ საქმეს.²⁷

ეს სამი ამოცანა, რასაკვირველია, პირდაპირ კავშირშია მშვიდობის ძირითად ლიბერალურ თეორიებთან: ლიბერალურ ინსტიტუციონალიზმთან, ეკონომიკური

²³ იქვე.

²⁴ ოლბრაითმა ეს განცხადება გააკეთა NBC-ის *The Today Show*-ში. Madeleine K. Albright, interview by Matt Lauer, Today Show, February 19, 1998. For Obama's use, see Barack Obama, "Remarks by the President at the United States Military Academy Commencement Ceremony" (Washington, D.C.: White House, May 28, 2014).

²⁵ ახალ ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგს და შეზღუდულ რეალისტურ დასავლურ წესრიგს შორის ერთი მნიშვნელოვანი მსგავსება ისაა, რომ ორივე სქელ წესრიგს წარმოადგენს.

²⁶ იხილეთ David C. Hendrickson, "The Recovery of Internationalism," *Foreign Affairs*, Vol. 73, No. 5 (September/October 1994), pp. 26–27, doi.org/10.2307/20046829.

²⁷ ამ მისიის მიმართ ევროპის ენთუზიაზმი ასახულია ევროპის უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის (OSCE) პოლიტიკაში. იხილეთ Pamela Jawad, "Conflict Resolution through Democracy Promotion? The Role of the OSCE in Georgia," *Democratization*, Vol. 15, No. 3 (June 2008), pp. 611–629, doi.org/10.1080/13510340801972288.

ურთიერთდამოკიდებულების თეორიასა და დემოკრატიული მშვიდობის თეორიასთან. ამგვარად, მისი არქიტექტორების გონებაში ძლიერი, მდგრადი ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის მშენებლობა მშვიდობიანი მსოფლიოს შექმნის სინონიმური იყო. ამ ღრმად ფესვგადგმულმა რწმენამ შეერთებულ შტატებს და მის მოკავშირეებს ძლიერი მოტივი მისცა, რომ გულმოდგინედ ემუშავათ ამ ახალი წესრიგის შესაქმნელად. მასში ჩინეთისა და რუსეთის ინტეგრირება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო მისი წარმატებისთვის, ვინაიდან ისინი უძლიერესი სახელმწიფოები იყვნენ სისტემაში შეერთებული შტატების შემდეგ. ამის მიზანი იყო მათი ჩართვა რაც შეიძლებოდა მეტ ინსტიტუტში, მათი სრული ინტეგრირება ღია საერთაშორისო ეკონომიკაში და მათი გადაქცევა ლიბერალურ დემოკრატიებად.

NATO-ის გაფართოება აღმოსავლეთ ევროპაში კარგი მაგალითია შეერთებული შტატების და მისი მოკავშირეების მუშაობისა, რომ შეზღუდული დასავლური წესრიგი აქციონ ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგად.²⁸ შეიძლება იფიქრონ, რომ NATO-ის სვლა აღმოსავლეთით კლასიკური შეკავების სტრატეგიის ნაწილი იყო, პოტენციურად აგრესიული რუსეთის შეკავების მიზნით.²⁹ მაგრამ ასე არ იყო, რამდენადაც დასავლეთის სტრატეგია ლიბერალურ მიზნებს ეთვისებოდა. მიზანი იყო აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების – და შესაძლოა, ერთ დღეს, რუსეთის – ინტეგრირება „უსაფრთხოების თანამეგობრობაში“, რომელიც დასავლეთ ევროპაში განვითარდა ცივი ომის დროს. არ არსებობს იმის საბუთი, რომ მისი მთავარი არქიტექტორები – პრეზიდენტები კლინტონი, ბუში და ობამა – ფიქრობდნენ, რომ რუსეთი შეიძლებოდა თავს დასხმოდა მეზობლებს და ამდენად, შეკავებას საჭიროებდა ან

²⁸ NATO-ს გაფართოება ნამდვილად იყო მთავრი ელემენტი ფართო სტრატეგიაში, რომელიც აგრეთვე მოიცავდა ევროპის კავშირის გაფართოებას და აღმოსავლეთ ევროპაში ე.წ. ფერადი რევოლუციების ხელშეწყობას დემოკრატიის გასავრცელებლად. იხ., John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin," *Foreign Affairs*, Vol. 93, No. 5 (September/October 2014), pp. 77–89, <https://www.jstor.org/stable/24483306>.

²⁹ ზოგიერთმა ანალიტიკოსმა ეს არგუმენტი წარმოადგინა მას შემდეგ, რაც 2014 წლის თებერვალში უკრაინის კრიზისმა იფეთქა. მაგალითად, სტეფან სესტანოვიჩი ამტკიცებს, რომ „დღევანდელი აგრესიული რუსული პოლიტიკა ხდებოდა“ ადრეულ 1990-იან წლებში და რომ „ძალის გათვლები მხარს უჭერდა“ შეერთებული შტატების პოლიტიკას რუსეთის მიმართ – NATO-ს გაფართოების ჩათვლით – იმ დროიდან მოყოლებული. იხილეთ Sestanovich's response, "How the West Has Won", in Michael McFaul, Stephen Sestanovich, and John J. Mearsheimer, "Faulty Powers: Who Started the Ukraine Crisis?" *Foreign Affairs*, Vol. 93, No. 6 (November/December 2014), pp. 171,173, <https://www.jstor.org/stable/24483933>. NATO-ის გაფართოება, ამ ხედვით, რეალისტური პოლიტიკაა. თუმცა, არსებული არგუმენტი ეწინააღმდეგება მოვლენათა ამგვარ ინტერპრეტაციას. რუსეთი არ იმყოფებოდა იმ პოზიციაში, რომ იერიში მიეტანა 1990-იან წლებში, და თუმცა მისი ეკონომიკა და სამხედრო სფერო გარკვეულწილად გაუმჯობესდა 2000 წლის შემდეგ, დასავლეთში რთულად თუ თვლიდა ვინმე სერიოზულ საფრთხედ, რომ ის მეზობლებს დაესხმოდა თავს – უკრაინის ჩათვლით – 2014 წლის თებერვლის კრიზისამდე. ფაქტობრივად, რუსეთს მცირე რაოდენობის ფართომასშტაბიანი საბრძოლო ერთეულები ჰყავდა დასავლეთ საზღვარზე ან მასთან ახლოს, არცერთი სერიოზული რუსი პოლიტიკოსი ან ექსპერტი არ საუბრობდა რუსეთის აგრესიის საფრთხეზე NATO-ის გაფართოების გასამართლებლად.

რომ ისინი ფიქრობდნენ, რუსეთის ლიდერებს ლეგიტიმური მიზეზები ჰქონდათ NATO-ს გაფართოების გამო შიშისთვის.³⁰

NATO-ის გაფართოებისადმი ამგვარი ლიბერალური მიდგომა ასახულია მასში, თუ როგორ მიჰყიდა კლინტონის ადმინისტრაციამ ეს პოლიტიკა შეერთებული შტატების და დასავლეთ ევროპის პუბლიკას. მაგალითად, სახელმწიფო მდივნის მოადგილე სტრობ ტალბოტი 1995 წელს ამტკიცებდა, რომ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების ჩართვა NATO-ში – ასევე ევროპის კავშირში – არსებითი იყო სტაბილურობის მისაღწევად ამ პოტენციურად მერყევე რეგიონში. „NATO-ს გაფართოება“, ამტკიცებდა ტალბოტი, „იქნებოდა ძალა კანონის უზენაესობისათვის ევროპის ახალ დემოკრატიებშიც და მათ შორისაც“. გარდა ამისა, ეს „ხელს შეუწყობდა და განამტკიცებდა დემოკრატიულ და თავისუფალ საბაზრო ფასეულობებს“, რაც ხელს შეუწყობდა მშვიდობას.³¹

ცივი ომის შემდგომ პერიოდში ჩინეთის მიმართ თავის პოლიტიკას შეერთებული შტატები იმავე ლიბერალურ ლოგიკაზე ამყარებდა. მაგალითად, სახელმწიფო მდივანი ოლბრაითი ამტკიცებდა, რომ მზარდ ჩინეთთან მშვიდობიანი ურთიერთობების შენარჩუნებისთვის არსებითია მასთან ურთიერთობა და არა მისი შეკავება იმგვარად, როგორც ამას აკეთებდა შეერთებული შტატები საბჭოთა კავშირთან ცივი ომის დროს. ჩართულობა, ამტკიცებდა ოლბრაითი, ბიძგს მისცემდა ჩინეთის აქტიურ წევრობას მსოფლიოს დიდ ინსტიტუტებში და ხელს შეუწყობდა მის ინტეგრირებას შეერთებული შტატების მიერ დომინირებულ ეკონომიკურ წესრიგში, რაც გარდაუვლად აქცევდა ჩინეთს ლიბერალურ დემოკრატიად. მაშინ ჩინეთი იქნებოდა „პასუხისმგებელი მხარე“ საერთაშორისო სისტემაში, ძლიერ მოტივირებული, რომ მშვიდობიანი ურთიერთობა შეენარჩუნებინა სხვა ქვეყნებთან.³²

ბუშის დოქტრინა, რომელიც 2002 წელს შემუშავდა და 2003 წლის მარტში ერაყში შეჭრის გასამართლებლად იქნა გამოყენებული, შეერთებული შტატების ძირითადი

³⁰ Ikenberry, *After Victory*, pp. 235-239, 245-246, 270-273.

³¹ Strobe Talbott, “Why NATO Should Grow,” *New York Review of Books*, August 10, 1995, pp. 27–28. ტალბოტის ხედვებს NATO-ს გაფართოებაზე ფართოდ იზიარებდნენ კლინტონის ადმინისტრაციის მაღალ ეშელონებში. იხ., Secretary of State Warren M. Christopher, “Reinforcing NATO’s Strength in the West and Deepening Cooperation with the East,” opening statement at the North Atlantic Council Ministerial Meeting, Noordwijk, the Netherlands, May 30, 1995; Secretary of State Madeleine K. Albright, “A Presidential Tribute to Gerald Ford,” Ford Museum Auditorium, Grand Rapids, Michigan, April 17, 1997; and Secretary of State Madeleine K. Albright, “Commencement Address,” Harvard University, Cambridge, Massachusetts, June 5, 1997.

³² Secretary of State Madeleine K. Albright, “American Principle and Purpose in East Asia,” 1997 Forrester Lecture, U.S. Naval Academy, Annapolis, Maryland, April 15, 1997. See also Secretary of State Warren M. Christopher, “America and the Asia-Pacific Future,” address to the Asia Society, New York City, May 27, 1994; White House, “A National Security Strategy of Engagement and Enlargement” (Washington, D.C.: White House, February 1995), pp. 28–29, <http://nssarchive.us/NSSR/1995.pdf>; and White House, “A National Security Strategy for a New Century” (Washington, D.C.: White House, October 1998), pp. 41-47, <http://nssarchive.us/NSSR/1998.pdf>. Deputy Secretary of State Robert B. Zoellick first introduced the term “responsible stakeholder” in 2005. Zoellick, “Whither China? From Membership to Responsibility,” remarks to the National Committee on U.S.-China Relations, New York City, September 21, 2005.

პოლიტიკის მესამე მაგალითია, რომლის მიზანიც ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის მშენებლობა იყო. 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერორისტული თავდასხმების კვალდაკვალ, ბუშის ადმინისტრაციამ დაასკვნა, რომ ე.წ. ტერორიზმის წინააღმდეგ გლობალური ომის მოგება არა მარტო ალ-ქაიდას დამარცხებას მოითხოვდა, არამედ ისეთ ქვეყნებთან დაპირისპირებასაც, როგორებიც იყვნენ ირანი, ერაყი და სირია. ადმინისტრაციის მთავარი სამოქმედო ვარაუდი ის იყო, რომ ამ ნამდვილად არამზარადა სახელმწიფოებში რეჟიმები მჭიდროდ იყვნენ დაკავშირებულნი ისეთ ტერორისტულ ორგანიზაციებთან, როგორიც იყო ალ-ქაიდა, ისინი ცდილობდნენ ბირთვული იარაღის მიღებას და შესაძლოა, ტერორისტებისთვის მათ გადაცემას.³³ ადმინისტრაცია ფიქრობდა, რომ ბირთვულ გავრცელებასა და ტერორიზმთან გამკლავების საუკეთესო გზა იყო დიდი ახლო აღმოსავლეთის ყველა ქვეყნის გადაქცევა ლიბერალურ დემოკრატიებად, რაც ამ რეგიონს აქცევდა მშვიდობის გიგანტურ ზონად, ამდენად კი აღმოფხვრიდა ბირთვული გავრცელებისა და ტერორიზმის ორმაგ პრობლემას.³⁴ „მსოფლიოს აშკარა ინტერესი აქვს დემოკრატიული ღირებულებების გავრცელების მიმართ“, აცხადებდა პრეზიდენტი ბუში, „ვინაიდან სტაბილური და თავისუფალი ერები არ შობენ მკვლელობის იდეოლოგიებს. ისინი ახალისებენ უკეთესი ცხოვრების მშვიდობიან ხორცშესხმას“.³⁵

1990-იანი წლების დასაწყისში ბევრმა დამკვირვებელმა დაინახა, რომ შეერთებული შტატები კარგ მდგომარეობაში იყო ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის ასაშენებლად. მას ცივი ომის დროს დასავლური წესრიგის მშენებლობისა და მართვის დიდი გამოცდილება ჰქონდა და აშკარად ძლიერი იყო თავის პოტენციურ მეტოქეებთან შედარებით. ჩინეთი თავისი აღმასვლის ადრეულ ეტაპებზე იმყოფებოდა, ხოლო რუსეთი სრული არეულობის მდგომარეობაში იყო მთელი 1990-იანი

³³ 2003 წლის მარტში ერაყში შეჭრამდე პრეზიდენტმა ბუშმა მოკლედ განაცხადა, რომ „ტერორიზმის წინააღმდეგ ომში უდიდესი საფრთხე [არის] მასობრივი განადგურების იარაღით აღჭურვილი კანონგარეშე რეჟიმები“. February 28, 2003, <http://www.aei.org/publication/president-george-w-bush-speaks-at-aeis-annualdinner>. On the Bush Doctrine, see White House, *The National Security Strategy of the United States* (Washington, D.C.: White House, September 17, 2002), <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>.

³⁴ შეიძლება იფიქრონ, რომ NATO-ს გაფართოება, შეერთებული შტატების მცდელობები, რომ ჩინეთი აქციოს ლიბერალურ დემოკრატიად, და ბუშის დოქტრინა მონყვეტილი რეალიზმის საბუთია, რაც უნიპოლარულობამ გახადა შესაძლებელი. თუმცა, ასეთი დასკვნა არასწორი იქნებოდა. პოლიტიკის შემუშავების წრეებსა და საგარეო პოლიტიკის ისტებლიშმენტში არსებული დისკურსიდან ცხადია, რომ ასეთი პოლიტიკა მოტივირებული იყო ლიბერალური თეორიებით და რომ შეერთებული შტატები და მისი მოკავშირეები დასავლეთში მტკიცედ ერთგულებდნენ ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის მშენებლობას, რომელიც აღემატებოდა ძალთა ბალანსის პოლიტიკას. აღნიშვნის ღირსია, რომ თითქმის ყველა რეალისტი ეწინააღმდეგებოდა NATO-ის გაფართოებას, ერაყის ომს და ბუშის დოქტრინას. გარდა ამისა, ისინი ამჯობინებდნენ, რომ თავი შეეკავებინათ ჩინეთთან ჩართულობისგან. ცივი ომის შემდეგ შეერთებული შტატები რეალისტური ლოგიკით რომ წარმართულიყო, ის შეეცდებოდა, რომ შეექმნა აგნოსტიკური საერთაშორისო წესრიგი და გაეტარებინა ის პოლიტიკა, რომელსაც რეალისტი მოაზროვნეები უჭერდნენ მხარს. იხილეთ Stephen M. Walt, *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2018), pp. 266-269.

³⁵ AEI, “President George W. Bush Speaks at AEI’s Annual Dinner.”

ნლების მანძილზე. ამ უზარმაზარი ძალის უპირატესობა ნიშნავდა, რომ ერთ პოლუსს შეიძლებოდა დიდწილად უგულვებლყო რეალისტური დებულებები და ემოქმედა ლიბერალური პრინციპების მიხედვით, რაც შესაძლებელი იყო ცივი ომის დროს. ეს, აგრეთვე, ნიშნავდა, რომ შეერთებულ შტატებს შეიძლებოდა დაერწმუნებინა ან ეიძულებინა სხვა სახელმწიფოები, მიჰყოლოდნენ მის ბრძანებებს. და რა თქმა უნდა, ყოველთვის იყო შესაძლებლობა, რომ ვაშინგტონი ძალას გამოიყენებდა იმის მისაღებად, რაც უნდოდა.

დაბოლოს, შეერთებულ შტატებს და მის მოკავშირეებს დიდი ლეგიტიმაცია ჰქონდათ ცივი ომის დასრულებით მომდევნო წლებში. მათ არა მარტო გაიმარჯვეს ამ გაჭიანურებულ კონფლიქტში, არამედ სიცოცხლისუნარიანი ალტერნატივაც არ გააჩნდა ლიბერალურ დემოკრატიას, რომელიც ოპტიმალური პოლიტიკური ნებსრიგი ჩანდა უახლოესი მომავლისათვის. იმ დროს დასავლეთში ბევრს სჯეროდა, რომ საბოლოოდ მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანა გახდებოდა ლიბერალური დემოკრატია – რწმენა, რომელმაც უბიძგა ფრენსის ფუკუიამას, დაესკვნა, რომ ეს შეიძლებოდა ყოფილიყო „ისტორიის დასასრული“.³⁶ ამასთან, საერთაშორისო ინსტიტუტების ფართო წრე, რომელიც ცივი ომის დროს დასავლეთში ეხმარებოდა დიდი კეთილდღეობის შექმნას, იდეალური იყო გლობალიზაციის მომდევნო ნაბიჯისათვის. არსებითად, ჩანდა, რომ შეერთებული შტატები კარგ პოზიციაში იყო, რომ გაეგრძელებინა ლიბერალური ჰეგემონია, საგარეო პოლიტიკა, რომელიც ლიბერალურ პრინციპებზე დაფუძნებული მსოფლიო ნებსრიგის მშენებლობას მოითხოვდა.³⁷

1990-იანი წლების განმავლობაში და 2000-იანი წლების დასაწყისში შეერთებული შტატები და მისი ახლო მოკავშირეები მომზადდნენ ჩანდნენ თავიანთ გზაზე, ჩამოეყალიბებინათ სრულმასშტაბიანი ლიბერალური საერთაშორისო ნებსრიგი. რასაკვირველია, არსებობდა პრობლემები, მაგრამ ზოგადად ახალ ნებსრიგზე საუბარი მშვენივრად მუშაობდა. ცოტა ადამიანი მოელოდა, რომ ცოტა ხანში ახალ ათასწლეულში გაიგებდნენ ამას, მაგრამ სწორედ ასე მოხდა.

ოქროს წლები, 1990-2004 წწ.

შეერთებული შტატების და მისი მოკავშირეების მცდელობები, ცივი ომის დასრულების შემდეგ ჩინეთი და რუსეთი ჩაებათ ნებსრიგის ძირითად ეკონომიკურ ინსტიტუტებში, ზოგადად წარმატებული აღმოჩნდა. 1992 წელს რუსეთი შეუერთდა IMF-ს და მსოფლიო ბანკს, თუმცა 2012 წლამდე არ განეგრებულა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში (WTO). ჩინეთი IMF-ის და მსოფლიო ბანკის წევრი იყო 1980 წლიდან, როდესაც ამ ინსტიტუტებში ტაივანის ადგილი დაიკავა. ჩინეთი WTO-ს შეუერთდა 2001 წელს. 1997 წელს ტაივანის საკითხზე მცირე კრიზისის მიუხედავად, სხვა მხრივ პეკინი და ვაშინგტონი კარგ პირობებში იყვნენ 1990-იანი წლების მანძილზე და 2000-

³⁶ Francis Fukuyama, “The End of History?” *National Interest*, No. 16 (Summer 1989), pp. 3-18, <https://www.jstor.org/stable/24027184>.

³⁷ Mearsheimer, *The Great Delusion*, pp. 120–151; and Walt, *The Hell of Good Intentions*, pp. 21–52.

იანი წლების დასაწყისში. ჩანდა, რომ ჩართულობა მუშაობდა. ამ პერიოდში კარგი ურთიერთობები არსებობდა მოსკოვსა და ვაშინგტონს შორისაც.

მდგომარეობა დადებითი იყო ევროპაშიც. 1992 წლის მაასტრიხტის ხელშეკრულება ევროპული ინტეგრაციის ხელშეწყობის მთავარი ნაბიჯი იყო, ხოლო 1999 წელს პირველად გამოვიდა ევრო, რაც ფართოდ აღიქვეს, როგორც იმის საბუთი, რომ EU-ს ნათელი მომავალი ჰქონდა. ამასთანავე, აღმოსავლეთ ევროპაში EU-ის და NATO-ის გაფართოების ადრეული ტალღები მცირეოდენ პრობლემებთან ერთად მიმდინარეობდა, თუმცა, რუსი პოლიტიკოსები აშკარად გამოხატავდნენ თავიანთ ნინააღმდეგობას. დაბოლოს, მშვიდობიანად დაიშალა ჩეხოსლოვაკეთი და საბჭოთა კავშირი. იუგოსლავია არ დაშლილა მშვიდობიანად, რასაც მოჰყვა ომები ბოსნიასა და კოსოვოში, რომლებზეც შეერთებულმა შტატებმა და მისმა NATO-ელმა მოკავშირეებმა წელი რეაგირება მოახდინეს და დაასრულეს. მაგრამ საბოლოოდ, 1999 წლისთვის ბალკანეთს თავს მოახვიეს ცივი მშვიდობა.

დიდ ახლო აღმოსავლეთში მიმდინარე მოვლენები უფრო კომპლექსური იყო, მაგრამ იქაც ჩანდა, რომ რეგიონი წელა, მაგრამ სტაბილურად ექცეოდა ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგში. 1993 წლის სექტემბერში ისრაელმა და პალესტინის გათავისუფლების ორგანიზაციამ ხელი მოაწერეს ოსლოს შეთანხმებებს, რამაც იმედი გააჩინა, რომ ორ მხარეს შეიძლებოდა კონფლიქტის მშვიდობიანი გადაწყვეტა ებოვა ათწლეულის დასასრულისთვის. შეერთებული შტატები, რომელიც გაეროს უშიშროების საბჭოს მანდატით მოქმედებდა, მოკავშირეთა ფართო კოალიციას წაუძღვა დიდებული სამხედრო გამარჯვებისკენ ერაყზე 1991 წლის დასაწყისში – გაათავისუფლა ქუვეითი, მნიშვნელოვნად დაასუსტა ერაყის სამხედრო ძალები და ამხილა სადამ ჰუსეინის ბირთვული იარაღის საიდუმლო პროგრამა, რომელიც იმ დროს დაიხურა. მიუხედავად ამისა, ბაატისტურმა რეჟიმმა ძალაუფლება შეინარჩუნა. ავღანეთი კვლავ პრობლემურ ადგილად რჩებოდა, ძირითადად იმიტომ, რომ თალიბანმა დაუბრკოლებლად მისცა ნება ალ-ქაიდას, თავისი ოპერაციები დაეგეგმა იქ, 11 სექტემბრის ტერორისტული თავდასხმების ჩათვლით. თუმცა იმდროინდელმა მოვლენებმა უბიძგა შეერთებულ შტატებს, რომ 2001 წლის ოქტომბერში შეჭრილიყო ავღანეთში და ჩამოეგდო თალიბანი, მის ადგილას კი პროდასავლური რეჟიმი დაესვა. მაშინ, 2003 წლის მარტში, შეერთებული შტატების სამხედრო ძალებმა დაამარცხა ერაყი და ხელისუფლებიდან ჩამოაგდო სადამი. 2003 წლის ზაფხულისთვის ჩანდა, რომ ბუმის დოქტრინა, რომლის მიზანიც დიდ ახლო აღმოსავლეთში დემოკრატიის გავრცელება იყო, მუშაობდა, როგორც ჩაიფიქრეს.

ცივი ომის შემდეგ დემოკრატია აშკარად წინ მიდიოდა, როგორც ჩანს, ადასტურებდა ფუკუიამას მტკიცებას, რომ არ არსებობდა მისი სიცოცხლისუნარიანი ალტერნატივა. Freedom House-ის მიხედვით, 1986 წელს მსოფლიოს ქვეყნების 34 პროცენტი იყო დემოკრატიები. 1996 წელს ამ რიცხვმა 41 პროცენტს მიაღწია, ხოლო 2006 წელს – 47 პროცენტს.³⁸ ეკონომიკურ ფრონტზე, ჰიპერგლობალიზაცია უხვ სიმდიდრეს ქმნიდა მთელ მსოფლიოში, თუმცა იყო დიდი ფინანსური კრიზისიც აზი-

³⁸ Arch Puddington and Tyler Roylance, "Populists and Autocrats: The Dual Threat to Global Democracy," in Freedom House, "Freedom in the World, 2017" (Washington, D.C.: Freedom House, 2017), p. 4.

აში 1997-98 წლებში. ამასთან, ინტერესი იზრდებოდა ადამიანის უფლებათა დამრღვევების სასამართლო პროცესების მიმართ, რამაც ცნობილ ავტორს უბიძგა, დაენერა წიგნი სათაურით – *მართლმსაჯულების კასკადი: როგორ ცვლის ადამიანის უფლებათა სასამართლო პროცესები მსოფლიო პოლიტიკას*.³⁹ ბირთვული გავრცელების ფრონტზე, 1989 წელს სამხრეთ აფრიკამ უარი თქვა ბირთვული იარაღის პროგრამაზე, ხოლო 1990-იანი წლების შუა ხანებში ბელარუსმა, ყაზახეთმა და უკრაინამ უარი თქვეს ბირთვულ არსენალებზე, რომლებიც მემკვიდრეობით ერგოთ საბჭოთა კავშირისგან და NPT-ს შეუერთდნენ. ჩრდილოეთ კორეა, რომელმაც 1990-იანი წლების დასაწყისში დაიწყო ბირთვული იარაღის განვითარება, 1994 წელს დათანხმდა, შეენწყვიტა თავისი პროგრამა.

1990-იან წლებში შეერთებული შტატები და მისი მოკავშირეები გარკვეულ რეგრესს შეეჯახნენ. 1998 წელს ინდოეთმა და პაკისტანმა ბირთვული იარაღი გამოსცადეს; კლინტონის ადმინისტრაციამ პოლიტიკური ნარუმატებლობები განიცადა სომალში (1993 წ.) და ჰაიტიზე (1994-95 წწ.); და ძალიან ნელი რეაგირება მოახდინა რუანდის გენოციდზე 1994 წელს. შეერთებულმა შტატებმა, აგრეთვე, ვერ შეძლო მომაკვდინებელი ომების დასრულება კონგოსა და სუდანში, ხოლო ალ-ქაიდა უფრო სახიფათო გახდა ავღანეთის საზღვრებში. და მაინც, შეიძლება გაბედულად თქვან, რომ უზარმაზარი პროგრესი იქნა მიღწეული მოკლე პერიოდში მთელ მსოფლიოში ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის გავრცელების თვალსაზრისით და რომ შეერთებული შტატები და მისი მოკავშირეები საბოლოოდ შეძლებდნენ აფრიკის და სხვა პრობლემური ქვეყნების ინტეგრირებას ახალ წესრიგში და შემდგომ წარმატებებს ბირთვული გავრცელების შეკავებაში.

ლიბერალური წესრიგი დაბლა მიექანება, 2005-19 წწ.

2000-იანი წლების პირველი ათწლეულის შუა ხანებში სერიოზული ბზარები გაჩნდა ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგში, რაც იმ დროიდან გამუდმებით იზრდება. დაფიქრდით, რა მოხდა დიდ ახლო აღმოსავლეთში. 2005 წლისთვის აშკარა იყო, რომ ერაყის ომი კატასტროფად იქცეოდა, შეერთებულ შტატებს კი არ ჰქონდა სტრატეგია, რომ ბრძოლა შეეჩერებინა, გაცილებით ნაკლებად კი, ერაყი ექცია ლიბერალურ დემოკრატიად. იმავე დროს, ავღანეთში მდგომარეობამ გაუარესება დაიწყო, ვინაიდან თალიბანი მკვდრეთით აღდგა და მიზანში ამოიღო შეერთებული შტატების მიერ დაყენებული მთავრობა ქაბულში. დროსთან ერთად თალიბანი ძლიერდებოდა, ახლა კი ომი ავღანეთში ყველაზე ხანგრძლივი ომია შეერთებული შტატების ისტორიაში, უფრო ხანგრძლივი, ვიდრე ამერიკის სამოქალაქო ომი, პირველი მსოფლიო ომი, მეორე მსოფლიო ომი და კორეის ომი ერთად. ამასთან, არ არსებობს აშკარა გზა შეერთებული შტატების გამარჯვებისთვის. გარდა ამისა, ვაშინგტონი და მისი მოკავშირეები ახორციელებდნენ რეჟიმის ცვლილებას ლიბიასა

---

³⁹ Kathryn Sikkink, *The Justice Cascade: How Human Rights Prosecutions Are Changing World Politics* (New York: W.W. Norton, 2011). See also Sarah B. Snyder, *From Selma to Moscow: How Human Rights Activists Transformed U.S. Foreign Policy* (New York: Columbia University Press, 2018).

და სიარაში, რაც იმით დასრულდა, რომ ხელი შეუწყეს მომაკვდინებელი სამოქალაქო ომების დაჩქარებას ორივე ქვეყანაში. ამასთანავე, ერაყისა და სირიის დაღუპვის ხელშეწყობის პროცესში ბუშისა და ობამას ადმინისტრაციებმა გადამწყვეტი როლი შეასრულეს ერაყისა და სირიის ისლამური სახელმწიფოს შექმნაში, რომლის წინააღმდეგაც შეერთებულმა შტატებმა ომი წამოიწყო 2014 წელს.

ოსლოს სამშვიდობო პროცესი, რომელიც ერთ დროს ასე იმედისმომცემი ჩანდა, კრახით დასრულდა, პალესტინელებს კი ფაქტობრივად იმედი არ გააჩნიათ, რომ საკუთარ სახელმწიფოს შექმნიან. ნაცვლად ამისა, ვაშინგტონის დახმარებით ისრაელის ლიდერები ქმნიან დიდ ისრაელს, რომელიც, როგორც ისრაელის ორი ყოფილი პრემიერ-მინისტრი აცხადებდა, აპარტიდის სახელმწიფო იქნება.⁴⁰ შეერთებული შტატები, აგრეთვე, ხელს უწყობს სიკვდილსა და განადგურებას იემენის სამოქალაქო ომში და თანხმობა მისცა, როდესაც ეგვიპტის სამხედრო ძალებმა დემოკრატიულად არჩეული მთავრობა დაამხეს ეგვიპტეში 2013 წელს. ნაცვლად იმისა, რომ დიდი ახლო აღმოსავლეთი ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგში მოაქციონ, შეერთებული შტატები და მისი მოკავშირეები დაუდევრად ასრულებენ მთავარ როლს ამ რეგიონში არალიბერალური უწესრიგობის გავრცელებაში.

ევროპა, რომელიც 1990-იან წლებში ლიბერალურ გალაქტიკაში ყველაზე კაშკაშა ვარსკვლავად მოჩანდა, სერიოზულ ხიფათში აღმოჩნდა 2010-იანი წლების ბოლოს. 2005 წელს ევროკავშირი დიდი რეგრესის წინაშე აღმოჩნდა, როდესაც ფრანგმა და ჰოლანდიელმა ამომრჩევლებმა უარყვეს შემოთავაზებული ხელშეკრულება ევროპის კონსტიტუციის მისაღებად. კიდევ უფრო დამაზარალებელი იყო ევროზონის კრიზისი, რომელიც 2009 წლის ბოლოს დაიწყო და კვლავ გრძელდება. კრიზისმა არა მარტო ევროს სიმყიფე აჩვენა, არამედ ძლიერ მტრული დამოკიდებულებაც შექმნა გერმანიას და საბერძნეთს შორის, სხვა პოლიტიკურ პრობლემებთან ერთად.⁴¹ საქმე კიდევ უფრო გაუარესდა, 2016 წლის ივნისში ბრიტანეთმა ხმა მისცა ევროკავშირიდან გასვლას, ხოლო ქსენოფობიური მემარჯვენე პარტიები სულ უფრო ძლიერდებიან ევროპაში. რეალურად, ფუნდამენტურად არალიბერალური ხედვები ფართოდაა გავრცელებული აღმოსავლეთ ევროპის ლიდერებს შორის. როგორც *New York Times*-ის 2018 წლის იანვრის სტატიაში იყო ნათქვამი: „ჩეხეთის პრეზიდენტმა მუსლიმ ემიგრანტებს კრიმინალები უწოდა. პოლონეთის მმართველი პარტიის ლიდერმა განაცხადა, რომ ლტოლვილები ავადმყოფობით გაიცხრილებიან. უნგრეთის ლიდერმა მიგრანტები აღწერა, როგორც სანამლავი ... [და] ავსტრიის ახალმა ულტრამემარჯვენე შინაგან საქმეთა მინისტრმა წინადადება წამოაყენა, რომ მიგრანტებს თავშესაფრის ცენტრებში მოუყარონ თავი – მეორე მსოფლიო ომის სრულებით აშკარა და საძულველი გამოძახილებით“.⁴²

⁴⁰ Rory McCarthy, “Barak: Make Peace with Palestinians or Face Apartheid,” *Guardian*, February 2, 2010, <https://www.theguardian.com/world/2010/feb/03/barak-apartheid-palestinepeace>; and Rory McCarthy, “Israel Risks Apartheid-Like Struggle If Two-State Solution Fails, Says Olmert,” *Guardian*, November 30, 2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/nov/30/israel>.

⁴¹ Claudia Sternberg, Kira Gartzou-Katsouyanni, and Kalypso Nicolaidis, *The Greco-German Affair in the Euro Crisis: Mutual Recognition Lost?* (London: Palgrave Macmillan, 2018).

⁴² Patrick Kingsley, “Trump’s Immigration Remarks Outrage Many, but Others Quietly Agree,” *New York Times*, January 12, 2018,

დაბოლოს, 2014 წელს სამოქალაქო ომი დაიწყო აღმოსავლეთ უკრაინაში, რომელიც მოიცავს რუსეთს, რომელმაც 2014 წლის მარტში უკრაინისგან მიიტაცა ყირიმი, რითაც სერიოზულად გააუარესა ურთიერთობები რუსეთსა და დასავლეთს შორის. ორივე მხარემ საკუთარი სამხედრო ძალები განალაგა აღმოსავლეთ ევროპაში და რეგულარულად მართავს სამხედრო წვრთნებს, რაც მათ შორის ეჭვებსა და დაძაბულობებს ამწვავებს. ეს კრიზისი, რომელიც ძირითადად წარმოიშვა ევროკავშირის და NATO-ს გაფართოებიდან, დასავლეთის მცდელობებთან ერთად, რომ ხელი შეუწყოს დემოკრატიას ისეთ ქვეყნებში, როგორცაა, საქართველო და უკრაინა, არ იძლევა მალე დასრულების ნიშნებს.⁴³ საქმეთა ამგვარი მდგომარეობის გათვალისწინებით, მოსკოვი ფხიზლად აკვირდება შესაძლებლობებს, რომ უთანხმოება დათესოს დასავლეთში და დაასუსტოს ევროკავშირი და NATO.

ბზარები გაჩნდა ტრანსატლანტიკურ ურთიერთობაშიც, განსაკუთრებით თეთრ სახლში ტრამპის მოსვლით. ტრამპი დამცინავად უყურებს ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის შემადგენელ თითქმის ყველა ინსტიტუტს, ევროკავშირის და NATO-ს ჩათვლით, რომლებსაც იგი, როგორც ცნობილია, 2016 წლის კამპანიის დროს აღწერდა „მოდველებულად“.⁴⁴ ცოტა ხნის შემდეგ, რაც ტრამპმა თანამდებობა დაიკავა, ევროპელი ლიდერებისადმი გაგზავნილ წერილში ევროკავშირის წამყვანი პოლიტიკოსი აცხადებდა, რომ ახალმა პრეზიდენტმა სერიოზული საფრთხე შეუქმნა ევროკავშირის მომავალს.⁴⁵ რამდენიმე თვის შემდეგ, როდესაც ტრამპი თეთრ სახლში გადავიდა, გერმანიის კანცლერი ანგელა მერკელი, ძლიერ ერთგული ატლანტისტი, ფრთხილობდა, რომ ევროპა ძველებურად ვეღარ იქნებოდა შეერთებულ შტატებზე დამოკიდებული. ევროპელებმა, აცხადებდა ის, „წამდვილად საკუთარ ხელში უნდა ავიღოთ ჩვენი ბედისწერა“.⁴⁶ იმ დროიდან ტრანსატლანტიკური ურთიერთობები მხოლოდ და მხოლოდ გაუარესდა და უახლოეს მომავალში შემობრუნების ალბათობა შორეული ჩანს.

2007-08 წლების გლობალურმა ფინანსურმა კრიზისმა არა მარტო უდიდესი ზარალი მიაყენა მრავალი ხალხის ცხოვრებას, არამედ კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა ელიტების კომპეტენციაც, რომლებიც ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგს მართავენ.⁴⁷ რუსეთს და დასავლეთს შორის ურთიერთობათა გაუარესების გარდა, არსე-

---

<https://www.nytimes.com/2018/01/12/world/europe/trumpimmigrationoutrage.html>.

⁴³ Mearsheimer, “Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault”; and my reply in McFaul, Sestanovich, and Mearsheimer, “Faulty Powers,” pp. 175–178.

⁴⁴ Ashley Parker, “Donald Trump Says NATO Is ‘Obsolete,’ UN Is ‘Political Game,’” New York Times, April 2, 2016, <https://www.nytimes.com/politics/first-draft/2016/04/02/donald-trump-tells-crowd-hed-be-if-nato-broke-up/>.

⁴⁵ James Kanter, “Trump Threatens Europe’s Stability, a Top Leader Warns,” New York Times, January 31, 2017,

<https://www.nytimes.com/2017/01/31/world/europe/trump-european-union-donald-tusk.html>.

⁴⁶ Henry Farrell, “Thanks to Trump, Germany Says It Can’t Rely on the United States. What Does That Mean?” Monkey Cage blog, Washington Post, May 28, 2017, <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/05/28/thanks-to-trump-germany-says-it-cant-rely-on-america-what-does-that-mean/>.

⁴⁷ John Lanchester, “After the Fall,” London Review of Books, July 5, 2018, pp. 3–8; and Adam Tooze, *Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World* (New York: Viking, 2018).

ბოზს ჩინეთთან პოტენციური კონფლიქტის სამწუხარო ნიშნებიც, რომლებიც მტკიცედ ცვლის სტატუსს კვოს აღმოსავლეთ ჩინეთის ზღვაში, სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში, ტაივანსა და ჩინეთ-ინდოეთის საზღვარზე. გასაკვირი არაა, რომ შეერთებული შტატები ახლა უფრო დაინტერესებულია ჩინეთის შეკავებით, ვიდრე მასთან ჩართულობით. ფაქტობრივად, ტრამპის ადმინისტრაციამ ახლახანს განაცხადა, რომ WTO-ში ჩინეთის მიღება იყო შეცდომა, რამდენადაც პეკინის პროტექციონისტული პოლიტიკა აშკარად აჩვენებს, რომ მას არ სურს ამ ინსტიტუტების წესებით თამაში.⁴⁸

დაბოლოს, 2006 წლიდან ლიბერალური დემოკრატიების რიცხვი შემცირდა, შეიცვალა ტენდენცია, რომელიც ერთ დროს შეუჩერებელი ჩანდა.⁴⁹ ამასთან კავშირში, ლიბერალური დემოკრატიის მიმზიდველ ალტერნატივად იქცა რბილი ავტორიტარიზმი, მოვლენა, რომელიც თითქმის ნარმოუდგენელი იყო 1990-იანი წლების დასაწყისში. ხოლო ზოგიერთი ლიდერი ქებას ასხამს არალიბერალური დემოკრატიის ღირსებებს, სხვები კი მართავენ ქვეყნებს, რომლებიც ძლიერ რელიგიურ რწმენებზე დაფუძნებული პოლიტიკური სისტემებისადმი ერთგულნი არიან. რასაკვირველია, ლიბერალურმა დემოკრატიამ დაკარგა გარკვეული მიმზიდველობა ბოლო წლებში, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ შეერთებული შტატების პოლიტიკური სისტემა ხშირად ჩანს უუნარო. სერიოზული მეცნიერებიც კი სწუხან ამერიკული დემოკრატიის მომავალზე.⁵⁰

რომ შევაჯამოთ, ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი ინგრევა.

რა მოხდა არასწორად?

ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის მშენებლობაში შეერთებული შტატებისა და მისი მოკავშირეების ადრეული წარმატებების მიუხედავად, ეს წესრიგი საკუთარი განადგურების მარცვლებს შეიცავდა. დასავლელი პოლიტიკოსები ამ წესრიგის ბრძენი მმართველებიც რომ ყოფილიყვნენ, ისინი მნიშვნელოვნად ვერ გაახანგრძლივებდნენ მის სიცოცხლისუნარიანობას. ის განწირული იყო მარცხისთვის, ვინაიდან სამ ფატალურ დეფექტს შეიცავდა.

პირველი, ჩარევა ქვეყნების პოლიტიკაში იმისათვის, რომ ისინი აქციონ ლიბერალურ დემოკრატიებად, უკიდურესად რთულია, ხოლო გლობალური მასშტაბით ასეთი ამბიციური სოციალური ინჟინერიის მცდელობას რეალურად ცუდი შედეგი მოსდევს და ძირს უთხრის თვითონ ამ საქმის ლეგიტიმურობას. ნაციონალიზმი თითქმის უსათუოდ ინვესტს მნიშვნელოვან წინააღმდეგობას რეჟიმის ცვლილებისათვის სამიზნე ქვეყნებში. ძალთა ბალანსის პოლიტიკა, აგრეთვე, ხელს შეუწყობს ასეთი საქმის დაბრკოლებას ცალკეულ შემთხვევებში. სახელმწიფოები, რომლებსაც

⁴⁸ Shawn Donnan, "U.S. Says China WTO Membership Was a Mistake," *Financial Times*, January 19, 2018, <https://www.ft.com/content/edb346ec-fd3a-11e7-9b32-d7d59aace167>.

⁴⁹ Puddington and Roylance, "Populists and Autocrats," p. 4.

⁵⁰ William A. Galston, *Anti-Pluralism: The Populist Threat to Liberal Democracy* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2018); Steven Levitsky and Daniel Ziblatt, *How Democracies Die* (New York: Crown, 2018); and Cass R. Sunstein, ed., *Can It Happen Here? Authoritarianism in America* (New York: Dey Street, 2018).

ამინებთ რეჟიმის ცვლილება – ან შეერთებული შტატების ჩარევის სხვა ფორმები – შეიკვრებიან ურთიერთმხარდაჭერისთვის და გამონახვენ გზებს, რომ ჩაშალონ შეერთებული შტატების ლიბერალური დღის წესრიგი. ამგვარად, სირია და ირანი დაეხმარნენ ერაყის ამბოხებას 2003 წელს შეერთებული შტატების შეჭრის შემდეგ, ხოლო რუსეთი და ჩინეთი ერთმანეთს უმაგრებენ ზურგს ეკონომიკურად, სამხედრო თვალსაზრისით და ისეთ საერთაშორისო ფორუმებზე, როგორც გაეროს უშიშროების საბჭოა.

მეორე, ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი საბოლოოდ ქმნის პირობებს, რომლებიც თვითონ ლიბერალურ დემოკრატიებში სუვერენიტეტსა და ეროვნულ იდენტობასთან დაკავშირებით სერიოზულ პოლიტიკურ პრობლემებს იწვევს, და ასე ხდება სულ მეტად, როდესაც რეჟიმის ცვლილების მცდელობები მარცხს განიცდის და ლტოლვილთა დიდ ნაკადებს იწვევს ლიბერალურ ქვეყნებში. ამასთან, პრობლემის მთავარი მიზეზია ნაციონალიზმი, რომელიც ჯერაც ცოცხალია აშკარად ლიბერალურ საზოგადოებებშიც კი.

მესამე, ჰიპერგლობალიზაციამ მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ხარჯები მოუტანა უამრავ ადამიანს ლიბერალურ დემოკრატიებში, ერთი პოლუსის ჩათვლით. ამ ხარჯებს, რომელთა შორისაცაა სამუშაო ადგილების დაკარგვა, ხელფასების კლება ან სტაგნაცია და აშკარა უთანასწორობა შემოსავლებში, სერიოზული შიდა პოლიტიკური შედეგები აქვს, რომლებიც ძირს უთხრის ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგს. გარდა ამისა, ღია საერთაშორისო ეკონომიკამ ხელი შეუწყო ჩინეთის აღმასვლას, რამაც, რუსეთის აღდგენასთან ერთად, საბოლოოდ ძირს გამოუთხარა ერთპოლუსიანობას, ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის შექმნის არსებით პირობას.

დემოკრატიის ხელშეწყობის საფრთხეები

ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის მშენებლობისათვის უმნიშვნელოვანესი მოთხოვნაა ლიბერალური დემოკრატიის გავრცელება შორს და ფართოდ, რომელიც თავიდანვე მიიჩნეოდა უაღრესად განხორციელებად ამოცანად. დასავლეთში ბევრს სჯეროდა, პოლიტიკა იქამდე განვითარდა, რომ აღარ არსებობდა ლიბერალური დემოკრატიის გონივრული ალტერნატივა. ასე რომ ყოფილიყო, მაშინ შედარებით ადვილი იქნებოდა ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის შექმნა, ვინაიდან მთელ მსოფლიოში ლიბერალური დემოკრატიის გავრცელება მცირე წინააღმდეგობას შეხვდებოდა. სინამდვილეში, ადამიანთა უმეტესობა მიესალმებოდა იდეას, ეცხოვრათ დასავლური სტილის დემოკრატიაში, როგორც ეს გამოჩნდა აღმოსავლეთ ევროპაში კომუნიზმის კრახის შემდეგ.

თუმცა, ეს მცდელობა თავიდანვე განწირული იყო. რომ დავიწყოთ, არასდროს ყოფილა და არასდროს იქნება საყოველთაო თანხმობა იმაზე, თუ როგორია იდეალური პოლიტიკური სისტემა. შეიძლება ამტკიცონ, რომ ლიბერალური დემოკრატია მმართველობის საუკეთესო ფორმაა (მე ასე ვიტყვოდი), მაგრამ სხვები მუდამ დაუჭერენ მხარს განსხვავებულ მმართველობით სისტემას. გახსენების ღირსია, რომ 1930-იან წლებში ევროპაში მრავალი ადამიანი ამჯობინებდა კომუნიზმს ან ფაშიზმს ლიბერალურ დემოკრატიაზე. მაშინ შეიძლება აღნიშნონ, რომ ლიბერალურმა დემო-

კრატია მ საბოლოოდ გაიმარჯვა ამ ორ „იზმზე“. თუმცა კი ეს სიმართლეა, 1930-იანი წლების ისტორია არის იმის შეხსენება, რომ ლიბერალური დემოკრატია არ არის საგანთა წინასწარ განსაზღვრული წესრიგი, ხოლო ელიტებისა და მათი პუბლიკებისთვის უჩვეულო არაა ალტერნატიული პოლიტიკური სისტემების არჩევა. ამგვარად, გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ აღმოსავლეთ ევროპაში გამოჩნდნენ არალიბერალური დემოკრატები, ხოლო ჩინეთმა და რუსეთმა შეითვისეს ავტორიტარული მმართველობა, ჩრდილოეთ კორეა დიქტატურაა, ირანი ისლამური რესპუბლიკაა, ხოლო ისრაელი სულ მეტად ანიჭებს უპირატესობას თავის ებრაულ იდენტობას დემოკრატიულ ხასიათთან შედარებით.⁵¹ არც ის უნდა იყოს გასაკვირი, რომ არასდროს ყოფილა პერიოდი, როდესაც მსოფლიოს ქვეყნების 50 პროცენტზე მეტი ყოფილა ლიბერალური დემოკრატია.⁵²

მოსაზრებათა მრავალფეროვნება იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორია საუკეთესო მმართველობითი სისტემა, ნაციონალიზმთან ერთად უკიდურესად ართულებს მთელ მსოფლიოში ლიბერალური დემოკრატიის გავრცელების პროცესს. ნაციონალიზმი, ბოლოს და ბოლოს, აშკარად ძლიერი პოლიტიკური ძალაა, რომელიც ხაზს უსვამს თვითგამორკვევას და სუვერენიტეტს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ერ-სახელმწიფოებს არ სურთ, სხვა ერ-სახელმწიფოებმა უთხრან, როგორ უნდა მოანესრიგონ საკუთარი პოლიტიკური სისტემა. ამგვარად, იმის მცდელობა, რომ თავს მოახვიონ ლიბერალური დემოკრატია იმ სახელმწიფოს, რომელიც მმართველობის ალტერნატიულ ფორმას ამჯობინებს, თითქმის უეჭველად გამოიწვევს მწვავე წინააღმდეგობას.

ნაგებული ომების წარმოება

ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის მშენებლობის მცდელობა ყოველთვის იწვევს ომებს მცირე სახელმწიფოების წინააღმდეგ, რომელთა მიზანიცაა, ეს სამიზნეები აქციონ ლიბერალურ დემოკრატებად. არსებობს მნიშვნელოვანი შეზღუდვები იმაზე, ამ სახის რამხელა სოციალური ინჟინერია შეუძლიათ გამოიყენონ დიდმა სახელმწიფოებმა ორპოლუსიან ან მრავალპოლუსიან სისტემაში, ძირითადად იმის გამო, რომ მათ ფოკუსირება უნდა მოახდინონ ძალისა და გავლენისათვის ერთმანეთთან კონკურენციაზე. ლიბერალური დემოკრატიის გავრცელება მეორეხარისხოვანი, თუ არა მესამეხარისხოვანი, მნიშვნელობისაა; სინამდვილეში, დროდადრო ლიბერალური სახელმწიფოები შეეცდებიან ავტორიტარული მმართველობების მხარდაჭერას, თუკი ისინი მიემხრობიან მეტოქე დიდი სახელმწიფოების წინააღმდეგ, როგორც შეერთებული შტატები იქცეოდა მუდამ ცივი ომის დროს.

ერთპოლუსიანობაში ერთ პოლუსს თავისუფლად შეუძლია ჯვაროსნული ლაშქრობების წამოწყება, რათა მსოფლიო უფრო დემოკრატიული გახადოს, უბრალოდ იმიტომ, რომ არ არსებობენ მეტოქე დიდი სახელმწიფოები, რომლებიც ამის გამო

⁵¹ Larry Diamond, Marc F. Plattner, and Christopher Walker, eds., *Authoritarianism Goes Global: The Challenge to Democracy* (Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 2016); and “Jewish or Democratic?” *Economist*, July 28, 2018, p. 30.

⁵² Puddington and Roylance, “Populists and Autocrats,” p. 4.

იდარდებენ. ამგვარად, გასაკვირი არაა, რომ ცივი ომის დასრულების შემდგომ წლებში შეერთებულმა შტატებმა შვიდი ომი აწარმოა და ამ პერიოდის მანძილზე ყოველი სამი წლიდან ორის განმავლობაში ომში იმყოფებოდა.⁵³ თუმცა ასეთი ომები მუდამ კრახს განიცდიან თავიანთი მიზნების მიღწევაში.

შეერთებული შტატების ძალისხმევა, რომ სამხედრო ძალა გამოეყენებინა დემოკრატიის გასავრცელებლად, თავდაპირველად ფოკუსირებული იყო დიდ ახლო აღმოსავლეთზე, სადაც მარცხს განიცდიდა ერთი მეორის მიყოლებით.⁵⁴ შეერთებული შტატების სამხედრო ძალები ავღანეთსა (2001წ.) და ერაყში (2003წ.) იმ განზრახვით შეიჭრნენ, რომ ისინი ლიბერალურ დემოკრატიადაც ექციათ. საოკუპაციო ძალებმა არა მარტო კრახი განიცადეს ამ მიზნის მიღწევაში, არამედ საბოლოოდ სისხლიანი ომებიც დააჩქარეს, რამაც უდიდესი ზარალი მიაყენა პოლიტიკურ და სოციალურ ცხოვრებას ამ ორ ქვეყანაში. ამ სამწუხარო ამბის მთავარი მიზეზი ისაა, რომ ფართომასშტაბიანი სოციალური ინჟინერია ნებისმიერ საზოგადოებაში რთულია, მაგრამ ეს განსაკუთრებით საშიშია უცხო ქვეყანაში, რომლის პოლიტიკური ხელმძღვანელობაც ახლახანს ჩამოაგდეს ხელისუფლებიდან. სამიზნე სახელმწიფო არეულობაში იქნება; საოკუპაციო ძალებს საქმე ექნებათ უცხო კულტურასთან, რომელიც შეიძლება მტრულიც კი იყოს ლიბერალური დემოკრატიის მიმართ; და რაც უმნიშვნელოვანესია, ნაციონალისტური გრძნობა უსათუოდ მკვეთრად გაიზრდება და ამბოხებას გამოიწვევს ოკუპანტის წინააღმდეგ, როგორც შეერთებულმა შტატებმა აღმოაჩინა ავღანეთსა და ერაყში.

მართალია, ასეთმა წარუმატებლობებმა მოსპო საზოგადოებრივი მხარდაჭერა ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის მიმართ და ეჭვები დაბადა მისი ლიდერების კომპეტენციასთან დაკავშირებით, მათ არ შეუჩერებიათ ერთი პოლუსის მცდელობა, რომ ლიბერალური დემოკრატია გავრცელებინა სამხედრო საშუალებით, უფრო შორს რომ გავრცელებულიყო.⁵⁵ ნაცვლად ამისა, ის ნაკლებად ხარჯიან გზებს ეძებდა ამ ამოცანის შესასრულებლად, რომელიც ფაქტობრივად ნიშნავდა არადემოკრატიების დაპყრობასა და ოკუპირებაზე უარის თქმას და განსხვავებული სტრატეგიების გამოყენებას ავტორიტარული ლიდერების დასამხობად. ამგვარად, როდესაც 2011 წელს მეტოქე მხარეებს შორის ბრძოლა დაიწყო, შეერთებულმა შტატებმა და მისმა ევროპელმა მოკავშირეებმა საჭიერო ძალები გამოიყენეს ხელისუფლებიდან პოლკ. მუამარ ალ-კადაფის ჩამოსაგდებად. მაგრამ დასავლეთის სახელმწი-

⁵³ ჯონ იკენბერი ამტკიცებს, შეერთებულმა შტატებმა ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი რომ შეინარჩუნოს, ზომიერი საგარეო პოლიტიკა უნდა გაატაროს. „რაც მეტად გამოსჭვივის ეს ძალა ამ ინსტიტუციების უკნიდან“, წერს იგი, „მით მეტად გამოიწვევს ეს ძალა რეაქციას და წინააღმდეგობას“. იკენბერს სჯერა, რომ ეს არაა პრობლემა შეერთებული შტატებისათვის, ვინაიდან მას აქვს „უნიკალური უნარი, ჩაერთოს სტრატეგიულ თავშეკავებაში“. **Ikenberry, After Victory, pp. 270–271.** მაგრამ ის ცდება; ლიბერალური ჰეგემონები, როგორც შეერთებული შტატებია, ძალზე აგრესიულები არიან და იღებენ განსაკუთრებულად აგრესიულ დღის წესრიგებს, ვინაიდან სწორედ ესაა საჭირო ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის შესაქმნელად.

⁵⁴ Mearsheimer, *The Great Delusion*, pp. 120–187.

⁵⁵ მუდმივი წარუმატებლობების მიუხედავად, ამგვარ მცდელობათა მუდმივი ხასიათი ხაზგასმულია Walt, *The Hell of Good Intentions*, pp. 137–216.

ფოებს არ ჰქონდათ საშუალება, რომ ლიბია ქმედით სახელმწიფოდ ექციათ, გაცილებით ნაკლებად კი – ლიბერალურ დემოკრატიად, სახმელეთო ძალებით ან მათ გარეშე.

2011 წელსვე შეერთებული შტატები და მისი მოკავშირეები ახლო აღმოსავლეთში შეეცადნენ, რომ სირიაში ხელისუფლებიდან ჩამოეგდოთ პრეზიდენტი ბაშარ ალ-ასადი მისი მოწინააღმდეგე მემამბოხე ჯგუფების შეიარაღებითა და განჯრთნით. თუმცა, ამ მცდელობამ კრაზი განიცადა ძირითადად იმის გამო, რომ 2015 წელს რუსეთი, რომელსაც დიდი ხნის სტრატეგიული კავშირები ჰქონდა სირიასთან, ჩაერია ასადისთვის ძალაუფლების შესანარჩუნებლად. რეალპოლიტიკამ ჩაშალა შეერთებული შტატების მცდელობები სირიაში. მაგრამ ასადი რომც ჩამოეგდოთ, საბოლოო შედეგი ან კონფლიქტის გაგრძელება იქნებოდა, როგორც ლიბიაში ან კიდევ ერთი დაუნდობელი ავტოკრატის დასმა, როგორც ბოლოს მოხდა ეგვიპტეში მას შემდეგ, რაც 2011 წლის დასაწყისში პრეზიდენტი ჰოსნი მუბარაკი დაამხეს. ლიბერალური დემოკრატია სირიაში არა სერიოზული შესაძლებლობა, არამედ მკვლევლობისა და ქაოსის სიუხვე იყო.

მთავარი სახელმწიფოები მტრებად იქცევიან

საბოლოოდ, ჯვაროსნული აზროვნება, რომელიც ძირს უმაგრებს ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის მშენებლობის მცდელობებს, ურთიერთობებს მოწამლავს ერთ პოლუსს და სისტემის ნებისმიერ დიდ სახელმწიფოს შორის, რომელიც არ არის ლიბერალური დემოკრატია. მართალია, დომინანტი სახელმწიფო ძლიერად იქნება მიდრეკილი, რომ ომი აწარმოოს პატარა სახელმწიფოების წინააღმდეგ ლიბერალური დემოკრატის ხელშესაწყობად, იგი იშვიათად მიიზიდავს მთავარ სახელმწიფოებს ამ მიზნისთვის, განსაკუთრებით, თუ ისინი ბირთვულ იარაღს ფლობენ.⁵⁶ ხარჯები ძალზე დიდი იქნებოდა, წარმატების ალბათობა კი – განსაკუთრებით დაბალი. აქედან გამომდინარე, შეერთებული შტატების პოლიტიკოსები ცივი ომისშემდგომ პერიოდში სერიოზულად არასდროს განიხილავდნენ ჩინეთში ან რუსეთში შეჭრას, მიუხედავად იმისა, რომ შეერთებული შტატები გაცილებით უფრო ძლიერია, ვიდრე რომელიმე ამ ქვეყნებიდან.

მიუხედავად ამისა, შეერთებული შტატები იმ პოლიტიკის ერთგულია, რომ ჩინეთი და რუსეთი აქციოს ლიბერალურ დემოკრატებად და ისინი ჩააბას შეერთებული შტატების დომინირებულ ლიბერალურ მსოფლიო წესრიგში. შეერთებული შტატების ლიდერებს ცხადად არასდროს უთქვამთ საკუთარი განზრახვები, მაგრამ ეყრდნობოდნენ არასამთავრობო ორგანიზაციებს და სხვადასხვა დახვეწილ სტრატეგიას, რათა პეკინისა და მოსკოვისათვის ლიბერალური დემოკრატისკენ ბიძგი მიეცათ. ფაქტობრივად, მიზანი რეჟიმის მშვიდობიანი ცვლილებაა. როგორც მოსალოდნელი იყო, ჩინეთი და რუსეთი ეწინააღმდეგებოდნენ ერთი პოლუსის მცდელობებს იმავე მიზეზით, რომლის გამოც პატარა სახელმწიფოები უპირისპირდებოდნენ შეერთე-

⁵⁶ ნუნო პ. მონტეიროს ნაშრომის საფუძველზე, ერთმანეთისგან ვარჩევ ერთ დიდ სახელმწიფოს, მთავარ სახელმწიფოებს და პატარა სახელმწიფოებს. Monteiro, *Theory of Unipolar Politics* (New York: Cambridge University Press, 2014).

ბული შტატების მცდელობებს, ჩამოეყალიბებინა მათი საშინაო პოლიტიკა და სინამდვილეში იმავე მიზეზით, რის გამოც ახლა ამერიკელები გაურბიან იდეას, რომ რუსეთი ჩაერიოს მათი ქვეყნის პოლიტიკაში. მსოფლიოში, სადაც ნაციონალიზმი უძლიერესი პოლიტიკური იდეოლოგიაა, თვითგამორკვევას და სუვერენიტეტს უზარმაზარი მნიშვნელობა აქვს ყველა ქვეყნისთვის.

ჩინეთი და რუსეთი ლიბერალური წესრიგის გავრცელებას ეწინააღმდეგებოდნენ რეალისტური მიზეზებითაც, ეს შესაძლებლობას მისცემდა შეერთებულ შტატებს, საერთაშორისო სისტემაზე ებატონა ეკონომიკურად, სამხედრო თვალსაზრისით და პოლიტიკურად. მაგალითად, არც პეკინს და არც მოსკოვს უნდა შეერთებული შტატების სამხედრო ძალები თავის სამეზობლოში, გაცილებით ნაკლებად კი თავის საზღვრებთან. ამგვარად, თითქმის არაა გასაკვირი, რომ ჩინეთი საუბრობს დასავლეთ წყნაროკეანეთიდან შეერთებული შტატების სამხედრო ძალების გამოსვლაზე და რომ რუსეთი დიდი ხანია, ძლიერ ეწინააღმდეგება ევროკავშირის და NATO-ის გაფართოებას აღმოსავლეთ ევროპაში. სინამდვილეში, ამ ინსტიტუტების სწრაფვამ რუსეთისკენ, საბოლოოდ, უკრაინის კრიზისი გამოიწვია 2014 წელს. ეს მიმდინარე კონფლიქტი არა მარტო წამლავს ურთიერთობებს რუსეთსა და დასავლეთს შორის, არამედ უზიძგებს მოსკოვს, გზები გამონახოს ევროკავშირისა და NATO-ის დასასუსტებლად. მოკლედ რომ ვთქვათ, ნაციონალისტურმა და რეალისტურმა გათვლებმა ერთპოლუსიანობაში ორ მთავარ სახელმწიფოს უზიძგა, რომ შეწინააღმდეგებოდნენ ერთი პოლუსის მცდელობას, ააშენოს ძლიერი ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი.

ლიბერალური დემოკრატიები ლიბერალური წესრიგის წინააღმდეგ ბრუნდებიან

ძლიერი ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის მშენებლობა, საბოლოოდ, სერიოზულ პოლიტიკურ პრობლემებს იწვევს თვითონ ლიბერალურ დემოკრატიებში, ვინაიდან თანმხლები პოლიტიკა ეჯახება ნაციონალიზმს. ეს პრობლემები შიდა ფრონტზე, რომლებიც ორი ფორმით იჩენს თავს, საბოლოოდ, ძირს უთხრის თვითონ წესრიგს.

უპირველეს ყოვლისა, ლიბერალურ სახელმწიფოებს მტკიცედ სწამთ საერთაშორისო ინსტიტუტების ღირსებებისა, რაც მათ უზიძგებს, რომ სულ მეტი ძალაუფლება გადასცენ წესრიგის შემადგენელ ამ ინსტიტუტებს. თუმცა, ეს სტრატეგია ფართოდ განიხილება, როგორც საბუთი იმისა, რომ ეს სახელმწიფოები სუვერენიტეტს თმობენ. შეიძლება ამტკიცონ, ეს ლიბერალური ქვეყნები წამდვილად თმობენ თუ არა სუვერენიტეტს, მაგრამ ეჭვი არაა, რომ ისინი გადასცემენ ძალაუფლებას, რათა ამ ინსტიტუტებმა მიიღონ გარკვეული მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები, რაც სავარაუდოდ სერიოზულ პოლიტიკურ პრობლემას შექმნის თანამედროვე ერ-სახელმწიფოში.⁵⁷ ბოლოს და ბოლოს, ნაციონალიზმი უპირატესობას ანიჭებს თვითგამორკვე-

⁵⁷ „სუვერენიტეტს“ განვსაზღვრავ, როგორც უმაღლეს ხელისუფლებას, რომელიც გადაწყვეტილებებს იღებს პოლიტიკური ორგანიზაციისათვის. მჯერა, რომ სუვერენიტეტმა შეიძლება ძალაუფლება გადასცეს გარკვეული გადაწყვეტილებების მისაღებად საერთაშორისო ინსტიტუტებს ისე, რომ არ დათმოს უმაღლესი ხელისუფლება, რომელიც სუვერენიტეტის არსია. ეს

ვას და სუვერენიტეტს და ამგვარად, ფუნდამენტურად ენინააღმდეგება საერთაშორისო ინსტიტუტებს, რომლებიც იღებენ პოლიტიკას, ძლიერ რომ მოქმედებს მათ ნევრ სახელმწიფოებზე.⁵⁸ „საერთაშორისო ხელისუფლების ასეთი გაფართოებების კუმულაციური ეფექტი“, ნერენ ჯეფ კოლგანი და რობერტ კიოჰენი, „უკიდურესად ზღუდავს სუვერენიტეტს და ადამიანებს აძლევს განცდას, რომ უცხოური ძალები აკონტროლებენ მათ ცხოვრებას“⁵⁹.

ამ პრობლემის სერიოზულობა დამოკიდებული იქნება იმაზე, რამხელა ძალასა და გავლენას ფლობენ შესაბამისი ინსტიტუტები თავიანთ ნევრ სახელმწიფოებზე. რა თქმა უნდა, ლიბერალური მსოფლიო წესრიგის შემადგენელი ინსტიტუტების მიზანია, დიდი ზეგავლენა მოახდინონ თავიანთი ნევრი სახელმწიფოების ქცევაზე. ამგვარი ინსტიტუციური გავლენა გარდაუვლად წამოჭრის ინტერესს „დემოკრატიის დეფიციტის“ მიმართ. ამ ქვეყნებში ამომრჩევლები ფიქრობენ, რომ შორეული ბიუროკრატები, რომლებიც მათთვის დიდმნიშვნელოვან გადაწყვეტილებებს იღებენ, მიუდგომენი და უპასუხისმგებლონი არიან.

ამ ფენომენის აშკარა საბუთი არსებობს მთელ ევროპაში.⁶⁰ გავიხსენოთ 2016 წლის ხმის მიცემა ბრექსიტის სასარგებლოდ. იმ უზარმაზარი გავლენის გათვალისწინებით, რომელიც ევროკავშირს აქვს თავისი ნევრების პოლიტიკაზე, არაა გასაკვირი, რომ ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი, რის გამოც ბრიტანეთის მოქალაქეთა უმრავლესობამ ხმა მისცა ბრექსიტს, ისაა, რომ ისინი ფიქრობენ, მათმა ქვეყანამ ძალზე დიდი ძალაუფლება გადასცა ბრიუსელს და რომ ბრიტანეთის სუვერენიტეტის ხელახლა დამტკიცების დრო იყო. კერძოდ, ბევრ ბრიტანელს სჯეროდა, რომ ბრიტანეთმა კონტროლი დაკარდა საკუთარ ეკონომიკურ პოლიტიკაზე, რაც ძირს უთხრიდა დემოკრატიულ ანგარიშვალდებულებას.⁶¹ ევროკავშირის ბიუროკრატები ბრიუსელში, რომლებსაც ბრიტანელები არ ირჩევდნენ, ბრიტანეთის ეკონომიკური პოლიტიკის და სხვა პოლიტიკის მთავარ არქიტექტორებად მიიჩნეოდნენ. ამგვარად, ბრექსიტის შესახებ მნიშვნელოვანი კვლევის ავტორები ნერენ: „სუვერენიტეტის

პროცესი აღწერს იმას, რაც ევროპის კავშირში გამოჩნდა. სუვერენებს შეუძლიათ, აგრეთვე, უკან წაიღონ ძალაუფლება, რომელიც გადასცეს. ამასთან ერთად, არ ვფიქრობ, რომ სუვერენიტეტი გასაყოფია. ჩემი ხედვები მიღებულია m Jean Bodin, *On Sovereignty*, trans. and ed. Julian H. Franklin (Cambridge: Cambridge University Press, 1992); Mariya Grinberg, “Unconstrained Sovereignty: Delegation of Authority and Reversibility,” University of Chicago, October 22, 2018; and Carl Schmitt, *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, trans. and ed. George Schwab (Chicago, Ill.: University of Chicago Press, 2005).

⁵⁸ Robert Jackson, *Sovereignty: Evolution of an Idea* (Malden, Mass.: Polity, 2007), pp. 78–113.

⁵⁹ Jeff D. Colgan and Robert O. Keohane, “The Liberal Order Is Rigged: Fix It Now or Watch It Wither,” *Foreign Affairs*, Vol. 96, No. 3 (May/June 2017), p. 42, <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2017-04-17/liberal-order-rigged>.

⁶⁰ Alberto Alemanno, “Beyond Consultations: Reimagining EU Participatory Politics” (Brussels: Reshaping European Democracy project, Carnegie Europe, December 5, 2018), https://carnegieendowment.org/les/Alemanno_EU_Politics_Dec20182.pdf.

⁶¹ Harold D. Clarke, Matthew Goodwin, and Paul Whiteley, *Brexit: Why Britain Voted to Leave the European Union* (New York: Cambridge University Press, 2017), pp. 69–72, 86, 111–115, 141, 166–170, 173.

დაბრუნება – კონტროლის აღდგენა – მთავარი თემა იყო 2016 წლის რეფერენდუმზე“.⁶²

სუვერენიტეტის დათმობასთან დაკავშირებით დასავლეთში არსებული შიშები არ შემოიფარგლებოდა ევროკავშირით. როგორც რობერტ კუტნერი აღნიშნავს, 1990-იან წლებში ჰიპერგლობალიზაციის აყვავებით, IMF-მა და მსოფლიო ბანკმა „ბრეტონ ვუდსში წარმოდგენილი როლების საპირისპირო სახე მიიღეს. ისინი გახდნენ ტრადიციული *laissez-faire*-ის, როგორც საყოველთაო წარმმართველი პრინციპის, განხორციელების ინსტრუმენტები“.⁶³ გასაკვირი არაა, რომ სუვერენიტეტის მიმართ ინტერესები მნიშვნელოვან როლს თამაშობს შეერთებული შტატების უახლეს პოლიტიკაში. კერძოდ, ტრამპი პრეზიდენტობისთვის იბრძოდა იმ პოზიციაზე, რომელიც ხაზს უსვამდა „ამერიკა უპირველეს ყოვლისა“ და იგი უხეშად აკრიტიკებდა ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის შემადგენელ ყველა ძირითად ინსტიტუტს, ევროკავშირის, IMF-ის და მსოფლიო ბანკის ჩათვლით.⁶⁴

ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი, აგრეთვე, იღებს პოლიტიკას, რომელიც ეჯახება ეროვნულ იდენტობას, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია ადამიანებისთვის მთელ მსოფლიოში, შეერთებული შტატებისა და დასავლეთ ევროპის ჩათვლით.⁶⁵ თავისი არსით, ლიბერალიზმი ინდივიდუალისტური იდეოლოგიაა, რომელიც დიდ აზრს ანიჭებს ხელშეუხებელი უფლებების ცნებას. ეს რწმენა, რომელიც ამბობს, რომ ყოველ ინდივიდს დედამიწაზე ერთნაირი საბაზისო უფლებები აქვს, ძირს უმაგრებს ლიბერალიზმის უნივერსალისტურ განზომილებას. ეს უნივერსალისტური ან ტრანს-ეროვნული პერსპექტივა ამკარად უპირისპირდება ნაციონალიზმის ღრმა პარტიკულარიზმს, რომელიც დაშენებულია რწმენაზე, რომ მსოფლიო იყოფა ცალკეულ ერებად, რომელთაგან თითოეულს თავისი კულტურა აქვს. და იმის მტკიცებით, რომ კულტურას საუკეთესოდ იცავს საკუთარი სახელმწიფოს არსებობა, რათა ერი გადარჩეს „სხვისგან“ მომდინარე საფრთხეების პირისპირ.⁶⁶

⁶² იქვე., p. 141

⁶³ Robert Kuttner, *Can Democracy Survive Global Capitalism?* (New York: W.W. Norton, 2018), p. 74.

⁶⁴ Secretary of State Michael R. Pompeo, “Restoring the Role of the Nation-State in the Liberal International Order,” address to the German Marshall Fund, Brussels, Belgium, December 4, 2018, <https://www.state.gov/secretary/remarks/2018/12/287770.htm>.

⁶⁵ M.D.R. Evans and Jonathan Kelley, “National Pride in the Developed World Survey Data from 24 Nations,” *International Journal of Public Opinion Research*, Vol. 14, No. 3 (September 2002), pp. 303–338, doi.org/10.1093/ijpor/14.3.303; Michael Keating and John McGarry, eds., *Minority Nationalism and the Changing International Order* (New York: Oxford University Press, 2001); and Mitchell Young, Eric Zuelow, and Andreas Sturm, *Nationalism in a Global Era: The Persistence of Nations* (New York: Routledge, 2007).

⁶⁶ ლიბერალიზმსაც აქვს მნიშვნელოვანი პარტიკულარისტური განზომილება, რომელიც მეტად ეთანხმება ნაციონალიზმს და რომელმაც უნდა გადააფიქრებინოს ლიბერალურ სახელმწიფოებს საკუთარი შეხედულებისამებრ მსოფლიოს გარდაქმნის მცდელობა. კონკრეტულად თუ ვიტყვით, ლიბერალიზმი მაღალ ფასს ადებს ტოლერანტობას, ძირითადად იმიტომ, რომ ის ეფუძნება ჯანსაღ ვარაუდს, რომ შეუძლებელია პირველ პრინციპებთან დაკავშირებით საყოველთაო თანხმობის მიღწევა. Mearsheimer, *The Great Delusion*, pp. 53–54. ამგვარად, შეიძლება არსებობდეს მოლოდინი, რომ ლიბერალური სახელმწიფოები შეიმუშავებენ *modus vivendi*-ს არალიბერალურ სახელმწიფოებთან და არ შეეცდებიან მხოლოდ ლიბერალური დე-

თანასწორი უფლებების მქონე ინდივიდებზე ლიბერალიზმის ხაზგასმის გათვალისწინებით, მის ტენდენციასთან ერთად, შეამციროს, თუ უგულებელყოს, ეროვნული იდენტობა, გასაკვირი არაა, ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი ხაზს უსვამს, რომ ქვეყნები აქსიომატურად იღებენ თავშესაფრის მაძიებელ ლტოლვილებს და რომ ინდივიდები დაბრკოლებებს უნდა წააწყდნენ ერთი ერი-სახელმწიფოდან მეორეში გადასვლისას ეკონომიკური ან სხვა მიზეზებით. ასეთი პოლიტიკის პარადიგმული მაგალითია ევროკავშირის შენგენის შეთანხმება, რომელმაც დიდწილად გააუქმა საზღვრები ამ ინსტიტუტის წევრ სახელმწიფოთა უმეტესობას შორის. გარდა ამისა, ევროკავშირი ძლიერ ერთგულია პრინციპისა, რომ საკუთარი კარი გაუღოს სააფრთხეებისგან გამოქცეულ ლტოლვილებს.

ერთი სიტყვით, სადაც ეროვნული იდენტობა ძალიან მნიშვნელოვანია, სხვადასხვა ხალხის შერევა, რაც მაშინ ხდება ხოლმე, როდესაც ღია საზღვრები და ლიბერალური ლტოლვილთა პოლიტიკაა, როგორც წესი, სერიოზული პრობლემის რეცეპტია. მაგალითად, აშკარაა, რომ იმიგრაცია მთავარი მიზეზი იყო, რის გამოც ბრიტანელმა ამომრჩევლებმა დაუჭირეს მხარი ბრექსიტს. ისინი განსაკუთრებით უკმაყოფილონი იყვნენ, რომ ადამიანები აღმოსავლეთ ევროპიდან ევროკავშირის ღია საზღვრების პოლიტიკას იყენებდნენ ბრიტანეთში მარტივად გადასასვლელად.⁶⁷ ამ თვალსაზრისით, ბრიტანეთი მცირედი გამონაკლისია, რამდენადაც ანტიიმიგრაციული განწყობა ფართოდაა გავრცელებული ევროპაში და მტრულ დამოკიდებულებას ახალისებს ევროკავშირის მიმართ.⁶⁸ ლტოლვილთა დიდ რაოდენობას დიდი ახლო აღმოსავლეთიდან, რომლებმაც 2015 წელს დაიწყეს ევროპაში ჩასვლა, რასაკვირველია არ დახვედრია ისეთი მიღება, როგორსაც იმ სახელმწიფოებისგან ელოდნენ, რომლებიც ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის ცენტრში არიან. სინამდვილეში, უზარმაზარი წინააღმდეგობა შეხვდა ამ ლტოლვილების მიღებას, განსაკუთრებით, აღმოსავლეთ ევროპაში, მაგრამ გერმანიაშიც, სადაც კანცლერმა მერკელმა პოლიტიკური ზიანი მიაყენა საკუთარ თავს მათი მიღების ინიციატივით. ამ პრობლემამ ღია საზღვრებსა და ლტოლვილებთან დაკავშირებით არა მარტო კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა ევროკავშირის ერთგულება ლიბერალური ფასეულობების მიმართ, არამედ ბზარებიც გააჩინა წევრ სახელმწიფოებს შორის – ბზარები, რომლებმაც ამ პატივსაცემი ინსტიტუტის საძირკველი შეარყია.

მოკრატებისგან შემდგარი მსოფლიოს შექმნას. თუმცა, როდესაც საქმე საერთაშორისო პოლიტიკას ეხება, ლიბერალიზმის უნივერსალისტური თვისება იმარჯვებს პარტიკულარისტულ თვისებაზე, რაც ნიშნავს, რომ ლიბერალური სახელმწიფოები არატოლერანტულები არიან სხვა სახის პოლიტიკური სისტემების მიმართ.

⁶⁷ Clarke, Goodwin, and Whiteley, *Brexit*, pp. 11, 23, 53, 59, 70, 102–103, 109, 113, 122–124, 166–170, 173, 205, 207–208. მართალია, იმიგრაციას და ღია საზღვრებს სუვერენიტეტისგან ცალკე განიხილავენ *ბრექსიტში*, ეს საკითხები მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული. ბოლოს და ბოლოს, ბრიტანეთი ევროკავშირიდან გამოსვლას ესწრაფის იმისათვის, რომ დაიბრუნოს ხელისუფლება საკუთარ საზღვრებზე, რაც ახლა ძირითადად ევროკავშირის ხელშია.

⁶⁸ იქვე., pp. 222–229; John B. Judis, *The Nationalist Revival: Trade, Immigration, and the Revolt against Globalization* (New York: Columbia Global Reports, 2018), pp. 43, 95–98; and European Commission, “Public Opinion in the European Union,” *Standard Eurobarometer 90*, Autumn 2018 (Brussels: European Commission, November 2018), pp. 12–15.

ჰიპერგლობალიზაციის უარყოფითი მხარე

ეკონომიკური ურთიერთქმედების მკვეთრმა ზრდამ, რომელიც თან ახლდა ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის დამყარებას, მნიშვნელოვანი ეკონომიკური პრობლემები გამოიწვია სისტემის ლიბერალურ სახელმწიფოებში. ამ პრობლემებმა, თავის მხრივ, წარმოშვა არსებითი პოლიტიკური წინააღმდეგობა ამ წესრიგის მიმართ. როდესაც ეს ხდება დემოკრატიაში, მოსალოდნელია, რომ საზოგადოება ზურგს შეაქცევს ლიბერალურ ელიტებს და აირჩევს ლიდერებს, რომლებიც მხარს უჭერენ ლიბერალური პრინციპების სანაღმდეგო პოლიტიკას.

თანამედროვე საერთაშორისო ეკონომიკა ძლიერ ინტეგრირებული და ამკარად დინამიკურია. ცვლილება უკიდურესად სწრაფად ხდება, ხოლო მთავარ მოვლენებს ერთ ქვეყანაში ყოველთვის მნიშვნელოვანი შედეგები აქვს სხვა ქვეყნებში. ამ ფართოდ გახსნილ სისტემას მნიშვნელოვანი სარგებელი აქვს. მან შთამბეჭდავი ზრდა მოიტანა გლობალურ დონეზე, ხელი შეუწყო მილიონობით ადამიანის გამოსვლას სიღარიბიდან ისეთ ქვეყნებში, როგორცაა, ჩინეთი და ინდოეთი, და უზარმაზარი ეკონომიკური სარგებელი მოუტანა მსოფლიოს უმდიდრეს ხალხებს. იმავე დროს, მან გამოიწვია დიდი პრობლემები, რომელთა მოსაგვარებლად მთავრობები ცუდად არიან მომზადებულნი, სულ მცირე თუკი ისინი ლიბერალური მსოფლიო წესრიგის წესებით თამაშობენ. ამ ფენომენის გაგებისათვის საუკეთესო გზაა დღევანდელი ჰიპერგლობალიზაციის შედარება ზომიერ გლობალიზაციასთან, რომელიც მიღწეული იქნა 1945 წლიდან ბრეტონ ვუდსის კონსენსუსით 1980-იან წლებამდე.⁶⁹

ბრეტონ ვუდსის კონსენსუსი იმისთვის იქნა მიღებული, რომ დახმარებოდა ღია საერთაშორისო ეკონომიკას, მაგრამ მხოლოდ გარკვეულწილად.⁷⁰ მაგალითად, სახელმწიფოთა საზღვრებზე მნიშვნელოვანი შეზღუდვები არსებობდა კაპიტალის ნაკადებზე. და მართალია, GATT განკუთვნილი იყო თავისუფალი საერთაშორისო ვაჭრობისათვის, მთავრობებს მნიშვნელოვანი სამანევრო ადგილი ჰქონდათ პროტექციონისტული პოლიტიკის მისაღებად, როდესაც ამის გაკეთება მათ ინტერესში იყო.

⁶⁹ ბრეტონ ვუდსის და ჰიპერგლობალიზაციის - ან რასაც ზოგჯერ ეწოდება ნეოლიბერალიზმი - შემდგომი განხილვა ძირითადად მიღებულია Dani Rodrik, *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy* (New York: W.W. Norton, 2011). See also Barry Eichengreen, *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*, 2nd ed. (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2008); Kuttner, *Can Democracy Survive Global Capitalism?*; Dani Rodrik, *Has Globalization Gone Too Far?* (Washington, D.C.: Institute for International Economics, March 1997); Dani Rodrik, *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2017); and Joseph E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents Revisited: Anti-Globalization in the Era of Trump* (New York: W.W. Norton, 2017).

⁷⁰ ბრეტონ ვუდსის სისტემა, რომელიც მიღწეული იქნა მეორე მსოფლიო ომის დასასრულს, ძირითადად ფოკუსირებული იყო დადგენილი გაცვლითი კურსების ირგვლივ აშენებული სავალუტო წესრიგის შექმნაზე. სისტემის ამ არსებითმა ელემენტმა კრაზი განიცადა 1970-იანი წლების დასაწყისში, თუმცა დასავლეთის ქვეყნები ერთგულნი რჩებოდნენ კაპიტალის მოძრაობის და სავაჭრო ლიბერალიზაციის შეზღუდვის მიმართ. როდრიკი ამ დარჩენილ ვალდებულებებს მოიხსენიებს ბრეტონ ვუდსის კონსენსუსად, და არა - ბრეტონ ვუდსის სისტემად. იხილეთ Rodrik, *The Globalization Paradox*, pp. 69–76, 95–101. ამ სტატიაში ბრეტონ ვუდსის კონსენსუსი გულისხმობს მთლიან პერიოდს 1945 წლიდან 1980-იანი წლების ბოლომდე.

სინამდვილეში, მთავრობებმა შეძლეს იმ პოლიტიკის გატარება, რომელმაც არა მარტო ხელი შეუწყო კეთილდღეობას, არამედ მათი მოქალაქეებიც დაიცვა ბაზრის კაპრიზებისგან. ჯონ რუჯი თვალსაჩინოდ უწოდებს ამ ურთიერთობას ბაზრებსა და მთავრობებს შორის „ჩაშენებულ ლიბერალიზმს“. ⁷¹ ბრეტონ ვუდსის კონსენსუსმა კარგად იმუშავა ოთხ ათწლეულზე მეტ ხანს, თუმცა 1980-იანი წლების ბოლოსთვის მისი დღეები დათვლილი იყო.

ჰიპერგლობალიზაციამ, რომელმაც 1980-იანი წლებში დაიწყო ზრდა და ცივი ომის შემდეგ დაჩქარდა, ფაქტობრივად დაამხო ბრეტონ ვუდსის კონსენსუსი. ახალი წესრიგი, ძირითადად დასავლელი პოლიტიკოსების მიერ შექმნილი, მიზნად ისახავდა გლობალური ბაზრების რეგულაციის მნიშვნელოვნად შემცირებას კაპიტალის ნაკადებზე კონტროლის მოხსნით და GATT-ის ჩანაცვლებას WTO-თი. ეს ახალი სავაჭრო ორგანიზაცია, რომელმაც 1995 წელს დაიწყო მუშაობა, მიზნად ისახავდა ბაზრების გახსნას მთელ მსოფლიოში და მთავრობების პროტექციონისტული პოლიტიკის გატარების განსაკუთრებულად გართულებას. „ნებისმიერი დაბრკოლება თავისუფალი ვაჭრობისთვის“, როგორც დანი როდრიკი აღნიშნავს, მიიჩნეოდა „საძაგლობად, რომელიც უნდა მოსპობილიყო; გაფრთხილებად, რომელიც უნდა დაგმობილიყო“. ⁷² არსებითად, მთავრობის მხრიდან თითქმის ნებისმიერი სახის ჩარევა მსოფლიო ეკონომიკის მუშაობაში საზიანოდ მიიჩნეოდა ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგისათვის. კვლავ როდრიკის ციტატა რომ მოვიხმოთ, „სახელმწიფო ეკონომიკური ზრდის მსახურიდან იქცა მის მთავარ დამაბრკოლებლად“. ⁷³

ჰიპერგლობალიზაცია და მისი უკმაყოფილებანი

ჰიპერგლობალიზაციამ არაერთი დიდი ეკონომიკური პრობლემა გამოიწვია, რომლებმაც ძირი გამოუთხარეს ლიბერალური მსოფლიო წესრიგის ლეგიტიმურობას იმ სახელმწიფოებში, ამ სისტემის ცენტრს რომ შეადგენენ. დამწყებთათვის ქვეყნის ეკონომიკის სექტორებში განსაკუთრებით ბევრი სამუშაო ადგილი დაიკარგა სწრაფად აუტოსორსინგის შედეგად, სამუშაოდან მრავალი ადამიანის დათხოვნით. ⁷⁴ ზოგჯერ მთლიანი რეგიონები ხედავენ საკუთარ ტრადიციულ ეკონომიკურ ბაზისს განადგურებულს. ხშირად რთულია უმუშევართათვის, რომელთაგან მრავალი მცირე მობილობის მქონე არაკვალიფიციური მუშაკია, რომ კარგად ანაზღაურებადი სამუ-

⁷¹ John Gerard Ruggie, “International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order,” *International Organization*, Vol. 36, No. 2 (Spring 1982), pp. 379–415, <https://www.jstor.org/stable/2706527>.

⁷² Rodrik, *The Globalization Paradox*, p. 77.

⁷³ იქვე., p. 163.

⁷⁴ ავტომატიზაციაც პასუხისმგებელია სამუშაო ადგილების არსებითი რაოდენობის დაკარგვაზე, თუმცა კი რთულია ავტომატიზაციისა და აუტოსორსინგის შედარებითი მნიშვნელობის განსაზღვრა. იხილეთ Susan N. Houseman, “Understanding the Decline of U.S. Manufacturing Employment,” Working Paper 18-287 (Kalamazoo, Mich.: W.E. Upjohn Institute for Employment Research, June 2018), doi.org/10.17848/wp18-287; and Claire Cain Miller, “The Long-Term Jobs Killer Is Not China. It’s Automation,” *New York Times*, December 21, 2016, <https://www.nytimes.com/2016/12/21/upshot/thelong-term-jobs-killer-is-not-china-its-automation.html>.

შაო ადგილები ან საერთოდ რაიმე სახის სამუშაო იპოვონ.⁷⁵ და თუნდაც რომ კარგი სამუშაო იპოვონ, ყოველთვის არსებობს შესაძლებლობა, რომ მათ ისევ დაკარგავენ, „შემოქმედებითი განადგურების“ გათვალისწინებით, რომელიც თან ახლავს ჰიპერგლობალიზაციას. ის ადამიანებიც კი, რომლებსაც სამსახური არ დაუკარგავს, სწუხან, რომ ერთ დღესაც დაკარგავენ. მოკლედ რომ ვთქვათ, მსოფლიო ეკონომიკისთვის დამახასიათებელი დინამიზმი არა მარტო საფრთხეს უქმნის სამუშაო ადგილებს, არამედ ხელს უწყობს ადამიანებში მომავალთან დაკავშირებული გაურკვეველობის მწვავე შეგრძნებას ყველგან.

ამასთანავე, ჰიპერგლობალიზაციამ მცირედი გააკეთა ლიბერალურ დასავლეთში დაბალი და საშუალო კლასების რეალური საშემოსავლო დონეების ასამაღლებლად. იმავე დროს, მან მნიშვნელოვნად გაზარდა მაღალი კლასების ხელფასები და სიმდიდრე.⁷⁶ ამის შედეგია საოცარი ეკონომიკური უთანასწორობა თითქმის ყველგან, რაც შერბილების მცირე ნიშნებს აჩვენებს.⁷⁷ სინამდვილეში, პრობლემა, სავარაუდოდ, გაუარესდება.⁷⁸ ბრეტონ ვუდსის კონსენსუსის ფარგლებში მთავრობები კარგ პოზიციაში იმყოფებოდნენ, რომ ამ სახის პრობლემებს გამკლავებოდნენ რედიკალიზებული დაბეგვრის პოლიტიკის, მუშებისთვის გადასამზადებელი პროგრამების და სულგრძელი კეთილდღეობის სარგებლის დადგენით. მაგრამ ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგში თითქმის ყველა პრობლემის გადაწყვეტის საშუალებაა ბაზრისთვის უფლების მიცემა, რომ მოაგვაროს ისინი, და არა მთავრობებისთვის, რომლებსაც უფრო მეტად აკუთვნებენ პასუხისმგებლობას, ვიდრე საშუალებას, რომ შეუფერხებლად ამუშაოს გლობალური ეკონომიკა. რამდენადაც წესები საჭიროა გლობალური ეკონომიკის შეუფერხებელი მუშაობის ხელშეწყობისთვის, უკეთესია დაყრდნობა საერთაშორისო ინსტიტუტებზე, ვიდრე მთავრობებზე.

ბაზრები, რასაკვირველია, ვერ მოაგვარებს ამ პრობლემებს; სინამდვილეში, ბაზრებმა გამოიწვია ისინი, უპირველეს ყოვლისა და შესაძლოა, გააუარესოს ისინი იმ პოლიტიკის არარსებობისას, რომელსაც სახელმწიფოები იღებენ თავიანთი მოქალაქეების დასაცავად. როგორც მოსალოდნელია, ამ დაწყულელებულმა პრობლემებმა გამოიწვია ფართოდ გავრცელებული უკმაყოფილება ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგით და მთავრობათა მზარდი შეგრძნება, რომ პროტექციონისტული

⁷⁵ David Goodhart, *The Road to Somewhere: The Populist Revolt and the Future of Politics* (London: Hurst, 2017), pp. 147–192. On the human costs of these “progressively worsening labor market opportunities,” see Ann Case and Angus Deaton, “Mortality and Morbidity in the 21st Century,” *Brookings Papers on Economic Activity* (Washington, D.C.: Brookings Institution, Spring 2017), <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/08/casetextsp17bpea.pdf>.

⁷⁶ Drew DeSilver, “For Most U.S. Workers, Real Wages Have Barely Budged in Decades” (Washington, D.C.: Pew Research Center, August 7, 2018), <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/08/07/for-most-us-workers-real-wages-have-barely-budged-for-decades/>; and Edward N. Wolff, “Inequality and Rising Pro^atability in the United States, 1947–2012,” *International Review of Applied Economics*, Vol. 29, No. 6 (November 2015), pp. 741–769, doi.org/10.1080/02692171.2014.956704.

⁷⁷ Facundo Alvaredo et al., “World Inequality Report, 2018: Executive Summary” (Paris: World Inequality Lab, 2017), <https://wir2018.wid.world/les/download/wir2018-summaryenglish.pdf>.

⁷⁸ . Walter Scheidel, *The Great Leveler: Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the Twenty-first Century* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2017).

ეკონომიკური პოლიტიკა მიიღონ, რომელიც ამჟამინდელ სისტემას ძირს გამოუთხრდა. ტრამპმა ასეთი მტრული დამოკიდებულებით ისარგებლა 2016 წლის საპრეზიდენტო კამპანიაში არა მარტო საერთაშორისო ინსტიტუტების წინააღმდეგ გალაშქრებით, არამედ პროტექციონისტული ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებითაც. იგი ხაზს უსვამდა ყველა სხვაზე წინ შეერთებული შტატების მშრომელთა დაცვის მნიშვნელობას. რესპუბლიკურ პრაიმერებსა და საყოველთაო არჩევნებში მან დაამარცხა ოპონენტები, რომლებიც ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგს იცავდნენ და პროტექციონიზმის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ.⁷⁹ მას შემდეგ, რაც პრეზიდენტი გახდა, ტრამპმა მტკიცედ პროტექციონისტული მიმართულებით გადაინაცვლა. საბოლოოდ, როდესაც ბაზრები ქვეყნის მოქალაქეთა დიდი რაოდენობის ფესვგადგმულ ინტერესებს ეჯახება, მისი პოლიტიკა იმგვარად შეიცვლება, რომ ძირს გამოუთხრის ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგს.

არსებობს კიდევ ერთი დიდი პრობლემა, რომელიც ჰიპერგლობალიზაციას ახლავს თან. სიმარტივე და სიჩქარე, რომლითაც კაპიტალი მიედინება საზღვრებზე, იმ მნიშვნელობასთან ერთად, რომელსაც ლიბერალური მსოფლიო წესრიგი ანიჭებს სამთავრობო დერეგულაციას, ამ წესრიგს მიაქანებს ფართომასშტაბიანი ეკონომიკური კრიზისებისკენ ცალკეულ ქვეყნებში ან რეგიონებში ან თუნდაც, მთელ მსოფლიოში. „კაპიტალის მაღალი საერთაშორისო მობილობის პერიოდები“, წერენ კარმენ რეინჰარტი და კენეთ როგოფი, „გამუდმებით ინვევენ საერთაშორისო საბანკო კრიზისებს“.⁸⁰ ფაქტობრივად, მას შემდეგ, რაც 1980-იანი წლების ბოლოს ჰიპერგლობალიზაციამ ფესვები გაიდგა, არაერთი კრიზისი მოხდა.⁸¹ ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო 1997-98 წლების აზიის ფინანსური კრიზისი, რომელიც სახიფათოდ თითქმის მთელ მსოფლიოში გავრცელდა და 2007-08 წლების გლობალური ფინანსური კრიზისი, რომელიც უსაშინლესი ეკონომიკური ვარდნა იყო 1930-იანი წლების დიდი დეპრესიის შემდეგ და რომელმაც დიდი წვლილი შეიტანა დასავლეთში ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის დელეგიტიმაციაში.⁸² კაპიტალის უწყვეტი გადაადგილების გათვალისწინებით, მოსალოდნელია, რომ ამ სახის მეტი კრიზისი მოხდება, რაც კიდევ უფრო დაასუსტებს ამჟამინდელ წესრიგს და შესაძლოა, განადგუროს კიდევ ის.

წესით, რამდენიმე სიტყვა უნდა შეეხოს ევროს, რომელიც ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის მთავარი მახასიათებელია, მიუხედავად იმისა, რომ იგი მკაცრად ევროპული ინსტიტუტის ნაწილია.⁸³ როდესაც 1999 წელს ეს ვალუტა შემოვიდა, ის წინგადადგმული გიგანტური ნაბიჯი იყო წევრ სახელმწიფოებს შორის სავალუტო კავშირის ხელშეწყობაში, თუმცა არც ფისკალური და არც პოლიტიკური კავშირი არსებობდა ევროს განსამტკიცებლად. კრიტიკა დროდადრო პროგნოზირებდა, რომ

⁷⁹ Judis, *The Nationalist Revival*, pp. 47–80, 117–142.

⁸⁰ Carmen M. Reinhart and Kenneth S. Rogoff, *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2011), p. 155.

⁸¹ იქვე., pp. 95–96, 344–347; and Rodrik, *The Globalization Paradox*, pp. 108–109.

⁸² Tooze, *Crashed*.

⁸³ Ashoka Mody, *EuroTragedy: A Drama in Nine Acts* (New York: Oxford University Press, 2018); and Joseph E. Stiglitz, *The Euro: How a Common Currency Threatens the Future of Europe* (New York: W.W. Norton, 2016).

ფისკალური და პოლიტიკური კავშირის გარეშე, ევროს, საბოლოოდ, მნიშვნელოვანი პრობლემები დაატყდებოდა თავს.⁸⁴ მრავალი დამცველი აღიარებდა ამ პრობლემას, მაგრამ ფიქრობდნენ, რომ სავალუტო კავშირი საბოლოოდ მოიტანდა კავშირს სამივე ფრონტზე, ამდენად კი მოსპობდა პრობლემას. მაგრამ ასე არ მოხდა, ხოლო ევრო თავის პირველ დიდ კრიზისს შეეჯახა 2009 წელს, რომელმაც არა მარტო ეკონომიკური პრობლემები გამოიწვია, არამედ პოლიტიკური პრობლემებიც. კრიზისმა და მისი მოგვარების შემდგომმა მცდელობებმა მწვავე ნაციონალისტური განწყობა ამოატივიტოვა ევროპაში.

ევროკავშირი დიდ სირთულეს წააწყდა ევროზონის კრიზისთან გამკლავებისას, მაგრამ პრობლემები საბოლოოდ მოგვარდა მასობრივი დახმარებებით ისეთი ინსტიტუტებისგან, როგორცაა, ევროპის ცენტრალური ბანკი და შეერთებული შტატების მთავრობისგან, თუმცა იქამდე არა, ვიდრე მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ზიანი არ მიაღწა ევროკავშირს. თუმცა, რაც უფრო მნიშვნელოვანია, ევროკავშირი საგრძნობლად არ წასულა წინ ფისკალური და პოლიტიკური კავშირისკენ, რაც ნიშნავს, რომ ეს მდგომარეობა დროებითია და რომ მომავალ წლებში მეტი კრიზისია მოსალოდნელი, რაც კიდევ უფრო გამოუთხრის ძირს არა მარტო ევროკავშირს, არამედ, უფრო ზოგადად, ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგს.

ჩინეთის აღმასვლა

არსებობს ჰიპერგლობალიზაციასთან დაკავშირებული დამატებითი პრობლემა, რასაც მცირე საერთო აქვს ლიბერალურ ქვეყნებში საერთაშორისო წესრიგის მიმართ მზარდ პოლიტიკურ წინააღმდეგობასთან და ბევრი საერთო – გლობალურ ძალთა ბალანსთან. ვიდრე 2017 წელს ხელისუფლებაში ტრამპის მოსვლამდე, დასავლური ელიტები, ჩინეთის ჩართულობის, და არა შეკავების, ცივი ომის შემდგომი პოლიტიკის შენარჩუნებით, ძლიერ ერთგულნი იყვნენ ჩინეთის ინტეგრირებისა მსოფლიო ეკონომიკაში, ყველა მისი ძირითადი ეკონომიკური ინსტიტუტის ჩათვლით. მზარდად აყვავებული და მდიდარი ჩინეთი, ვარაუდობდნენ ისინი, საბოლოოდ გახდებოდა ლიბერალური დემოკრატია და ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის სტაბილური წევრი.

თუმცა, რასაც ამ პოლიტიკის არქიტექტორები ვერ ხვდებოდნენ, ის იყო, რომ ჩინეთის ზრდის აჩქარებისთვის ხელშეწყობით ისინი ნამდვილად ეხმარებოდნენ ლიბერალური წესრიგის ძირის გამოთხრას, რამდენადაც ჩინეთი სწრაფად გადაიქცა მძლავრ ეკონომიკურ სახელმწიფოდ მნიშვნელოვანი სამხედრო შესაძლებლობით. სინამდვილეში, ისინი დაეხმარნენ, რომ ჩინეთი ქცეულიყო დიდ სახელმწიფოდ, ამგვარად კი დაასუსტეს ერთპოლუსიანობა, რომელიც არსებითია ლიბერალური მსოფლიო წესრიგის შესანარჩუნებლად. ეს პრობლემა გაართულა რუსეთის აღ-

⁸⁴ Rudi Dornbusch, "Euro Fantasies," *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 5 (September/October 1996), pp. 110–124, doi.org/10.2307/20047747; Martin Feldstein, "EMU and International Conflict," *Foreign Affairs*, Vol. 76, No. 6 (November/December 1997), pp. 60–73, doi.org/10.2307/20048276; Josef Joffe, "The Euro: The Engine That Couldn't," *New York Review of Books*, December 4, 1997, pp. 26–31; and Paul Krugman, "The Plight of the Hapless EMU," *Fortune*, December 21, 1998, pp. 34–36.

დგენამ, რომელიც კვლავ დიდი სახელმწიფოა, თუმცა აშკარად სუსტია. ჩინეთის აღმასვლით და რუსეთის დაბრუნებით, საერთაშორისო სისტემა მრავალპოლუსიანი გახდა, რაც სამგლოვიარო ზარების რეკვაა ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგისთვის. საქმეს კიდევ უფრო აუარესებს ის, რომ არც ჩინეთი და არც რუსეთი არ გამხდარა ლიბერალური დემოკრატია.

ჩინეთი და რუსეთი რომც არ გამხდარიყვნენ დიდი სახელმწიფოები და მსოფლიო ერთპოლუსიანად დარჩენილიყო, ლიბერალური წესრიგი დღეს მაინც დაინგრეოდა მისი შიდა დეფექტების გამო. დონალდ ტრამპის არჩევა, რომელიც თავისი საპრეზიდენტო კამპანიის დროს მკაცრად და ხშირად აკრიტიკებდა ცივი ომისშემდგომი წესრიგის ყველა ძირითად ელემენტს, იმის დამამტკიცებელი საბუთია, თუ რამხელა საფრთხეში იყო ის 2016 წლისთვის. ამგვარად, საერთაშორისო სისტემა ერთპოლუსიანად რომ დარჩენილიყო, ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი აგნოსტიკურ წესრიგად იქცეოდა პრეზიდენტ ტრამპის ხელში, რამდენადაც ერთპოლუსიანობაში არაა რეალისტური წესრიგების ადგილი. რასაკვირველია, არ არსებობს იმის საბუთი, რომ იგი არსებული ლიბერალური წესრიგის გარდაქმნის მომხრეა. სინამდვილეში, იგი მისი დამარცხებისკენაა მიდრეკილი. ჩინეთთან ერთად თუ მის გარეშე, ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი მარცხისთვის იყო განწირული, ვინაიდან ფაქტურად მანკიერი იყო დაბადებისას.

შეჯამება

ზემოთ აღწერილმა სხვადასხვა მიზეზ-შედეგობრივმა პროცესმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის ნგრევაში. მართალია, თითოეულს ცალკეული ლოგიკა აქვს, ისინი ხშირად მოქმედებდნენ შეთანხმებულად. მაგალითად, ჰიპერგლობალიზაციის უარყოფითმა ეფექტებმა დაბალ და საშუალო კლასებზე, იმიგრაციასთან დაკავშირებით ნაციონალისტურ განწყენებასა და დაკარგული სუვერენიტეტის გრძნობასთან ერთად, ძლიერი პოპულისტური რეაქცია გამოიწვია ლიბერალური წესრიგის პრინციპებისა და პრაქტიკების მიმართ. სინამდვილეში, ასეთი გაბრაზება ხშირად მიმართული იყო ლიბერალური ელიტებისკენ, რომლებიც სარგებელს იღებდნენ ამ წესრიგიდან და რომლებიც მტკიცედ იცავდნენ მას. ამგვარ განაწყენებას, რასაკვირველია, მნიშვნელოვანი პოლიტიკური შედეგები ჰქონდა. მან ღრმა პოლიტიკური დაყოფა გამოიწვია შეერთებულ შტატებსა და სხვა დასავლურ დემოკრატიებში, გამოიწვია ბრექსიტი, ხელი შეუწყო ტრამპის მოსვლას თეთრ სახლში და მხარი დაუჭირა ნაციონალისტ ლიდერებს მთელ მსოფლიოში.

საით მივემართებით?

შესაძლოა აღიარონ, რომ ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი საბოლოო დაცემის ეტაპზეა, მაგრამ შესაძლოა ისიც ამტკიცონ, რომ მისი ჩანაცვლება შეიძლება უფრო პრაგმატული ვერსიით, რომელიც თავიდან აიცილებს ცივი ომისშემდგომი

ნესრიგის უკიდურესობებს.⁸⁵ ამგვარ უფრო ზომიერ ლიბერალურ ნესრიგს უფრო ნიუანსირებული, ნაკლებად აგრესიული მიდგომა ექნებოდა ლიბერალური დემოკრატიის გავრცელების მიმართ, შეაკავებდა ჰიპერგლობალიზაციას და გარკვეულ მნიშვნელოვან შეზღუდვებს დაუნესებდა საერთაშორისო ინსტიტუტების ძალაუფლებას. ახალი ნესრიგი, ამ ხედვის თანახმად, იქნებოდა რაღაც ცივი ომის დროინდელი დასავლური ნესრიგის მსგავსი, თუმცა კი გლობალური და ლიბერალური იქნებოდა, მაგრამ – არა შეზღუდული და რეალისტური.

თუმცა ამგვარი გადაწყვეტა არაა განხორციელებადი, ვინაიდან ერთპოლუსიანი მომენტი დასრულდა, რაც ნიშნავს, რომ უახლოეს მომავალში რაიმე სახის ლიბერალური საერთაშორისო ნესრიგის შენარჩუნების შანსი არ არსებობს. ამასთან, პრეზიდენტ ტრამპს არ განუზრახავს, განახორციელოს „მსუბუქი ლიბერალური“ მსოფლიო ნესრიგი, ხოლო მისი მხარდაჭერის გარეშე ასეთი არჩევანი განუხორციელებელია. მაგრამ ტრამპი რომც არ ყოფილიყო დაბრკოლება და საერთაშორისო სისტემა დარჩენილიყო ერთპოლუსიანად, შეერთებული შტატები დამარცხდებოდა, თუკი მზერას დაბლა დახრიდა და ნაკლებად ამბიციური ლიბერალური ნესრიგის აშენებას შეეცდებოდა. სინამდვილეში, ეს საბოლოოდ აგნოსტიკური საერთაშორისო ნესრიგის მშენებლობით დასრულდებოდა.

შეუძლებელია მნიშვნელოვანი ლიბერალური გლობალური ნესრიგის მშენებლობა ზომიერი ან უფრო პასიური პოლიტიკით. ეს საქმე ძალზე დიდ სოციალურ ინჟინერიას მოითხოვს ძალზე ბევრ ადგილას. თუკი მას წარმატების რაიმე შანსი აქვს (ვფიქრობ, რომ არ აქვს), ლიბერალურმა ერთმა პოლუსმა და მისმა მოკავშირეებმა უწყვეტად უნდა გაატარონ ძალზე ამბიციური გლობალური პოლიტიკა, როგორც შეერთებული შტატები და მისი ლიბერალური პარტნიორები მოქმედებდნენ ცივი ომის კვლავდაკვალ. თუმცა ამგვარი მიდგომა ახლა პოლიტიკურად განუხორციელებელია წარსული წარუმატებლობების გამო. შესაბამისად, ლიბერალურ დემოკრატიებს სხვა არჩევანი არ გააჩნიათ, გარდა იმისა, რომ მცირე ნაბიჯები გადადგან აქაიქ საკუთარი ხედვისამებრ მსოფლიოს გარდასაქმნელად, რომ გადარჩნენ და დაუახლოვდნენ მსოფლიოს უმეტეს ქვეყნებს. ამგვარი მოკრძალებული მიდგომა ქმედითად მოიტანდა აგნოსტიკურ ნესრიგს. მაგრამ ეს არ მოხდება, ვინაიდან სისტემა მრავალპოლუსიანია, ხოლო დიდი სახელმწიფოების პოლიტიკა კვლავაც აქტუალურია. ამგვარად, მთავარი შეკითხვა ასეთია: რა სახის რეალისტური ნესრიგები გაბატონდება ახალი მრავალპოლუსიანი მსოფლიოს ლანდშაფტზე?

ახალი რეალისტური ნესრიგები

უახლოეს მომავალში, სავარაუდოდ, იარსებებს სამი სხვადასხვა რეალისტური ნესრიგი: ერთი თხელი საერთაშორისო ნესრიგი და ორი სქელი შეზღუდული ნესრიგი

⁸⁵ სხვადასხვა ხედვისთვის, თუ როგორ შეიძლება რეფორმირდეს ნესრიგი, იხილეთ Colgan and Keohane, “The Liberal Order Is Rigged”; Daniel Deudney and G. John Ikenberry, “Liberal World: The Resilient Order,” *Foreign Affairs*, Vol. 97, No. 4 (July/August 2018), pp. 16-24, <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2018-06-14/liberal-world>; Mazarr, Summary of the Building a Sustainable International Order Project; and Kori Schake, *America vs the West: Can the Liberal World Order Be Preserved?* (Melbourne, Australia: Penguin Random House, 2018).

– ერთი ჩინეთის ლიდერობით, ხოლო მეორე – შეერთებული შტატების. ახალი თხელი საერთაშორისო წესრიგი ძირითადად დაინტერესებული იქნება შეიარაღებაზე კონტროლის შეთანხმებებზე მეთვალყურეობით და გლობალური ეკონომიკის ეფექტურად მუშაობით. სავარაუდოდ ის, აგრეთვე, უფრო სერიოზულ ყურადღებას მიაცქევს, ვიდრე წარსულში, კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებულ პრობლემებს. არსებითად, ამ საერთაშორისო წესრიგის შემადგენელი ინსტიტუტები ფოკუსირებული იქნებიან სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობის ხელშეწყობაზე. ორი შეზღუდული წესრიგი, ამის საპირისპიროდ, ძირითადად დაკავებული იქნება ერთმანეთთან უსაფრთხოების კონკურენციის წარმოებით, თუმცა ეს მაინც მოითხოვს თითოეული წესრიგის წევრებს შორის თანამშრომლობის ხელშეწყობას. ამ ორ წესრიგს შორის მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და სამხედრო კონკურენცია იარსებებს, რისი მართვაც საჭირო იქნება, რის გამოც ისინი სქელი წესრიგები იქნებიან.

ახალი მრავალპოლუსიანი მსოფლიოს ორი ძირითადი მახასიათებელი სიღრმისეულად ჩამოაყალიბებს ახალ წესრიგებს. პირველი, იმ ვარაუდით, რომ ჩინეთი გააგრძელებს თავის შთამბეჭდავ აღმასვლას, იგი დაკავებული იქნება შეერთებულ შტატებთან უსაფრთხოების ძლიერი კონკურენციით, რაც ოცდამეერთე საუკუნის განმავლობაში საერთაშორისო პოლიტიკის მთავარი მახასიათებელი იქნება. ეს მეტოქეობა გამოიწვევს ჩინეთისა და შეერთებული შტატების მიერ დომინირებული შეზღუდული წესრიგების შექმნას. ამ ორი წესრიგის ცენტრალური კომპონენტები იქნება სამხედრო ალიანსები, რომლებიც ახლა ფორმირდება და ცივი ომის დროს საბჭოთა კავშირისა და შეერთებული შტატების წესრიგების მსგავსი იქნება.

და მაინც, პეკინსა და ვაშინგტონს ზოგჯერ ექნებათ მიზეზები, რომ ითანამშრომლონ არჩეულ სამხედრო საკითხებზე, ასეთი ძალისხმევა იქნება საერთაშორისო წესრიგის არეალში, როგორც ცივი ომის დროს ხდებოდა. კვლავაც ორიენტირება მოხდება ძირითადად შეიარაღებაზე კონტროლის შეთანხმებებზე და მასში ჩართული იქნება რუსეთი, ასევე ჩინეთი და შეერთებული შტატები. ბირთვულ გავრცელებასთან დაკავშირებით არსებული ხელშეკრულებები და შეთანხმებები სავარაუდოდ დარჩება, ვინაიდან სამივე დიდ სახელმწიფოს ენდომება ბირთვული იარაღის გავრცელების შეზღუდვა. მაგრამ პეკინს, მოსკოვს და ვაშინგტონს მოუწევთ ახალ ხელშეკრულებებზე მოლაპარაკება, რათა შეზღუდონ საკუთარი არსენალები, როგორც ცივი ომის დროს აკეთებდნენ ზესახელმწიფოები.⁸⁶ მიუხედავად ამისა, შეერთებული შტატების და ჩინეთის შეზღუდული წესრიგები დიდწილად იქნებიან პასუხისმგებელი უსაფრთხოების ცენტრალურ საკითხებზე.

⁸⁶ მაგალითად, საშუალორადიუსიანი ბირთვული ძალების ხელშეკრულება შეზღუდვებს უწესებს მხოლოდ შეერთებული შტატებისა და რუსეთის არსენალებს, მაგრამ არა ჩინეთის არსენალს, რაც მისი მარცხის ერთ-ერთი მიზეზია. ხელშეკრულებაზე თავიდან უნდა მოხდეს მოლაპარაკება და სამივე ქვეყანა მოიცვას. Andrew E. Kramer, "The I.N.F. Treaty, Explained," *New York Times*, October 23, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/10/23/world/europe/inf-treaty-russia-united-states-trump-nuclear.html>.

სამხედრო საკითხებში შეერთებული შტატები-ჩინეთის მეტოქეობის ირგვლივ შექმნილი სამივე ახალი წესრიგი აშკარად ცივი ომის სამი წესრიგის მსგავსი იქნება, თუმცა საბჭოთა კავშირის ადგილს ჩინეთი დაიკავებს.

ეკონომიკურ სფეროში ასეთი პარალელები არ არსებობს. ცივი ომის უმეტეს პერიოდში ზესახელმწიფოებს ან მათ შესაბამის წესრიგებს შორის მცირე ეკონომიკური ურთიერთქმედება არსებობდა. ამგვარად, არსებული საერთაშორისო წესრიგი მნიშვნელოვნად არ იყო დაინტერესებული ორ მხარეს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების ხელშეწყობით. ეკონომიკური გარიგებები ძირითადად შემოიფარგლებოდა შეზღუდული წესრიგებით, ხოლო მთავარი მიზანი იმ პოლიტიკის გატარება იყო, რომელიც მეორე მხარეზე უპირატესობის მოპოვებას დაეხმარებოდა. რაკი ეკონომიკური ძალა ზურგს უმაგრებს სამხედრო ძალას, უსაფრთხოების კონკურენცია წარმოებდა ეკონომიკურ და სამხედრო სფეროებში.

ეკონომიკური თანამშრომლობა და მეტოქეობა

მდგომარეობა ეკონომიკურ ფრონტზე დღეს ბევრად განსხვავებულია, ვიდრე ცივი ომის დროს, რაც ახალი მრავალპოლუსიანობის მეორე მნიშვნელოვან მახასიათებელს იძლევა, ადრეულ წესრიგებს რომ შექმნის. ჩინეთსა და შეერთებულ შტატებს შორის, ხოლო აღმოსავლეთ აზიაში ჩინეთსა და შეერთებული შტატების მოკავშირეებს შორის უზარმაზარი ეკონომიკური ურთიერთქმედება არსებობს. ჩინეთი და შეერთებული შტატები, აგრეთვე, ვაჭრობენ და ინვესტიციებს დებენ მთელ მსოფლიოში. ორ შეზღუდულ წესრიგს შორის უსაფრთხოების კონკურენცია ალბათ თვალსაჩინოდ შეამცირებს ამ ეკონომიკურ ნაკადებს.⁸⁷ მუდმივი ვაჭრობიდან მიღებული მოგება ძალზე დიდია. შეერთებული შტატები რომც შეეცადოს ჩინეთთან თავისი ვაჭრობის შეზღუდვას, პეკინს ამისი კომპენსირება შეუძლია სხვა პარტნიორებთან, როგორცაა, ევროპა, ვაჭრობის გაზრდით. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მომავალი, სავარაუდოდ, პირველ მსოფლიო ომამდე ევროპაში არსებული მდგომარეობის მსგავსი იქნება, როდესაც არსებობდა უსაფრთხოების ძლიერი კონკურენცია სამთა ალიანსს (ავსტრია-უნგრეთი, გერმანი და იტალია) და სამთა ანტანტას (დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი და რუსეთი) შორის და მეტიც, უზარმაზარი ეკონომიკური ურთიერთქმედება ამ ექვს ქვეყანას შორის და უფრო ზოგადად, ევროპაში.

რაკი მსოფლიო ეკონომიკა ძალზე ურთიერთდამოკიდებული დარჩება, ახალი საერთაშორისო წესრიგი ცენტრალურ როლს შეასრულებს მსოფლიოს მასშტაბით ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების წარმართვაში. მართალია, ჩინეთი ძლიერ დაინტერესებულია, რომ წესრიგმა ხელი შეუწყოს ეკონომიკურ თანამშრომლობას, ის გამოიყენებს თავის მზარდ ძალას, რომ თავის სასარგებლოდ გარდაქმნას ახალი საერთაშორისო წესრიგი. იგი შეეცდება, ხელახლა დაწეროს წესები წესრიგის

⁸⁷ ფაქტობრივად, ბევრია იმის დამამტკიცებელი საბუთი, რომ სახელმწიფოები ხშირად აგრძელებენ ერთმანეთთან ვაჭრობას, როდესაც საომარ მდგომარეობაში იმყოფებიან, რაც უსაფრთხოების კონკურენციის ყველაზე ინტენსიური ფორმაა. Jack S. Levy and Katherine Barbieri, "Trading with the Enemy during Wartime," *Security Studies*, Vol. 13, No. 3 (Spring 2004), pp. 1–47, doi.org/10.1080/09636410490914059.

არსებულ ეკონომიკურ ინსტიტუტებში, რომ მეტი გავლენა მოიპოვოს და შექმნის ახალ ინსტიტუტებს, რომლებიც მის მზარდ ძალას ასახავენ.⁸⁸ ამ უკანასკნელი მიდგომის ერთ-ერთი ცნობილი მაგალითია 2015 წელს პეკინის მიერ აზიის ინფრასტრუქტურის საინვესტიციო ბანკის დაარსება, რომელსაც ზოგიერთი დამკვირვებელი IMF-ის და მსოფლიო ბანკის პოტენციურ მეტოქედ თვლის. რა თქმა უნდა, ასეთი ვითარება ფუნდამენტურად განსხვავდება იმისგან, როგორც საბჭოთა კავშირი იქცეოდა ცივი ომის დროს.

თუმცა ეს არაა ეკონომიკური ამბის დასასრული, ვინაიდან უსათუოდ იქნება ძლიერი ეკონომიკური მეტოქეობა ორ შეზღუდულ წესრიგს შორის, რომლებიც გლობალურ დონეზე უწყვეტი ეკონომიკური თანამშრომლობის ფართო კონტექსტში არსებობს.⁸⁹ ეს კონკურენცია დიდწილად წარმართული იქნება უსაფრთხოების ინტერესებით. ეკონომიკური სიძლიერე, ბოლოს და ბოლოს, სამხედრო ძლიერების საფუძველია, რაც ნიშნავს, რომ ჩინეთს ძლიერი სტრატეგიული მოტივაცია აქვს, რომ დომინანტურ ეკონომიკას ფლობდეს მსოფლიოში, რაც მისი მიზანია. მაგალითად, „დამზადებულია ჩინეთში 2025“ არის პეკინის გეგმა, გაბატონდეს გლობალურ ბაზრებზე მაღალტექნოლოგიური პროდუქტების ფართო წრეში. ჩინეთის სტრატეგიაა, დიდი სამთავრობო სუბსიდიები მისცეს სახელმწიფო კომპანიებს და მათი კვლევა შეავსოს ამერიკული და სხვა დასავლური კომპანიებიდან მოპარული ტექნოლოგიით.⁹⁰ ჩინეთი, აგრეთვე, იყენებს თავის მზარდ ეკონომიკურ ძალას, რომ აიძულოს თავისი მეზობლები აღმოსავლეთ აზიაში, რათა პეკინის მხარე დაიჭირონ ვაშინგტონის წინააღმდეგ.⁹¹

შეერთებული შტატები, რასაკვირველია, წინააღმდეგობას გაუწევს ჩინეთს არა მარტო უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული მიზეზებით, არამედ იმიტომაც, რომ

⁸⁸ Michael J. Mazarr, Timothy R. Heat, and Astrid Stuth Cevallos, *China and the International Order* (Santa Monica, Calif.: RAND Corporation, 2018); and Oliver Stuenkel, *Post-Western World: How Emerging Powers Are Remaking Global Order* (Malden, Mass.: Polity, 2016), pp. 120–180.

⁸⁹ WTO, რომელიც სავარაუდოდ ახალი საერთაშორისო წესრიგის ნაწილი იქნება, მოიცავს ღონისძიებებს, რომლებიც შეზღუდული წესრიგის ფარგლებში ეკონომიკური თანამშრომლობის შესაძლებლობას იძლევა. კონკრეტულად რომ ვთქვათ, ქვეყნების ჯგუფს შეუძლია, მიიღოს შეღავათიანი ვაჭრობის შეთანხმება, რომელიც შეამცირებს ტარიფებს და გააადვილებს თანამშრომლობას წევრებს შორის, ხოლო არაწევრების მიმართ დისკრიმინაციული იქნება. ასეთი შეთანხმება ქვემოთ განხილული ტრანსწყნაროკეანური პარტნიორობა.

⁹⁰ Martin Feldstein, “Tariffs Should Target Chinese Lawlessness, Not the Trade Deficit,” *Wall Street Journal*, December 28, 2018,

<https://www.wsj.com/articles/tariffs-should-target-chineselawlessness-not-the-trade-deficit-11545955628>. See also Derek Scissors and Daniel Blumenthal, “China Is a Dangerous Rival, and America Should Treat It Like One,” *New York Times*, January 14, 2019, <https://www.nytimes.com/2019/01/14/opinion/us-china-trade.html>; and Adam Segal, “When China Rules the Web: Technology in Service of the State,” *Foreign Affairs*, Vol. 97, No. 5 (September/October 2018), pp. 10-18,

<https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-08-13/when-china-rules-web>.

⁹¹ Jennifer Lind, “Life in China’s Asia: What Regional Hegemony Would Look Like,” *Foreign Affairs*, Vol. 97, No. 2 (March/April 2018), pp. 71–82, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-02-13/life-chinas-asia>.

შეერთებული შტატების ბიზნესის საზოგადოებას არ სურს ჩინეთთან წაგება.⁹² ტრამპის ადმინისტრაციის უხეში ეკონომიკური პოლიტიკა ჩინეთის მიმართ მხოლოდ დასაწყისია იმისა, რაც, მისივე დაპირებით, შეერთებული შტატებისა და ჩინეთის წესრიგებს შორის ხანგრძლივი და ძლიერი მეტოქეობა იქნება.⁹³ მაგალითად, შეერთებული შტატები უდავოდ შეეცდებოდა ჩინეთისთვის ორმაგი გამოყენების ტექნოლოგიების გადაცემაზე უარის თქმას – იმ დახვეწილი სამოქალაქო ტექნოლოგიების, რომელთა გამოყენებაც შესაძლებელია სამხედრო მიზნებისთვის. ის, აგრეთვე, შეეცდებოდა ჩინეთთან თავისი, ასევე მოკავშირეების, ვაჭრობისა და ინვესტიციების მართვას, რათა არ შეირყეს მათი პოზიცია ძალთა ბალანსში და, ამის ნაცვლად, გაუმჯობესდეს ის.

ეს ორი შეზღუდული წესრიგი, რომლებიც ფორმირებას იწყებენ, მოიცავენ ინსტიტუტებს, რომელთა მიზანია მათ წევრებს შორის თანამშრომლობის ხელშეწყობა, იმავე დროს კი ცდილობენ ეკონომიკური უპირატესობის მოპოვებას მეტოქე წესრიგზე. მაგალითად, ობამას ადმინისტრაციამ მკაფიოდ შეიმუშავა ტრანსწყნაროკეანური პარტნიორობა ამ მიზნით, თუმცა ტრამპმა უარი თქვა მასზე გაპრეზიდენტების შემდეგ. ჩინეთის ძალზე ამბიციური ინიციატივა „ერთი სარტყელი, ერთი გზა“, რომელიც 2013 წელს დაიწყო, იმისთვის შეიქმნა, რომ არა მარტო დაეხმაროს ჩინეთს თავისი შთამბეჭდავი ეკონომიკური ზრდის შენარჩუნებაში, არამედ ჩინეთის სამხედრო და პოლიტიკური ძალაც განავრცოს მთელ მსოფლიოში. და რაკი შეერთებულმა შტატებმა უარი თქვა აზიის ინფრასტრუქტურის საინვესტიციო ბანკთან მიერთებაზე, ეს შთამბეჭდავი ინსტიტუტი, სავარაუდოდ, ჩინეთის მიერ მართული შეზღუდული წესრიგის ცენტრალური ნაწილი გახდება.

მოკლედ რომ ვთქვათ, ჩინეთისა და შეერთებული შტატების მიერ მართულ წესრიგებს შორის მეტოქეობა მოიცავს ყოვლისმომცველ ეკონომიკურ და სამხედრო კონკურენციას, როგორც ეს მოხდა ცივი ომის დროს მოსკოვისა და ვაშინგტონის

⁹² David A. Lake, “Economic Openness and Great Power Competition: Lessons for China and the United States,” *Chinese Journal of International Politics*, Vol. 11, No. 3 (September 2018), pp. 237–270, doi.org/10.1093/cjip/poy010.

⁹³ იხ., inter alia Edward Luce, “The New Era of US-China Decoupling,” *Financial Times*, December 20, 2018,

<https://www.ft.com/content/019b1856-03c0-11e9-99df-6183d3002ee1>; Raymond Zhong and Paul Mozur, “For the U.S. and China, a Technology Cold War That’s Freezing Over,” *New York Times*, March 23, 2018,

<https://www.nytimes.com/2018/03/23/technology/trumpchina-tariffs-tech-cold-war.html>; Chris Uhlmann and Angus Grigg, “How the ‘Five Eyes’ Cooked Up the Campaign to Kill Huawei,” *Sydney Morning Herald*, December 13, 2018, <https://www.smh.com.au/business/companies/how-the-five-eyes-cooked-up-the-campaign-to-kill-huawei-20181213-p50m24.html>; “U.S.-China Trade Fight Risks Fragmenting Global Market, Says Beijing Ambassador,” *Wall Street Journal*, November 26, 2018,

<https://www.wsj.com/articles/u-s-chinatrade-fight-risks-fragmenting-global-market-says-beijings-ambassador-to-the-u-s-1543228321>; David E. Sanger et al., “In 5G Race with China, U.S. Pushes Allies to Fight Huawei,” *New York Times*, January 26, 2019,

<https://www.nytimes.com/2019/01/26/us/politics/huawei-china-us-5gtechnology.html>; and Martin Wolf, “The Challenge of One World, Two Systems,” *Financial Times*, January 29, 2019, <https://www.ft.com/content/b20a0d62-23b1-11e9-b329-c7e6ceb5ffdf>.

მიერ დომინირებულ შეზღუდულ წესრიგებს შორის.⁹⁴ ამჟამად დიდი განსხვავება ისაა, რომ საერთაშორისო წესრიგი ძირითადად დაკავებული იქნება გლობალური ეკონომიკის თანამშრომლობითი ასპექტების მართვით, რაც არ ხდებოდა ცივი ომის დროს.⁹⁵

რუსეთი და ევროპა

რუსეთზე რას ვიტყვი? რასაკვირველია, ის დიდი სახელმწიფოა, რის გამოც ახალი მსოფლიო მრავალპოლუსიანია და არა ორპოლუსიანი. მაგრამ ის დიდწილად უახლოეს მომავალში სამი დიდი სახელმწიფოდან ყველაზე სუსტი იქნება, ვიდრე შეერთებული შტატების ან ჩინეთის ეკონომიკა მნიშვნელოვან გრძელვადიან პრობლემებს არ წააწყდება. რუსეთთან დაკავშირებით მთავარი შეკითხვა ასეთია: რომელ მხარეს დაიჭერს ის, თუ დაიჭერს რომელიმე შეერთებული შტატები-ჩინეთის მეტოქეობაში? მართალია, რუსეთი ახლა ჩინეთს ემხრობა, სავარაუდოდ ის დროთა განმავლობაში მხარეს შეიცვლის და შეერთებულ შტატებს შეუკავშირდება, უბრალოდ იმიტომ, რომ მზარდად ძლიერი ჩინეთი უფრო დიდი საფრთხეა რუსეთისთვის, მათი გეოგრაფიული სიახლოვის გათვალისწინებით. მოსკოვმა და ვაშინგტონმა რომ ჩამოაყალიბონ უფრო მჭიდრო ურთიერთობები ჩინეთის მიმართ საერთო შიშიდან გამომდინარე, რუსეთი თავისუფლად ინტეგრირდება შეერთებული შტატების მიერ მართულ შეზღუდულ წესრიგში. მოსკოვს კვლავაც რომ ჰქონდეს მეგობრული ურთიერთობები პეკინთან, ვინაიდან მას მეტად ეშინია შეერთებული შტატების, ვიდრე ჩინეთის, რუსეთი თავისუფლად ინტეგრირდება ჩინეთის მიერ მართულ შეზღუდულ წესრიგში. შესაძლებელია, რომ რუსეთი შეეცადოს, რომ არცერთ მხარეს მიემხროს და გვერდით ხაზებზე დარჩეს.⁹⁶

⁹⁴ ამ თვალსაზრისით, ყურადსაღებია, აგრეთვე, პირველ მსოფლიო ომამდე ბრიტანეთსა და გერმანიას შორის ეკონომიკური და სამხედრო კონკურენცია. იხილეთ Markus Brunnermeier, Rush Doshi, and Harold James, "Beijing's Bismarckian Ghosts: How Great Powers Compete Economically," *Washington Quarterly*, Vol. 41, No. 3 (Fall 2018), pp. 161-176, doi.org/10.1080/0163660X.2018.1520571.

⁹⁵ მცირე შანსია იმისა, რომ ჩინეთი არ გააგრძელებს თავის შთამბეჭდავ აღმასვლას, ხოლო რუსეთი ძლიერ დასუსტდება შემდგომ ათწლეულებში, შეერთებული შტატები კი სულ მეტად გაძლიერდება. ასეც რომ მოხდეს, საერთაშორისო სისტემა მრავალპოლუსიანობიდან ერთპოლუსიანობას დაუბრუნდებოდა, რაც აშკარა შეკითხვას წამოჭრის: როგორი იქნებოდა საერთაშორისო წესრიგი იმის გათვალისწინებით, რომ ერთი პოლუსი ლიბერალური დემოკრატია იქნებოდა? ზოგიერთი ამერიკელი პოლიტიკოსი ნამდვილად შეეცდებოდა კიდევ ერთი ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის შექმნას, მაგრამ სავარაუდოდ ცოტა დაიცავდა ამბიციური პოლიტიკის გატარებას, რაც ასე ძლიერ დამარცხდა ცივი ომის შემდგომ პერიოდში. ნაცვლად ამისა, ისინი ალბათ მხარს დაუჭერენ მცდელობებს, რომ ნაკლებად ამბიციური ლიბერალური წესრიგი შექმნან. თუმცა, ასეთი მცდელობაც სავარაუდოდ დამარცხდება და აგნოსტიკურ საერთაშორისო წესრიგს მოიტანს.

⁹⁶ ნაკლებად სავარაუდოა, რომ რუსეთი საკუთარ შეზღუდულ წესრიგს შექმნის, თუკი გვერდით ხაზებზე დარჩება, რამდენადაც არ ექნებოდა უსაფრთხოების კონკურენცია რომელიმე მხარესთან. ნაკლებად სავარაუდოა ის შემთხვევაც, რომ რუსეთს სჭირდება საკუთარი შეზღუდული წესრიგი, რომ ის გაუძღვება რამდენიმე სუსტ რეგიონულ ინსტიტუციას, რომლებიც შეიძლება ამ წესრიგის საფუძველზე იყვნენ: დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანა-

დაბოლოს, რას ვიტყვით ევროპაზე? ევროპაში ქვეყნების უმეტესობა, განსაკუთრებით მთავარი სახელმწიფოები, სავარაუდოდ გახდებიან შეერთებული შტატების მიერ მართული შეზღუდული წესრიგის ნაწილი, თუმცა ისინი ალბათ სერიოზულ სამხედრო როლს შეასრულებენ ჩინეთის შეკავებაში. მათ არ გააჩნიათ იმის შესაძლებლობა, რომ არსებითი სამხედრო ძალა განალაგონ აღმოსავლეთ აზიაში და მცირე მიზეზი აქვთ მის შესაქმნელად, ვინაიდან ჩინეთი პირდაპირ არ ემუქრება ევროპას და ვინაიდან ევროპისთვის უფრო მნიშვნელოვანია პასუხისმგებლობის გადატანა შეერთებულ შტატებსა და მის აზიელ მოკავშირეებზე. თუმცა ამერიკელ პოლიტიკოსებს ევროპელები ენდომებათ თავიანთ შეზღუდულ წესრიგში სტრატეგიულად დაკავშირებული ეკონომიკური მიზეზებით. განსაკუთრებით, შეერთებულ შტატებს ენდომება, რომ ევროპის ქვეყნებმა არ მიჰყიდონ ორმაგი გამოყენების ტექნოლოგიები ჩინეთს და დაეხმარონ პეკინზე ეკონომიკურ ზენოლაში, როდესაც საჭირო იქნება. სამაგიეროდ, შეერთებული შტატების სამხედრო ძალები დარჩებიან ევროპაში, შეინარჩუნებენ NATO-ს და კვლავაც იქნებიან ამ რეგიონში დამამშვიდებლები. იმის გათვალისწინებით, რომ ფაქტობრივად ყველა ევროპელ ლიდერს სურს, რომ ასე მოხდეს, ნასვლის საფრთხემ შეერთებულ შტატებს უნდა მისცეს მნიშვნელოვანი ბერკეტი, რომ ევროპელები ჩააბას ჩინეთის წინააღმდეგ ეკონომიკურ ფრონტზე თანამშრომლობაში.

დასკვნა

შეერთებულმა შტატებმა და მისმა მოკავშირეებმა მძლავრი წესრიგი ააშენეს ცივი ომის დროს, მაგრამ ის არც საერთაშორისო ყოფილა და არც ლიბერალური. ეს იყო შეზღუდული წესრიგი, რომლის მთავარი მიზანიც საბჭოთა კავშირის მიერ დომინირებულ მეტოქე შეზღუდულ წესრიგთან უსაფრთხოების კონკურენციის წარმოება იყო. ორივე წესრიგი რეალისტური იყო თავისი არსით, არც ლიბერალური და არც კომუნისტური. ცივი ომის დასრულებისთანავე ერთპოლუსიანობის დადგომამ საშუალება მისცა გამარჯვებულ დასავლეთს – შეერთებული შტატების ლიდერობით – დაეწყო ნამდვილად ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის მშენებლობა. იმედოვნებდნენ, რომ ის მშვიდობიანი და აყვავებული მსოფლიოს მსახური იქნებოდა.

1990-იან წლებსა და ახალი საუკუნის პირველ რამდენიმე წელიწადში ჩანდა, რომ ლიბერალური წესრიგი გეგმისამებრ იმუშავებდა და ხანგრძლივი იქნებოდა. მისი დამცველები და არქიტექტორები ბევრ წარმატებაზე მიუთითებდნენ, იმავე დროს კი, გარკვეულ წარუმატებლობებსაც აღიარებდნენ. მაგრამ დაახლოებით 2005 წლიდან წესრიგი სერიოზულ პრობლემებს შეეჯახა, რომლებმაც დროსთან ერთად იმატა იქამდე, რომ დაცემა დაიწყო. ასეთი შედეგი მოსალოდნელი უნდა ყოფილიყო, რამდენადაც წესრიგს თავის თავშივე ჰქონდა თვითგანადგურების მარცვლები და ამგვარად, ადრევე იყო მარცხისთვის განწირული, ვიდრე მოგვიანებით.

მეგობრობა, კოლექტიური უსაფრთხოების ხელშეკრულების ორგანიზაცია, ევრაზიული საბაჟო კავშირი და ევრაზიული ეკონომიკური კავშირი.

შეერთებული შტატებისა და მისი მოკავშირეების მცდელობა, რომ შეექმნათ ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი, სამ ძირითად პრობლემას წააწყდა. პირველი, ეს სისტემის ლიბერალური სახელმწიფოებისგან, განსაკუთრებით, შეერთებული შტატებისგან, მოითხოვდა რეჟიმის ცვლილების ძალზე რევიზიონისტულ და ველურად ამბიციური პოლიტიკის გატარებას, რაც თითქმის უდავოდ მარცხისთვის იყო განწინებული იმ ეპოქაში, რომელშიც ნაციონალიზმი, თავისი ხაზგასმით სუვერენიტეტსა და თვითგამორკვევაზე, აშკარად ძლიერ ძალად რჩება. ეს პოლიტიკა ჩიხში შეიყვანა ძალთა ბალანსის პოლიტიკამაც გლობალურ და რეგიონულ დონეებზე.

მეორე, საზღვრებზე ადამიანთა თავისუფალი გადაადგილების, ხოლო საერთაშორისო ინსტიტუტებში არსებით გადაწყვეტილებათა მიმღები ხელისუფლების დელეგაციის ნაქეზებით, მზარდმა ლიბერალურმა წესრიგმა მნიშვნელოვანი პოლიტიკური პრობლემები გამოიწვია თვითონ ლიბერალურ სახელმწიფოებში. შედეგები ხშირად ეჯახებოდა რწმენას ეროვნულ იდენტობასა და სუვერენიტეტთან დაკავშირებით, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია მოქალაქეთა უმრავლესობისათვის თანამედროვე ერ-სახელმწიფოებში.

მესამე, მართალია, ზოგიერთი ხალხი და ქვეყანა სარგებელს იღებდა ჰიპერგლობალიზაციიდან, მან დიდი ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემები გამოიწვია ლიბერალურ დემოკრატიებში, რამაც, საბოლოოდ, ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგისადმი მხარდაჭერის სერიოზული ეროზია მოიტანა. იმავე დროს, ეკონომიკური დინამიზმი, რომელიც თან ახლდა ჰიპერგლობალიზაციას, დაეხმარა ჩინეთს, სწრაფად ქვეუღიყო დიდ სახელმწიფოდ, დაახლოებით იმავე დროს კი რუსეთი ხელახლა იმკვიდრებდა თავს დიდ სახელმწიფოდ. ამგვარმა ცვლილებამ გლობალურ ძალთა ბალანსში ბოლო მოუღო ერთპოლუსიანობას, რომელიც ლიბერალური მსოფლიო წესრიგის წინაპირობაა.

ახალ მრავალპოლუსიან მსოფლიოში სავარაუდოდ იარსებებს რეალისტური საერთაშორისო წესრიგი, რომელიც დაინტერესებული იქნება მსოფლიო ეკონომიკის მართვით და აგრეთვე, შეიარაღებაზე კონტროლის შეთანხმებათა ხელშეწყობითა და შენარჩუნებით. ამ წესრიგში ხაზგასმული იქნება სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობის ხელშეწყობა. ამასთანავე, სავარაუდოდ, იარსებებს ჩინეთისა და შეერთებული შტატების მიერ მართული შეზღუდული წესრიგები, რომლებიც დაეხმარებიან უსაფრთხოების კონკურენციის წარმოებას, რაც თითქმის უდავოდ წარმოიშობა ჩინეთსა და მის მოკავშირეებს, ერთი მხრივ და შეერთებულ შტატებსა და მის მოკავშირეებს შორის, მეორე მხრივ. ამ მეტოქეობას ექნება როგორც ეკონომიკური, ისე სამხედრო განზომილებები.

როგორ უნდა იმოქმედოს შეერთებულმა შტატებმა, რამდენადაც ის უკან ტოვებს ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგს, რომლის მშენებლობისთვისაც ის ასე ბეჯითად მუშაობდა? პირველი, ის უნდა გაუძალიანდეს ნებისმიერ ცდუნებას, რომ კვლავაც შეეცდება ძალისმიერად დემოკრატიის გავრცელებას მთელ პლანეტაზე რეჟიმის ცვლილებით. რაკი შეერთებული შტატები იძულებული იქნება, რომ ჩინეთთან და რუსეთთან ძალთა ბალანსის პოლიტიკაში ჩაებას, საზღვარგარეთ სოციალურ ინჟინერიაში მისი ჩაბმის შესაძლებლობა მკვეთრად შეზღუდული იქნება. თუმცა

მსოფლიოს გარდაქმნის ცდუნება მუდამ იარსებებს, ვინაიდან შეერთებულ შტატებს მგზნებარედ სწამს ლიბერალური დემოკრატიის სიქველევებისა. მაგრამ ის უნდა გაუძალიანდეს ამ ცდუნებას, ვინაიდან ლიბერალური ჯვაროსნული ლაშქრობების დაწყება უსათუოდ სერიოზულ ხიფათს მოიტანს.

მეორე, შეერთებული შტატები უნდა შეეცადოს, რომ თავისი გავლენა გაზარდოს ახალი საერთაშორისო წესრიგის შემადგენელ ეკონომიკურ ინსტიტუტებში. ამის გაკეთება მნიშვნელოვანია შეძლებისდაგვარად ხელსაყრელი პოზიციის შესანარჩუნებლად ცვალებად გლობალურ ძალთა გადანაწილებაში. ბოლოს და ბოლოს, ეკონომიკური ძალა სამხედრო ძალის საფუძველია. იმპერატიულია, რომ ვაშინგტონმა ნება არ მისცეს ჩინეთს, ამ ინსტიტუტებში გაბატონდეს და შესაბამისი გავლენა გამოიყენოს ძალის დასაგროვებლად შეერთებული შტატების ხარჯზე.

მესამე, ამერიკელმა პოლიტიკოსებმა უნდა უზრუნველყონ მძლავრი შეზღუდული წესრიგის შექმნა, რომელსაც ჩინეთის ექსპანსიის შეკავება შეუძლია. ეს ამოცანა გულისხმობს ისეთი ეკონომიკური ინსტიტუტების შექმნას, როგორცაა, ტრანსნცენაროკეანური პარტნიორობა, ხოლო აზიაში ისეთი სამხედრო ალიანსის შექმნა, რომელიც ცივი ომისდროინდელი NATO-ს მსგავსი იქნება. ამ პროცესში შეერთებულმა შტატებმა დიდი ხნით უნდა გამოიყვანოს რუსეთი ჩინეთის ორბიტიდან და შეიყვანოს შეერთებულ შტატების მიერ მართულ წესრიგში.

რომ შევაჯამოთ, დადგა დრო შეერთებული შტატების საგარეო პოლიტიკის ისტებლიშმენტისთვის, აღიაროს, რომ ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი წარუმატებელი საქმე იყო მომავლის გარეშე. წესრიგები, რომლებსაც მნიშვნელობა ექნებათ უახლოესი მომავლისათვის, რეალისტური წესრიგებია, რომლებიც იმისათვის უნდა შეიქმნას, რომ შეერთებული შტატების ინტერესებს ემსახუროს.

BOUND TO FAIL: THE RISE AND FALL OF THE LIBERAL INTERNATIONAL ORDER

Translated by Irakli Javakhishvili*

Abstract

In his article, John Mearsheimer states that the liberal international order that emerged after the end of the Cold War is on the edge of destruction by 2019. According to the author, it was doomed to failure from the beginning. The spread of liberal democracy around the world, which is a necessary precondition for such an order, has met strong resistance due to nationalism, which is oriented on self-determination. For security reasons, some target states opposed US attempts to support liberal democracy. Problems have also been caused by the fact that a liberal order requires states to delegate the substantial power of decision-making to international and supranational institutions.

Contemporary nation-states prefer sovereignty and national identity, which is a big puzzle when institutions are strengthened and borders are vulnerable. In addition, hyperglobalization, inseparable from the liberal order, creates economic problems among the lower and middle classes in liberal democracies. Finally, the liberal order accelerated China's rise, which in turn transformed the unipolar system in multipolar one.

Liberal international order, according to the author, is possible only in unipolarity. The new multipolar world can be identified by three possible realistic orders: a thin international order that fosters cooperation, and two limited orders: one dominated by China and the other by the United States, which will be balanced by security competition between the two countries.

Keywords: Competition, International, Liberal, Order, Security.

---

* Ph.D. in Social Sciences, Assistant at Sulokhan-Saba Orbeliani University, Head of the BA Program in International Relations. 0000-0002-9743-4715